

పాపదురంగవిహసనాటకము

డాక్టర్, పసుపురేటి వీరస్వామినాయునిచే

విరచితము.

చెన్నపురి :

శ్రీ 'రామ' ముద్రాక్షరశాలయందే

ముద్రితము.

1930.

All Rights Reserved.

వ తా ర క.

బొంబాయి రాష్ట్రమునందలి చంద్రభాగానదీతీరంబున
 శ్రీ పండరిపురియందు రత్నాలభరము సేయుచున్న పురందరుడు
 భూసురు డొకదినమున దన్ను నొరులు పిసివారి యని య
 కొనుటకు వగచుటయు, అతని సతి లక్ష్మీబాయి నిజసుతావివాహ
 నకై చింతిల్లుచుండ నతడు తన చెల్లియనుతున కాకన్యారత్నము నీ
 దలంప నామె యియ్యకొనక వేటొకని కీడలంచుటయు, అప
 నతని కొమారుడు జయరావు కోలాపురిలోని పెండ్లికొడుకుల గ
 ములఁ దెలిసికొనఁ జోవుటయు, పురందరుడు బొంబాయిలోను
 లక్ష్మీబాయి శ్రీరామనవమిషండుగ సేయుటయు, తత్పుత్రిని బ్రా
 ములు వర్ణించుటయు, నారదండు లోకవ్యవహారములఁ బండరిపు
 రాజునకుఁ దెల్పుచుఁ దాను రాజువలనఁ బురందరుని కృపణత్వము జ
 శ్రీమహావిష్ణునకు నివేదించుటయు, శ్రీపాండురంగఁ డొక విట్టుడై
 కనకవల్లి యనునొకసానియింటికిరిగి తనకడియ మాపె కిచ్చుటయు, అర్ధ
 కులాకడియమును గానఁ కొత్తాల్లుతో విన్నవించుటయు, బ్రాహ్మణుల
 బజాటును వర్ణింపుచు, పురందరు గృహంబున వైశ్యాభోజనము నెఱపు
 టయు, పురందరు పునరాగమంబును, కనకవల్లి తనకంకణమును మంత్రి
 కిచ్చి దానిఁ బురందరుఁ డిచ్చె నని తెలుపుటయు, పాండురంగడు
 పురందరునియొద్దకు యాచకార్థమై వచ్చి యతనిచే నిరసింపఁబడి లక్ష్మీ
 బాయివలన ముంగరగొని తద్దూషను బురందరుని యొద్దనే తాకట్టు
 పెట్టఁదలంచుటయు, పురందరుడు సందేహించి తనభార్యను గోపించు
 టయు, అనంతర మామె భగవదనుగ్రహమువలన గలిగిన ముక్తిరం
 జాపించి భర్తకుఁ దత్త్వపదేశము సేయించుటయు, వేశ్యాభూసురనఁ
 వాదంబును, పురందరునికిఁ గాంగృహస్థాప్తియు, పురందరుడు నిర్దోషి
 యని రాజునకుఁ బాండురంగడు తెల్పుచు నతనిఁగోపించుటయు, రాజు
 చింతిల్లి పురందరునిఁ దగు సమ్మానములతో దేవాలయమునకు రప్పించి
 యతనికి శుశ్రూషసేయుటయు, అవల కిష్కింధాప్రయాణంబును నాది
 గాగల శ్రీపాండురంగవిలాసనాటకమందలి విషయసూచిక.

1902-వ సంవత్సరమున, నే విజయనగరమున శ్రీమహారాజు
 1) చికిత్సాశాలయందు చికిత్సకుండుగ నుండుతఱి దత్తప్రభు
 యందుకు “పూసపా” డ్యంశావళియను నొక చిన్నగ్రంథమును
 రచించి యచ్చువేయించి ప్రకటించితి. అంత నచ్చటిప్రధానకల
 శాలా సంస్కృతాంధ్ర పండితముఖులు విశ్వకళాశాల (College
 Education) కుపయుక్తమగునట్టు లీనాటకమొనర్పమని కోర ముదిత
 మానసుండనై వల్లెయని వారియిష్టానుసారమే దీనిఁ బూర్తిచేసితిఁ
 నాని, దీనికిఁ గొన్నివిఘ్నములు గల్గుటంజేసి వెలువరింపక విరమించి
 యాగ్రంథవిషయమే రమారమి వింశతివత్సరములు బొత్తిగ మఱచి
 కాయితని. అనంతరముకొంత వ్యవధిగలుగఁ బండరీపురికిఁ జని యచట
 శ్రీ పాండురంగనిసేవించి యచ్చటనే కలిషయదినము లుండునంత
 భగవత్ ప్రేరేపణచే సకష్టాత్తుగ నీపాత్రము సంగతి మదింబడఁ దిరుగ
 దీని నెటులైనఁ బ్రకటింపవలయునను తలంపు నన్వేధించుటచేతను
 సుత్ ప్రేయసీ (జానకమ్మ) నిరంతరప్రాత్సహముచేతను నెట్టకేలకు
 లువరిచితి. దీనియందుఁ దలారివాంఛికును గోకర్ణదాసను నొక
 గ్రహాణునకును గ్రామ్యముపయోగింపఁబడియె. ఇందలి దోషములు
 వరించి విద్యత్ప్రకాండులు మన్నించెదరుగాత.

ఇట్లు,

డాక్టర్, పసుపులేటి వీరస్వామినాయుడు.

ప్రథమాంకము.

- సలము 1. పురందరు గృహము
 2. దండివసంతరావును ఋణమిచ్చుని బలాత్కరించుట.
 3. జయరావు కోలాపురికిఁ బోవుట.
 4. భూసురులు రుక్మిణిబాయిని వడ్డించుట
 5. రాజమందిరము. నారద ప్రవేశము.

ద్వితీయాంకము.

- సలము 1. బొంబాయి యోడరేవు
 2. వైకుంఠము. నాగదుండు
 3. పండరీపురి.
 4. విటవిటీసంభాషణ.

తృతీయాంకము.

- సలము 1. ఒక చావడి:—కొత్వాలు. అర్చకులు.
 2. బాజాణు వర్ణన.
 3. పురందరుని యింట వైశాఖోత్సవము జరగుట.
 పురందరుండు బొంబాయినుండి తిరిగివచ్చుట.
 కడియమును గుఱించి తలవరిచాటుట.
 4. ఆనందరావు తననాపలుపట్టువడినపని తెలిసి సంతసించుట.

చతుర్థీయాంకము.

- సలము 1. పురందరుండు తనభార్యతో సుతాపివాహార్యమై సంభాషించుట.
 2. పురందరుని వర్తకకాల. అక్కుభట్టు యాచించుట
 3. కనకవల్లి మంత్రికిఁ గంకణమిచ్చి శరణాగత యగుట.
 4. అక్కుభట్టు పురందరునికి ముక్కరకొ జూపి యతని నూలువరా
 విచ్చుని యడుగుట.
 5. లక్ష్మీబాయి తులసీపూజనే యుట. పురందరుని వైరాగ్యము.

1. పండరీదేవాలయము. పురందరుగారు.

2. భటులు పురందరునిఁ బట్టుకొనుట. పౌరసంభాషణ.

3. మంత్రి కచ్చేరి.

వేశ్యాపురందరుల సంవాదము.

పురందరునికిఁ గారాగృహస్థాపి.

4. రాజు తనభార్యమంత్రులకుఁ గలలానడచినవర్తమానము.

షష్ఠాంకము.

స్థలము 1. రాజభార్య లక్ష్మీబాయి నాశ్వాసించుట.

2. పండరీదేవాలయము.

3. గ్రామాధికారులు

4. కోలాభురి.

సప్తమాంకము.

స్థలము 1. ఆస్థానము.

2. పురందరుని గృహము.

అష్టమాంకము.

స్థలము 1. గ్రామోపాంతము.

2. ఉద్యానవనము.

3. పౌరపరస్పరసంభాషణము.

4. మంత్రియాలగము.

నవమాంకము.

స్థలము 1. అడవి.

2. ఋశ్యమూకాద్రి.

3. తుంగభద్రానది.

4. కిష్కింధాంతిక పర్వతాల.

పనివాండ్ల సంభాషణ.

5. కిష్కింధా దేవాలయము.

నాటకపాత్రములు.

పురుషులు.

- 1 పురందరుడు—కథానాయకుడు.
- 2 యశోవర్ధనుడు—పండరిపురి రాజు.
- 3 రామభూపాలుడు—రాజొమరుడు.
- 4 జయరావు } పురందరుని పుత్రులు.
- 5 కేశవరావు }
- 6 ఆనందరావు } పురందరుని ఋణికులు.
- 7 వెంకటరావు }
- 8 హరిరావు }
- 9 వసంతరావు }
- 10 ధర్మరావు—ఒక ధని.
- 11 రంగరావు—ధర్మరావు శిష్యుడు.
- 12 దండి—పురందరు శిష్యుడు.
- 13 గురునాథుడు—పురోహితుడు.
- 14 నారదుడు—దేవర్షి.
- 15 అక్కుభట్టు—మాయాకారుడగు వైకుంఠుడు.
- 16 వైకుంఠుడు—పరమపురుషుడు.
- 17 విటుడు—మహానుభావుండు సాండురంగుడు.
- 18 దామోదరుడు—పురందరు బంట్లు.
- 19 అమృతరావు—సరస్వతిబాయి భర్త.
- 20 విద్యాసాగరుడు—సరస్వతిబాయి సుతుడు.
- 21 గోకర్ణదాసు—వైకుంఠుడు కుమారుడు.
- 22 సూత్రధారుడు—నటీ భర్త.
- 23 కొత్వాలు—ఒక న్యాయాధిపతి.

సుజీయం గొందలు ప్రసంగవశమున వచ్చెదరు.

లే. ఘనత కెక్కిన మండపంశక్యాంపు వైద్య
 శాలలో రోగహారి నై శ జరపువాడఁ
 బండరీశ్వరు భక్తిమై శ బరంగువాడఁ
 గన్యయా నాటక మొనర్పఁ శ గడఁగినాడ.

క. నెరసుల్ వెనకఁగ ము వ్లవి
 వరులకుఁ దొరలవె? మదీయ శ వాక్సంతతి నే
 నెరవని దలఁతునె? సుబుధా
 దరమాశ్రవములను గనిన శ దక్కదృఢముగన్.

ఇట్లు సుజనవిధేయుఁడు,

డాక్టర్, పసుపులేటి వీరస్వామినాయుఁడు.

నెల్లూరుపురస్థుఁడు—నెల్లూరు పల్లెఘాట్ పేట కాపురస్థుఁడు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ రామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీ రాధాకృష్ణాయో నమః.

శ్రీ పాండురంగవిలాసనాటకము.

— నాంది. —

శా. శ్రీకారుణ్యపయోధితౌరి తనవాసింబాసి వ్రేపల్లెలో
జోకంజేరుచు గోపికాచిరతుఁడై ॥ జోతిల్లుచుకా రాకయ
స్తోకవ్యాజముఁ బూనుటేల యని సంజ్ఞోభించి శ్రీయన్ననో
జ్ఞాకృత్యన్నిగ వక్షమెక్కినొ తద ॥ ధ్యతుండు నకా బ్రోవుతన్. 1

ఉ. వాసవసూనుఁ డాత్మజనబంధుసుహృత్తతినాజిఁగాంచి యు
ల్లాసము నేవగించి యవ ॥ లంబితతూణిఁ దృణీకరింపఁగా
వాసిగ నేకృపాబ్ధి నిజ ॥ వక్త్రగుహంశరజాత సౌరయో
షాసురసూరసాగరది ॥ శాముఖపద్మభవండుముల్ సము
ద్భాసిలఁ జూపి తేర్చెనొ స ॥ దా యతఁ డిచ్చుల నిచ్చుఁ గాపుతన్. 2

— ప్రస్తావన. —

(నాట్యంతమున మాత్రధారుఁడు ప్రవేశించును.)

మాత్ర :—అవినిస్తరమేల? నేఁ డీ పురివారందఱు నన్దిరి “ఓభరతకాస్త్రవికారదా !
మేము ముందెన్నఁడో శ్రీపురందరదాసుచరిత్ర నించుక వింటిమిగాని తన్నా
టకం బాడఁగ నెన్నఁడు చూడమైతిమి. కావునఁ దత్కథాగౌరవముచేతను
మాయందలి కరుణారసభరంబుచేతను బుధనిధులనవ్వులిగఁ దన్నాట్యంబున
మమ్ముఁ గృతార్థులఁ గావింపు” మనిరి. (సభవైపుఁగని) అహో! ఈసభాసదుల
మనఃపద్మంబు లీమహాత్మకథారక్తగుచులనలందిన త్రుటిలో నేత్రుటిలేక
వికసించుచున్నయది. ఇక సోఁకిన నెటులుండునో! (తెరవంకఁజూచి)
ఆర్యా? నీనాటకము గనవలయు నిట రమ్ము.
-ఇసీ, ఒకనాఁడైన దిగనాడక చీటికి మాటికి రా, రా, రమ్మునుమాటయేనా?
(తెరవెడలి) ఇదిగో, వచ్చితిని. ఏమి యానతి?

సూత్ర:—ముదితా! ప్రవీక్షించితివే? ఇవ్వహానభను.

తే. గురుకవులువైణికనిధియు ॥ గరువమునను

ధర్మయందొక్కరొక్కరు ॥ దనరుదు, రిట

నట్టివారలు లెక్కకు ॥ నమితముగను

నిండియుండఁగఁ గన్నుల ॥ పండువయ్యె.

3

కాడే?

నటి:—(సభనుగాంచి) అవునవును? ఆర్యపుత్ర! సంతసముగాని యిపు డేమిసేయ వలయును?

సూత్ర:—ఏమా?

ఉ. రంగవిభూషణుండు హరిఃరాజదపూర్వపదాబ్జసేవను

పొంగు పురందరుండు తన ॥ పొల్లియుమేటరు లిందుఁ దోచు సా

రంగవరేణ్యపాలుని గ ॥ రండు భజించెడు వీరదాస సా

రంగుఁ డభిజ్ఞుఁడైన కవి ॥ హాయిగ సర్వము నేడె గూడె సా

రంగదళాక్షి, సూపెదము ॥ రమ్మ వినోదము మోదమా సభన్. 4

నటి:—అటలా, సంతసము. ఇదిగో, ఇందిరిరమందిరమందిరయగు వసేందిరకావ్యదక రంబగు సేవసంతతిలకంబునఁ బసగల్గు కిసలంబుల మెసవి సన్నతీతంబున వనం బున వినోదంబు గల్పించు పికంబుభాతి భవద్వచనామృతలహరింగ్రోలి గానం బున మగుణగ్రహయాభురైన సీసభ్యులను గరంబు రంజింపంజేయ నుపక్రమిం చెదను.

సీ. బాలరసాలప్ర ॥ వాళప్రసవబంధ, భూతిఖాదత్వైక ॥ భూతిగాఁగ మాలతీపద్మినీ ॥ మంజుగంధగ్రహ, మత్తసమీరుని ॥ పొత్తుగాఁగ కలకంఠకలకంఠకలకలార్బటులాత్త, వన్యార్వృష్టంకళేధ్వసులుగాఁగ నలరికుట్టలగుచ్చ ॥ కావరోహయతి, న్ననయునొక్తొకశాఖానందనమ్ము

తే. నా, సువాసనావాసమ్ము ॥ మాసుతునక

యమ్ముషడ్పతువులకును సా ॥ రమ్మ రటద

ళిశుకములకిమ్ముగాఁ గ్రమ్మె ॥ విశల నేక

తోరణవృన్ద జైత్రిక ॥ మూరజముగ.

5

సూత్ర:—ఆర్యా! మేల్తేలు. హా! ఈకంఠమేమి! ఇట్టిగాన మెచ్చోగానము. యీ సీగాథ విని వివకమున్న సీగాథ యంతయు విశదమయ్యె. సీతెల్లు పాడితి

బలారా! “మంగళధ్వనులన్న” జ్ఞప్తివచ్చినది. ఇప్పుడే మనకథానాయకుఁ డగుపురందరుఁడు గారాత్మప్రియతో నిజసుతావివాహార్థమై గొంత ప్రసంగింప నిటవచ్చి కూరుచుండి యేదో యనుకొనుచున్నవారు. ఈతరుచ్ఛాయనుండి చూచాయగ నాలించెదమురమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు).

ప్రథమాంకము.

స్థలము 1. పురందరుగృహవేదిక.

పురం.—(తలయూచుచు) ఆహా! ఏమి వారిసాహసము. నావలన నేటిపరిదనుక సరకులఁగొని జీవించుచుఁ దుదకు నన్ను సరకుగొన కిటుల మాటాడు చున్నారు:—“పురందరునిది చిక్కనిచేయి” “చిక్కనిచే” యనెదరు. చిక్కనిచే యేమైన వారిఁ జక్కఁజేసినదా? మఱియు నతఁడు “సాధు, వతఁ డసాధు”వనెదరు. నేనెట్టిదైనది వారి కింకనువెల్లాటకము కాలేదు గాఁబోలు.

ఆ. పరధనంబువైన 1 బ్రాంతి లే దెన్నఁడు
నొరుల సభల కెన్నఁ 1 డరుగలేదు
బుణికు లొసఁగు దూక 1 నీరైనఁ దీయుచుఁ
దృష్టి జెందియుండు 1 నింటియందు.

6

ఇందుకా, నాది చిక్కనిచే యనెదరు. వారిది బారెఁడు చేయానేమా. ఓహో! ఏమిబార. మొన్న వారిలో దుష్టాగ్రసరుఁడగు హరిరావుగారి యేమై నదో తెలియదా?

క. పెద్దల సుద్దులు బద్దని, గడ్డజీయై పద్దుఁబూని 1 కడతేర్చె ధనం
బద్దిర! నదుమంత్ర పుసిరి, తద్దయుఁగల్గిననుగుజన 1 తలిలాయుఁగదా?7
వెండియు నతని హితుఁడు వసంతరావు గరువము చేపట మావటఁ జెల్లమి
యగు “విసాకకాలే విపరీతబుద్ధి” అనునది యసత్యమగునే! సరిసరి. వారివారి
మొఱుగులు వారివారికే చెఱుపు. చిక్కము పోవుచున్నఁ గుక్క లెన్నిమొ
ఱువపు? ఇయ్యవనియందు ధనికులవిషయమై యొరుల కనుయగలిగియుండుట
యసాధారణముగాదు. అటులుండియుఁ జెల్లవాఱిచూచిన నట్టి ద్రిప్పురి దిప్పు
లెందఱో నానావిధకంతుజాలంబులు జలపూర్ణతటాకంబుచేరి చరించు
గంధంబున మాబొంట్లగుప్తుములఁ గ్రుమ్మరిలుచుందురు. మెతుకులు చల్లిన

గాకులు గొఱుగయగునే! మంచిది, ఆములంచ లేమనినను మాకేమి ములంచ.

(ఎలనగుచు) అన్నిటికి ద్రవిణమే మూలము. అట్టిది యున్నంగాడే!

క. అడిగెడు వారలు వేవే

లడుగు మనెడువారు గొంద ॥ అక్కట నివిగో,

సడికుడకలు గొమ్మంచుక

బుడికెడువాఁ డొక్కఁడుగలఁడె, ॥ భోగములేమిన్.

8

(చెవియొగ్గి) కాలిచప్పు డగుచున్నది. ఎవరుగా నుందురో,

ప్రవేశము : ఆనందరావు.

పురం:—పీహా! ఆనందరావుగారో, దయనీయుండు. బహుకాలమునకే దర్శనము.

మీవాణిజ్య మవారణముగ జరుగుచున్నదా?

ఆనం:—ఁటో, తమదయవలన.

పురం:—తెన్న, మఱేమి విశేషము?

ఆనం:—పారశీక దేశపుఁ బాదుసాగారికిఁ గొంత బావాహితి వలయునట.

పురం:—నరి, ఎంతవరలోఁ గావలయు?

ఆనం:—తెలిసిన దరయేగద. లోఁగడ మాలెక్కజూచినఁ జెలియు.

పురం:—మంచిమాట. (తెక్క నభినయించుచుఁ దనలో) ఔనా! సరాసరి రెండు

వందలవరాలు పొలిగలదుగాని ధనముచేపడినఁగాడే లాభ మనఁదగు.

ఆనం:—(వ్వ) హా! అొక్కముకొఱ కితఁడు గ్రుక్కలు మ్రింగుచున్నాఁడు.

ప్ర:—ఏమి యాలోచన, కాసురా దనుకొనుచున్నారా యేమి? నాన్నేహితుండు

ధర్మరావుగారింటనుండిన నిప్పుడే వైకముఁ జెచ్చి యిచ్చివేసియుండును.

పురం:—అట్లే కానిప్పు, (దండితో) పీయిదండీ! వీరుకొరిన సరకులనిచ్చి పుచ్చి వసంత

రావునమాచారమేమో, గన్గొని రిప్పు.

...ండి:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

పురం:—నాప్రయాణారంభముననే యాలాభముఁ జూడఁగా నుత్తరోత్తరాదాయ

మనంతమని తేలేడిని. ఇప్పుని మన పుత్రులకు సయితము ప్రాబల్యము ప్రతిభా

వంతులఁ జేయందగు. సాధారణముగా “మర్కట కిశోరన్యాయము”వలె దల్లి

దండ్రులు తమ బిడ్డలను నదాయించునుంచుకొని సోమరులజేయుట వారి బుద్ధి

సోమతయే. ఇందువలన నాబాలురు తమ దుర్వార దుష్టుంగత్వ దుర్వ్యాపార

త్వములచేతను వెండియుఁ బాతకాలయందు నారికిఁ దీరుగా చేహారోగ్యు

యొక శిక్షలవడమిచ్చేతను స్వధర్మకార్యములు మాని యనుకామినులై దుర్మరణముల పాలై నశించుచున్నారు.

ప్రవేశము : లక్ష్మీబాయి.

పుర — (భార్యతో) ఏమి, నేనిప్పుడు బొంబాయికి గమనింప గమనించియున్నాను. నీవు స్వగృహకార్యభారధారేయవై పదిలముగ నుండవలయు.

లక్ష్మి:—నాథా, చాల సంతసముగాని నే లోగడ మనవిచేసిన దేమి చేసితిరి?

పురం:—ఏమది?

లక్ష్మి:—విశేష మేమియులేదు. మనయాత్మ జయగు రుక్మి పరిణయయోగ్యయయ్యోగ గదా? నామనవి నూరికరించి తగినవరు నేర్పాటుచేసిన వాని యని మనవిచేసి యుంటిని.

పురం:—(అలాచించి) ఓహో, ఆసమాచారమా? ముందే నేమ్రస్తావించియుంటివే? మెడఁబట్టిన మేనటిక మున్న దని.

ఆ. నాదు చెల్లెలిబిడ 1 నడువడి గననేల?

యచ్చ రూపరి చదు 1 వరి పనుపరి

యుక్కుతునియపనుల 1 నువిద నలెనికిడఁ

గలుగు మనకు బల మ 1 బలకు ఫలము.

9

లక్ష్మి:—(నచింతగ) స్వామి! ఈవాచికము నేనెఱుంగను. అయిన నాబాలిశుఁడు బాలిశుఁడని వినియున్నాను, గాన మన మాటికృతము నామసిగుడ్డను గట్టుటకు మనంబొప్పునే? నాకీసంగతి దుర్ధరముగ నున్నది.

పురం:—అట్లయిన నీ యిష్టమేమి?

లక్ష్మి:—కోలాపురియందున్న యమృతరావుపుత్రుఁడు సుగుణకలాపసంపన్నుం డనియు సకల కలాకలాపభూషితుండనియు నేనెఱుంగుదుఁ గాన నతని కిక్కన్యనిచ్చినఁ గడు సొంపుగ నుండును.

పురం:—సీమాటలు నాకును దుర్ధరముగ నున్నవి. అయిన నేఁదిరిగివచ్చి యేదోయొక యేర్పాటు చేసెద. (నిష్క్రమించును)

లక్ష్మి:—(నచింతముగ) అకటా! ఏమిది, నాయిష్టమునుడివినతోడు లోడనే భర్తగా రాయ స్తచిత్తు లైరి. నాపన్నికము వ్యర్థీకృత మయ్యె.

తే. ఇంపిలంబగు నాతలం 1 పిట్లు గలుగఁ

గాదు గా దనె నార్యుఁడు 1 నాదు యత్న

మడవిఁ గాచిన వెన్నెల 1 యానొకొ! మహి

రాకమానదు ఫలమున్న 1 రట్లు లేక.

అయిన నీవృత్తాంత మంతయుఁ బెద్దబిడ్డనికిఁ జెలియఁ జఱచెద. (ఁరిగిచూచి)
వాడుగో, వచ్చుచున్నాడు.

ప్రవేశము : జయరావు.

లక్ష్మి:—పుత్రా, వింటివా?

జయ:—తల్లీ, ఏమిసంగతి? ఏల విచారగ్రస్తవై యున్నావు ?

లక్ష్మి:—తండ్రి, ఈనీనహోదరివిషయము దక్క మఱేమున్నది ?

జయ:—జా మికేమి?

లక్ష్మి:—నాయనా, మీనాయనగారు వారి మేనల్లుని కీవిడను బాణిపీడనము నేయఁ
దలఁచియున్నారు. మంచి నోములునోచనివారికి వాంఛాప్రభూర్తి యెటు
లవును?

జయ:—జనని, పగయేల? తండ్రిగారి కగోచరిధర్మ వున్నదే? అయిన మీమనోరథము
వారి కెఱింగించి యెటులైన వారి మనంబు ద్రిప్పెద.

లక్ష్మి:—వలదు. వారివాక్య మతిక్రమింపఁగూడదు.

జయ:—క్రమింపవలయుననిగాదు. ఎల్లి నేఁగోలాపురిలోని ఋణామృతపాలికరిగి యీ
బాలునిఁ గనుఁగొనివచ్చి తన్ని జస్థితఁడండ్రిగారికి నివేదించి భవదభీష్పితము సఫ
లత గావించెద. మంచిది, అప్పుడో, అప్పుయి నేరికి మీరు పాణిగ్రహణము
నేయఁదలఁచితిరి?

లక్ష్మి:—మన సరస్వతిబాయి పుత్రుండగు విద్యాసాగరున కీదలఁచితిని. అయినను భవ
జ్జనకుని వాక్యము నన్యధాకరించిన నిక్కార్యము సార్థకమగునే? ఇపుడు నీవచ
టికేగి సర్వము స్పృహించి యీనవమికి ముందుగ రమ్మ. చూత మీవిడయుప
గతి యెట్లులో. పోయిరమ్మగాని యభీష్టార్థమునకై మునుమున్న దేవాయతన
మున కరిగి,

క. కృష్ణా మానముగాచిన

కృష్ణా శ్రీకృష్ణమిత్రః : గృష్ణరహితు భ్రా

జిహ్వా దర్శింపుము రో

చిహ్నం బరిపాతకృష్ణ : సిద్ధిస్థితికన్.

11

జయ:—మహాప్రసాదము. నెలవుగైకొనెద. (అని నాలుగడుగులు పని యించుక
యాలోచించి) మంచిది, నేఁగోలాపురికి నెప్పురంబునఁ జని వెంకటరావులో
సంభాషించి బావగారి యింటి కరిగెద. అరిగి యతనిగుఱాగుణములఁ బరికరిం

పిమ్మట భావిభంబంధి సంగతి వరసెద. ఆరసివచ్చి (సచింతగ) మాతాపితలతో నేమి నుడువవలయు. ఆహా, ఇచట గొప్పమలితము గలిగె.

జ. చ. కం. ఒకవేళ బావగారికా

బ్రకటిత ధీ సంయుతుఁ డని 1 వలికిలిన్?

వికలమతి యగు జనని, హా!

వికాసియగుఁ దండ్రీశవీ లెట్లో.

12

బావను సుధీనిధి యంటిన్, తల్లి యల్లంబు తల్లడిల్లు. కాదంటిన్, తండ్రీ వల్ల నొల్ల గిల్లు. ఇప్పుడు “నిజము నిఘరము చెప్పు” ననునది సరి దాఁకినది. దీనికి వల్ల యెట్లు? అహో. నాపాటు “ముందుపాటు వెనుకవా” టనుపాటిగ నున్నది. నూటిగఁజూచినదల్లిమాట జవదాటరాదు, తండ్రీవాక్యములునునట్టివే. ఇందుకు శ్రీరామచంద్రనుపద్ధతి నిదర్శనము. విశేషమేల? ప్రియసహోదరి శ్రీయోనుభవమునకే గద యెవ రెన్ని పాట్లు వడినను. ఇపు డేల యింతవంత; యథార్థసితులారసి యనంతరము కర్తవ్యం బవలంబించెద.

(నిష్క్రమించును.)

ప్రథమాంకము.

స్థలము II. వసంతరావుగృహము.

ప్రవేశము : దండి

దండి:—తెలియును, ఇదియే వసంతరావుండుచోటని. తలుపుదటెద. (తట్టుట నభినయించుచు) వసంతరావుగారు, ఓ వసంతరావుగారు.

వసం:—ఎవరో యనుకొని పరాకుననుండును.

దండి:—ఎవరింటి? పలుకరు.

వసం:—(దీని తనలో) అబ్బా! ఇతఁడో! “పింగలివారిపేకి” యంగే. కడు నలుక మెయిఁ బిలుచుచున్నాఁడు. ఇంక నన్నేచక విడుచునా?

దండి:—(స్వ) ఎంత పొగరుఁబోతు, పలుకడు. (ప్ర) ఓయి, ఎల తలుపుదీయవు? నన్నెఱుంగవా?

వసం:—(తహతహపడుచు దనలో) అబ్బబ్బా! ఇంకేమిగతి. పైకముకూడలేదే.

“నిర్ధన! పురుషుఁడవు” వనున దేమో యని యనుకొంటిని. (ప్రకాశము) అయ్యా, కొంచము పనియున్నది. కూర్చుండుఁడు. ఇదిగో వచ్చెదను.

(భార్యతో రహస్యముగ) వింటివే! ఆదండిబంటుఁబోలె నీదండి యార్భటి. మనము మున్నే సామొనఁగిననేలదము నేయుచు నీ కలవనగంప కొసరి మన పెంపు పెంపవిచ్చియున్నాఁడు. ఇంక మన మెంతకొసరినను విడువఁడు. ఆహా! ఈ యిట్టిది కెటులార్థ నగు? నరులలో నజ్ఞానము, కలాదునియందుఁ గలంకము, చందనవనమునఁ బన్నగము, స్త్రీజమున న్వ్యభిచారము భాతి నామహా సుఖావయు యశస్వినియు నగు లక్ష్మీబాయింట నీతుంటరి సమావేశమయ్యె. నేఁడు బుణివిము క్తిజేయవలయు నన్న మనము చేబోడులముగదా! వీని ముఖంబా! ఆబ్బా! శిలీముఖంబే! ఇందుకేమి ముఖంబు?

రాధ:—నాథా, సాధన మేమున్నది. “యద్భావితద్భవతి నాత్రవిచారహేతు” పను నది వినమే! వేయేల! మన నోమునోత తెలుటో, యటు లగు.

తే. సత్యసంధుఁడు శ్రీహరిశృంగునకును
దులువ నక్షత్రకుని బలెఁ దలరె నితఁడు,
గోడు గాంచిన విద్యునేఁ లేడికంట
నీరుగాఁతిన వేటకాఁనకిని ముద్దె!

13

దండి —(ఆగ్రహదీప్తుఁడై యరళంబు దబదబదట్టుచు) ఓయి దుర్మార్గుడా! ఎంతవీరి చినఁ బలుక, వోహో! పెద్దమనీషివే. నేవచ్చినవని విచారింపక నన్యెలుఁగున నిలఁబెట్టెడు. నీతాతగారి బంటని తలఁచితో! నీ తెఱపు తెలిసె. తెఱపు. తలుపు తెఱపు.

వనం:—(ఆవేగమున భార్యతో) ఈవగదారిపంతము నీకుఁ దెలియదు. శ్రాధమునకుఁ గన్నులులేవన్నట్టు వీడహమించి కలసుకుఁ గాలుద్రప్వేయిన్నాఁడు. కావున వీనియవ్వఁ బరిష్కరించువర్మంకమునేఁ బఱగడగనుండెద. “సాధూనాం దుర్జనోభయ” మనునది వినమే! కొందఱు కార్యనిర్వాహకు లీభూమియందుఁ దమతమకార్యము లచుకూలమగునంతకు నొకచాటుఁ జూచుకొంచున్నారు గారే!

ఉ. దాఁగఁడె, తొల్లి నైషధుఁడుఁ దారగుణుఁడొక నాటియందుఁభూ
భాగము మాని యావిరటుఁపాలవసింపరె, పాండవోత్తముల్,
సాగఁడె, వేల్పుతేఁడు నిజఁ సాదనసాధనముల్ త్యజించి, స
ద్భాగములోఁగ శశ్వదనుఁ భావ మనర్థముగాదె! యేరికన్. 14
ఇంక నీయభిప్రాయమేమి! వీడు వనసాధి, నన్నుగష్టపఱచకగాని వీడఁ దని మున్నేవచించితి.

రాధా:—స్వామి! ఒడ్డారమువలదు. ఎద్దియో యొకయంతరువుచూచుకొన్న నిపుడు ప్రయోజనమేమి? ఇతనినేడో యొకపంశమున సమాధానముచేసికొనినఁబంతు.

గోటితోఁ బోవుదాని గొడ్డటితోఁ గొట్టమేలా?

వనం—సీకున్నాదము. నకులారగములకు మైత్రిప్రాసంగునే?

దండి—ఏలజాపిరము? తీసెదవా, లేదా? అరరము. హో, కండ్లుపైకి వచ్చినట్టున్నదే?

వనం—(స్వ) అక్కటా! ఈఘోష పరిఘోషమును మించియున్నది. ఈగర్విష్ఠుని నడచుటకు నెడరేదియుఁ గనఁబడదు. (అలాచించి) “నిర్ధనః పురుషఃపశు” వనునదినిజము.

ప్ర:—అయ్యా, మన్నింపుఁడు. (అని తలుపుదీసి) వందనము, దయచేయుఁడు.

దండి—(సాగ్రహుడై) ఇప్పటి కయ్యా, దయసేయుఁ డనెదవో? చాల్చులు. ఇకనీచాలిక చాలింపు. నీపంచకేతెంచినవారల నభిభవించి బయలుననుంచినఁ గాని, నీవరువు బయలు మెఱయదేమా? బోరా, అరరినిదీయుమనిన నెనుచోతు మీదవాన కరిసినట్టుండి నన్నింతసేపు బహిర్భారంబున నిల్వరించితివి. సరిసరి. నీతచ్చన తెలిసె. అందుబడియైన సొమ్ము నొడలెఱుంగక తెంచెప్పలుగఁ జిందు వందు చేసితివి గద? నేఁడు వడ్డిమొదలు చెల్లింపుము. నిన్నుఁ బెద్దమునుఘ్యుడని యనుకొంటిఁ గాని యిపుడు నీబటాబూరము లేకె. ధన మర్పించెదవా, లేదా?

వనం:—(స్వ) హా! ధన మెంత సేయుచున్నది. “మాతృపుత్ర విరోధాయ హిరణ్యాయ నమోనమః” అను నది నిక్కమే.

ప్ర:—అయ్యా! పైకమిచ్చెదఁగాని యిపుడు మీ కీ యచ్చలమేల? ఆకరంబు కరంబు దురితాకరంబుగాదే? నిమ్ము నేనేమైనఁ దిట్టితినా! తిమ్మితినా?

దండి:—(రోషించుచు) ఓయి! వలుమాటలేల! నాపని నొక్కటఁ జక్కఁ బెట్టనిచో నీపని యిప్పుడే చక్కఁబెట్టెదఁ జూడు. నేఁడే నీవచ్చువలసిన ముడు సిమ్ము? లేక, రా రమ్ము బైట. (అని మెడఁబట్టి త్రోయుచున్నాఁడు).

వనం:—అయ్యా! అయ్యా! ఏలగళగ్రహణము సేసి నెట్టెదవు. ఏమిరాధా! ఇతఁ డవసీతుడని మున్నే నెప్పిలిగదా? నన్నిట్టి బరిబారిఁద్రోసి చాఁ జూడనెంచి తివో? ఇప్పు డీయిమ్ముదప్పు దప్పింప నెవరున్నారు.

రాధ:—(తొట్టుకొని దండితో) స్వామి! తామసము మామా! ఏల నీసోమ? “కోపః పాపస్యకారణ” మని యెఱింగియు మీబోఁటికాలీనుల కిట్టి కాలీనంబు కాలీనంబుగాదే?

క. ఓదండీ, విభు విడు, మతి

వాదమభేదులగు మీకు వర్జ్యముగన, యి

వ్యాదమున భేదమగు, ని

ర్వాదముచేగల్గు మీక వార్యయశంబుల్.

15

అయ్యా! పీరి జెకసికలాడఁ ద్వాద్యకులకుఁ దగునే? నామనవి వినుఁడు.

(అని వనరుచున్నది.)

దండి:—(శ్రీధరవీరశమనస్కుండయ్య నాబిడ గొడవగని తనలో) అయ్యయో!

క. అంబుజముఖి వగచెన్ వగ

నంబుజజ సతీవిహంచికావిష్కృత నీ

లాంబరి రాగ విడంబన

శంబాద్భుతరసలహరి ప్రసారవముతోన్.

16

అహ! ఈదీనాలాపంబులు కచ్చనీర్వాణనర్మశంబులుగావే?

ప్ర:—చాడవచ్చు! నీభర్త యిత్తటిఁ దరితీపునేసి నన్నారక తృణస్థాయంబుగ నెంచుచున్నాఁడు.

రాధ:—అయ్యగారు! పీరి కేమిచెయిదు. మీరీకోపునరాపాడి వృగ్గా క్రోధించుటేల? పాండు.

తే. తుంటరులవలె మమైచ వంటుగాదు

తంటలకు రాము, మేమెప్పు తంటనేయు

వారమేకాము, మముడంటఁ బటవకు మిఁకఁ

దీర్తు మీతంట నెన్నిది వివసములకు.

17

(భర్తతో, జనాంతికము) నాథా! పీరి నేడో యొకవెరవన సమీచినవాక్యంబుల సమాధానపఱచిన వెరవగదా? గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిఁబట్టన్నట్టు వసము ముందే లేమిదీచే బాధపడుచున్నను పీరితో నిపుడు విరోధము సహితము హితమా?

వసం:—పోపోవే, పీడహంభావమున నిక్కుచు వైరించుచున్నాఁడు. అనుశయమున్న వానికెన్నటికైన ననుశయమున్నె? ఇట్టిది మిత్రలాపాత్రమే?

తే. అధిక లోభికి భర్త శాస్త్రార్థముగను

నిక, దివాంధమునకు ధామనిధి విధంబు,

మహిని నూబకుఁ గామినీ మణిపాలంబు,

మలినముఖునకు సద్గుణి చెలియెటాను?

18

దండీ:—ఓయివసంతా! ఈకాంతాప్రశస్తోక్తు లామోదించి ప్రకాంతస్వాంతుండనై
నిన్విడిచితిని. నిర్ధారితకాలములూ మొల్లమెల్ల జెల్లించవేని నిన్నేచకమానను.
హా! నేడుఁజప్పించుకొంటివి. (చండ్లు పెటపెటఁ గొఱుకుచు నిష్క్రమించును.)

రాధ:—నాథా! ఆహా! ఆప్ససనది కాంతయైన సెంతదావంతముఁ జొప్పఱును.
ఎఱుంగరే? అగ్ని శేషము, ఋణశేషము, శత్రుశేష మనర్థహేతువులని.
ఈయచలయందు నచ్చువానికన్న నచ్చుదలలేనివాఁ డెంత ధన్యుఁడు?

తే. అప్పలఁ బడి శ్రీహరి దెప్పిటిలెనె?

అప్పలఁబడి హరిశ్చంద్రుఁ డడలలేదె?

అప్పు నిర్యాతనమొనర్పు నెప్పరమున

నప్పువడువాని బ్రతు కొక గొప్పబ్రదుకె?

19

వసం:—అట్లే యప్పుదీర్చనమకట్టెద. అప్పులేనివాఁడే ధనికుఁడు. వానిక పాయమేలేదు.

రాధ:—(ఇప్పదెవమును వేడుకొంచున్నది) ఓదైవమా! దచ్చొకపగల్గఁదతెగకమున్న
ఋణవిముక్తిఁజేయుటెట్లులో యసి యాతంకవీడాబ్ధి నీడుచున్నదాన.

ఏకాక్షరి:—

క. నిన్నెన్ని న నన్నన్నును

నన్నన్నా! నాననన్ను నన్నుననానె

నిన్నాన నానునానను

నన్నా! నన్నూననన్న నానొనెన్నన్.

20

ఎటులైనను మా కీవే శరణము.

(భర్తతో) స్వామీ! రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము.

థలము III కోలాపురి.

జయ:—(నలుప్రక్కలఁ జూచి) ఔరా! ఈపట్టణంబు డంబు.

ఉ. నైగమ హర్ష్యసౌధములు నైగమవేదులు నైగమార్కులు

లాగము గల్గులేజులు ఘనంబులఁ గేరు ఘనాఘనంబులు

వీఁగెడు వంజులామృదివేష్టితవిశ్రుతభేయయుక్తి మై

సాగర నేమి నీపురికి సాటియె యేపుటభేదనంబు, హా!

హా! గమనింపహస్తిమత కాంతరమా నిది యేమిచోద్యమో! 21

(అలోచించి) ఆయన మదీయపురీవరంబు చంద్రభాగాపకాప్రాప్తిక్ శ్రీ పాండు రంగాశ్రయావాప్తిక్ గించిద్దనం బని యెన్ననగు. (ముందుచూచి) అహో ! వెంకటరావుగా రేతెంచుచున్నారే !

ప్రవేశము : వెంకటరావు.

జయ:—వెంకటరావుగారు, క్షేమమా?

వెంక:—ఆ, తమదయవలన.

జయ:—సంతసముగాని, పైక మెప్పుడు చెల్లించెదరు?

వెంక:—ఆయ్యా, ఇప్పుడు కరమున నొకపెరయైనలేదు. నాల్పాళ్లు నిదానించి దయసే సినఁ జెల్లించెదను.

జయ:—అట్లే కానిమ్ము. పొమ్ము.

(ఆత్మగతము) సెబాను, ఇత్తటి నెత్తటియే; ఏలయన దినచతుష్కము వ్యవధి యున్నది. ఇప్పుడే మేనత్తగారి యిల్లెరెదను. ఇదిగో వారిగృహము.

ప్రవేశము : వెంకుబాయి.

వెంకు:—(జయరావు న్గని, ఏమి నాయన! ఎప్పుడు రాకడ?

జయ:—ఇప్పుడే, అత్త.

వెంకు:—మనవారందఱు సుఖమున్నారే ?

జయ:—అందఱు సుఖులే.

వెంకు:—కూర్చుండు. మఠేమి యలిశయము ?

జయ:—ఏమిలేదు, గాసి మామగా రెక్కడ? బాపగా రెక్కడ?

వెంకు:—మీమామగా రింటలేరు. బాప యిప్పుడే వెలికిబోయెను.

జయ:—సరిసరి, అత్తా, నేనిప్పుడే తిరిగివచ్చెద.

వెంకు:—అట్లే పోయిరమ్ము.

(స్వగతము.)

క. అకటా! మత్స్యానుం డిపు

డక్షలంకుఁడు బావకెట్టు లగ్గఁడునో, వా

లక మేమగునో, నామది

వికవికలై పోయె వాని వికృతిస్ఫురణన్.

22

ఏమైన మన మేమిసేయఁగలము.

జయ:—(గోకర్ణదాసు నొకపీఠికాంతరమునఁ గని తనలా) అహో! వీ మితని యా కారము ! ఇట్టి వైరూప్యముండునో? మన వంశికులలో.

ప్ర. మొలకచ్చు బింజింపఁడు

బలుపొటఁడు మెడనఱడులు బవినీనిబలె

గలిగి దురోదరులగు వెం

గలులఁ గలసి తమకు తమకు గడు పెడఁగారున్.

23

బౌరా, ఇట్టి యెడ్డియను మడ్డియని యొడ్డుట కడ్డియేమి? అయినఁ బిలిచి సంభాషించెద. (ప్రకాశముగ) బావా! ఓయిబావా!

గోకర్ణ:—(తిరిగి చూచి తనలో) ఓహో! మనవాడే, వీఁడు. అప్పుడే యెంతపెద్ద వాడైనాఁడురా.

ప్ర:—ఏమిరోయి, ఎప్పు డొచ్చావు?

జయ:—(తనలో) అన్నా! ఏమీ మృదూక్తి. ఈయీబరిపల్కువల్కులు చెనుబరి పల్కులుగావే? అయిన సంభాషించెద.

ప్ర:—బావా! ఇప్పుడే వచ్చితిని.

గోక:—సరిగాని, వస్సావయి, మనతోటలోకిపోయి మావిఫలాలు తింఁగాము.

జయ:—బావా! ఇప్పుడే భోజనమొనర్చివచ్చితింఁగానఁ దినుటకు వీలుగాదు.

గోక:—తింతేనేమోయి నువ్వుకూడ మాచూరిఫలాలుతింతే వాట్లరుచి తెరువుంది.

జయ:—ఆరుచి నాకు బాగుగఁడెలియును. బావా! నాకు నెలవిమ్మ. నేటితానఁ జన వలయు.

గోక:—ఓరీ! నీవధిక ప్రసంగివి. ఎద్దడుకులరుచియేమెఱుంగరా? దున్నా! ఛీ! ఛీ! రా.
(అని పైబడి పుట్టములాగును.)

జయ:—(న్న) బౌరా! ఏమి తనివరసము. ఇతని విజృంభణము. కేవలదుర్మార్గునికిని నిరక్షరకుక్షికి నుండుగుణము లిచట గలవు. మదీయ జనయిత్రిమాట లేటికిఁ దాటాదూటములవును. ఇంక నీకోపిదాపుననున్నఁ గడు దావగు.

ప్ర:—ఓయి! నేనీదినమున సదనమునకుఁ జనవలయుఁ గాన నన్నీడుము.

గోక:—ఓరీ! నీయబ్బవచ్చినకొ విడిచిపెట్టకొరా.

జయ:—ఏల పోదు? విడు, విడు. (అని చలువవిడిపించుకొని ప్రధావించును.)

గోక:—(వెంటనంటి) హో, హో, నిలు నిలుము.

వనమయూరపుత్తము:—

ఏర, నినుఁజీరఁడలఁ కేర, ననుఁజేరఁ
బోర ననుబాఱినను, బో, బనరమారుఁ
గారఁముగఁ జేరు మిటఁ గా చనిన నోర్య
ద్వారసిలి కట్టి నినుఁ దాఁచెద జిగీషన్.

24

(అని నాల్గడగులు వెన్నడికొని మరలుకొనును.)

జయ:—(క్రిందఁబడి లేచి తిరిగితిరిగి జూచుచు) కట్టా! పులివాతఁబడి చచ్చి బ్రతికిన
ట్టయ్యెఁ గదా నాబ్రతుకు. (కూర్చుండి) ఇస్తీ! ఎంత మోసమాయె. ఏమితని
దొడ్డయ్యము. ఇట్టి యశమాభముని మాత్రండ్రికొంటయేలాకో. “అయోగ్యోపురు
షోనాస్తి” అని వారి కేలవెలియదు.

కనిరాజవిరాజితపుత్తము:—

తెలిసెను నేఁడభి ధేయము, వీఁడనఁ దెంపరిగా, గురు దృష్టిగనఁ
ఖలునివికారము గన్దొనకెంతయుఁ గన్యనొసంగను కైకొనె, నే
దెలిసినవార్తలు దెల్పఁగజొంకని తెక్కలిగాఁ బనిఁ దీర్చునొకో,
కలఁతవిచిరైదఁ గార్యవిపాకము గాంచుగతిన్ద యిట్టి వెసన్.

25

కానిమ్మ. ఇప్పు డీకంటేల. ఉపకంఠముననున్న విద్యాసాగరుని నట్టుసేరి యతని
గుట్టెట్టికో గనెద. (అని రెండంగులపేసి) ఇదిగో, అతనికేతనము.

సరస్వతిబాయిగారు బాసి, గాసి కేడో నుడువుచు నెట్టయెదుటనున్నారు.

సర:—(జయరావునని యనుమోదముతో) ఓహో! ఎప్పుడు సీరాక ? మనచారికి
మంగళమే ?

జయ:—ఇప్పుడేవచ్చుచున్నాను. ఎల్లరను భావుకమే? అత్తగారూ! అమృతరావుమా
మగా రెక్కడ? విద్యాసాగరుఁ డెక్కడ ?

సర:—మీమామగారింటలేరు. పుత్రుఁడారామమునయం దున్నాఁడు.

జయ:—అటూ! నేబావతావున కరుగవలయు. ఏమార్గమున నచ్చోటికిఁ జన
పలయును.

సర:—ఇదిగో, దాని యచ్చటికే ననుచున్నది. సీచిచ్చో సింతుక విరమింపు. నేఁబుత్తు
ని రప్పించెద. (దాసితో) ఓసీ! జయరావు పచ్చెనని తెలిసి నుమారుని బిఱిన
జోకొనిరమ్ము.

జయ:—అటుగాదు. నేనటకరిగి మితనూభవునితో సంభాషించి యావిహారమునఁ గొంతవిహారం బొనరించి మరల నేతొంచెద.

సర:—సీయివ్వము. అదిగో, ఎలదోట. పొమ్ము.

జయ:—(రెండజ్జలిడి తనలో) బేరా! ఈవసికారాజము ?

విచకిలితవృత్తము:—

వనమువిహగకలరవముల వఱలుతరుకిసలములకొ
దనరభినవకుసుమతతులఁ దఱలుహిమపవనములకొ
ననుచుగఁ గనుకలికివెఱుగఁ, నవనమునకుఁ బరఁగు నీ
మనసరివరవనికి ననుగ మనము తివిరితివరదే ?

26

ఏల యరగలి ? అనిగెద.

ప్రచేతము : విద్యాసాగరుఁడు.

విద్యా:—(జయరావునని) ఆవుత్తుఁడుగారు, దయసేయుఁడు. మీయాగమమెప్పుడో ?

జయ:—ఇప్పుడే బావ. మీరీనందనమున నేమిసేయుచున్నారు ?

విద్యా:—ఇదిగో! ఈవసంతప్రదమున కావాసంబు వెట్టించుచున్నాఁడను. సర్వదా యీభౌతము మందరము తీరు. దీనిఫలంబులో, యత్యంతబంధురంబు లతిమ ధురంబు లని వేతే వక్కాణింపనేల ?

జయ:—(స్వగతము) బో! వీరా మందారమును మందరముగ విషయాకరించిన ట్టున్నది. ఏమిచిత్రము !

ప్ర:—అహో, అట్లైన సీచెట్టు “చెట్టా! చెట్టుఁదలకట్టు చెన్నుఁజిదునుదే?”

విద్యా:—(సాశ్వర్యుడై, తనలో) ఆహా ! ఏమికైవడము !

ప్ర:—అందుకు నందియమా ?

క. పట్టుగలిగి కొమ్మావిని,
మట్టుపఱచి ప్రాదినేయ మధురఫలంబుల్
పుట్టఁగ, నేలా, పెట్టుకొ
“జెట్టాచెట్టుఁదలకట్టు చెన్ను జిదునుదే?”

27

జయ:—(స్వ) అప్పు పాప ! ఇట్టిసకలకలావిశారదుండగు విశారదుండుగదా మద్భగినికి సమంచితవరుండు

ప్ర:—విద్యానిధీ, శ్రీరామనవమి నన్ను నిరీక్షించుచున్నది గాన నే నుపేక్షింపక యింటి కరుగవలయు. ఆలస్య మరేమ్యునేని యస్తదాలయమున జనని రేవగలు నాకనాలేవడి కోలాకుపడుచుండు. నెలవిండు.

విద్యా:—అట్లే పొండు.

జయ:—(స్వ) లోకమున నిట్టివిద్యావైదుషిగలఘుశుల నల్లవారుగఁ జేకొనిన వారిభాగ్య మెంతభాగ్యము! సరి. వచ్చినవని నెఱవేఱె. ఇక వెంకటరావు స్తగఁ జనెద. (నిష్క్రమించును.)

విద్యా:—(దక్షిణకరస్ఫురణసూచించి) ఏలాకో! నాకుడిభుజ మదురుచున్నది. సుఖా వమామనఁ జెల్లనా! కనవలెఁ జనెద. (నిష్క్రమించును.)

ప్రథమాంకము.

స్థలము. IV లక్ష్మీబాయిగృహము.

బ్రహ్మణ్యము.

లక్ష్మీ:—(స్వ) హా! ఏమిది. భర్త దూరదేశవాసియైయుండ శ్రీరామనవమి నేయఁ దగదనినను నామాట లామెదొంపక “జననీ, జనకుఁడగురు గ్రామాంతరమున నున్న నేమి? నేమింటుండి సకలజనులుసేయు నవమివండువుసేయక మిన్నక యుంటమేరా?” యని సుతుఁడు సుదువ వల్లె యని యెల్లవస్తువుల నేకరించి లిఁగాని యిప్పటికిని బుత్తుని పొడవుపొడవడదు. అగ్రజన్మలందఱు వేచియు న్నారు. ఎటులేని యాసర్వజనీనోత్పవ మవిష్కిన్నముగ జరపవలయు. (జన్ని గట్టులఁగాంచి) అయ్యలారా! భగవద్భజనము గావింపుడు. ఆగమనపతన మొన ర్పుడు. (పుత్రితో) అమ్మా! నీవు వీరి కావశ్యకపదార్థముల నిరాఘాటముగ సమ కొల్పించుండుము. (అని లోని కరుగును.)

1. భూసురుఁడు:—(లక్ష్మీబాయి సుద్దేశించి వేటొకనితో) వింటిరే? మనము నక్కమొ గముఁ జూచివచ్చినట్లున్నది. లేనిచో నీయస్థుల విన్నయే, మనకు నీవులమొ దవువలెఁ జిక్కునా? ఈమె కెప్పుడు స్వస్తి యగుఁగాక.

తే. ఎద్దడిని నొచ్చువారలఁ దద్దనెచ్చిఁ
గాపుగడసేయఁ గాంక్షించు కలుదునెంచఁ
గూడునే? విందులకును ముం గొంగుబంగ
రనఁగఁ దగుఁగాదె? యీపాటు తనుననువుగ.

28

2. భూసురుఁడు:—ఆందుకు సందియంచేమి?

తే. కాంతయీగికి కందంబు కందిమండె
జామిసత్కిర్తి పాలేటి నేమినిండె
ధాత్రియీవులమ్రానివైఁ దనముఁ జెండె
బలుక మనకౌనె? యీపాడు పంటపండె.

29

మాడఁగ నీగృహిణీ భర్తగారింట లేనట్టున్నది.

1. భూ:—నిక్కము. మనపుణ్యము మంచిది గనుకయే, వారు విదేశమునకుఁ బోయిరి.

3. భూ:—ఒకవేళ యతఁ డున్న నేమి?

2. భూ:—(చిరువ్వుతో) ఏమా, మననోట మన్నేగొట్టిపంపును. నీవెఱుంగవు గాఁ
బోలు. అతని సమాచారము నాకు నంతగాఁ దెలియదుగాని జనశ్రుతినిబట్టి
సెప్పెద.

తే. యాచకావళిఁ జేపట్టఁ డార్తజనుల
వీఁపుఁ దట్టఁడు విఱిగిన వ్రేలికింత
సున్నమైనను బెట్టఁడు తిన్నచేతఁ
గాకి నైనను నొట్టఁడా కట్టఁడి, సుమి.

30

4. భూ:—కాదుకాదు. ఇది కేవలసత్యము. వారినేఁ జక్కఁగా నెఱుంగుదు. బహు
ప్రదులు. సంశయమే లేదు.

ప్రవేశము: లక్ష్మీబాయి.

లక్ష్మీ:—భూసురులారా! మీమియ్యవగ్రాహ్యంబులు సంగ్రహించితిరా?

1 భూ:—గ్రహించితిమి గాని భవదీయవిఖ్యాతనయులు తనయు లెచ్చటనున్నవారు?
కానఁబడదు.

లక్ష్మీ:—అయ్యా! మదీయశ్రేష్ఠవృత్తుఁ డీదివసమునకు వచ్చి చేరెద నని ననెఁ గాని
యింతవఱకు వానియాచాకిఁ గానను. ఏతత్కారణముననే నాచిత్తము తత్రఱి
ల్లుచున్న యది. (కొమరితతో) నాముద్దుబట్టి, నీవు నైతము నీయగ్రజాలకు
మాఱుగ నీయగ్రజాలకుఁ బసదనమృలిమ్ము. నేనిప్పుడే తిరిగివచ్చెద(అని చనును.)

1 భూ:—(రుక్మిణి బాయి నెమ్మొముగాంచి సాశ్వర్యుడై తనలో) హా! ఈమెఱుగుఁ
బోడిలావణ్యము ! ఈబిడ క్రొక్కారు మెఱపుడిగయో ! (రెండవవానితో,
ప్రకాశముగ) చూచితివే ? ఇటు. ఈకమలకమనీయవదనము.

క. బౌరా! ఇది మోమాది

వ్యాధుణభరితోదయస్ఫుటాబ్జము గానక

సారంగ కదంబకములు

తా రసమా రసముగొఱలఁ దద్దయు జతనన్.

31

2 భూ:—ఇది యొకవిచిత్రమా ? చంద్రుడే యీమె ముఖముఁ జూచి వెలవెలఁబో
వుచుండ నికఁ బద్మము లన నెంత.

3 భూ:—బా ! ఇప్పుడ నేత్ర నేత్రాదులశృంగారము వర్ణింపఁదరమే ?

తే. లేమకన్నులసరిరాక లేడినేరె

రాజుఁ, దామోమువాంచి ధూర్జటినిఁ జేరె

దిమిరి యజ్ఞారి తాఁదలం ద్రిపథగన్య

శి నిడుకొని తెగుదలనేమి నెప్పడయ్యె.

32

4 భూ:—బళితే! ఈభువనమోహనాకారము ! అప్పురస్థులలో నైన నిట్టిరూపసి
యుండునే.

తే. చెలియ యానంబు పున్నాగములఁ గలంచు

జెలఁగు నూఁగారుపున్నాగములమలంచు

సలలితాక్షులు పున్నాగముల మురించు

సెలయు పొక్కిలి పున్నాగముల హరించు.

33

1 భూ:—ఇవియా ? వర్ణనలు. ఈబాలామణికురులు నీ నెన్నమము గదా ! ముఖ్యుడై
తృములు.

ఉ. దీనికురు ల్విసీల భునతేజమడంచుట కేమి హేతువో ?

2. భూ:—(కాదా మఱి)

మానుగఁ దల్లితంద్రులు కొమార్తల కీయని లక్ష్మీ గానఁ బెం

పూనెను నై జవ్వుతి.

1. భూ:—

కనవో, నడుమం త్రము లేని దయ్యె, హా!

2. భూ:—(అవును, అది యట్లే కొన్ని శ్రేష్ఠస్త్రీజాతులలా)

కౌను గనంగరా, దలంతి కందురుకందువసృష్టిసూక్ష్మతన్. 34

3. భూ:—చూడంగ మన్నభుండే యిట్టిమనోహరాకృతి బొందియుండవచ్చు నని తోచెడి.

1 భూ:—ఇన్ని వర్ణనము లేల ?

తే. మహినియోపాకదంబసంపత్తిసవతు

నేయఁ దమిళొన నేరైన నేదగొనరె?

జోకకీనవలామిహి సూత్రశడునె ?

ఈమెయంగున కీమె యంగేప్రతిగద.

35

ఇట్టి రమణి కెట్టిరమణుడు గల్గునో! (తిరిగిచూచి) అదిగో! ప్రాయారేతెంచు చున్నది. మానము ద్ర ధరింపుడు.

లక్ష్మీబాయి: పునఃప్రవేశము.

1. భూ:—అమ్మగారూ! ఈబాలికామణి నేరికి బరిణయము నేయఁదలంచితిరి ?

లక్ష్మీ:—స్వామి! తత్కార్యమునకే మత్తనూజం డరిగియున్నవాడు. (సాస్త్రయై) నాభర్తగారికి దనభాగి నేయున కీవలయు ననియే యభిమతము. అయిన నెట వునో, చూడవలయును.

2. భూ:—(అలంచి, తనలా) అయయో! ఆదున్నకా, ఈచెన్నలరుకన్నయఁ గట్టుట. ఇట్టి మధ్య య్నామధ్యలాకంబుననుండు నే.

ప్ర:—అయ్యో తల్లి! అతఁడు బ్రహ్మకులజాతుండైనను యథాజాతుండు నుమా! అతనిఁ జూపుదుగుఱ్ఱమని చెప్పదురు.

క. ఓతరుణీ, యెఱుంగుదునా

కాతాళముకొడుగల బికారిని మున్నే,

ఆతనికొసవకు నాలిని

గోలికిముత్యాలపేరుఁ గూర్చుటవేరే.

36

కావున,

క. భావజరూపకులవయ

శ్రీవిద్యావైభవములఁ జెలరేగెడు భూ

దేవునకొసగుడు, చెలువే!

భావింపఁగ జోడుకోడె బరంగనిచెలుముల్.

37

లక్ష్మి:—అవు నవును. మీ ప్రశస్తవాక్యములు వేదవాక్యములవలె శస్త్రములొనుగాని
యీబిడ యదృష్టము పితామహుని యిష్టము ననుకూలదా?

2. వ. భూ:—మానీరత్నమా! మానినుపల్కులు వినుడు. మీపట్టినపట్టున కొట్టి
వాలాయ ముండదు. (తక్కినవారితో రహస్యముగ) ఆహా! కంటిరే? ఈమె
చిత్తవృత్తి.

శే. చదలు చూపెట్టు నీహారజలకణములు

నలుపు మెఱసిననవమగు ననలుననలు

నవ్యనవనీలమైన యీనాతిడెంద

మునకు నెనయకానె? యద్భుత మనంగఁ జనదె.

38

లక్ష్మి:—(భూసురులతో) మీరందఱు ప్రతిగ్రహించితిరా?

భూసు:—గ్రహించితిమి, పోయివచ్చెదము. (నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మి:—ఏల! ఇంతప్రాద్దుపోయినను దనయుండు రాడయ్యె. (తిరిగిచూచి) ఓహో!
వచ్చుచున్నాడు.

ప్రవేశము: జయరావు.

లక్ష్మి:—(సానందయై) తనయ, కాదారి మాదారి ప్రాద్దా నన్నమగుచున్నది. ఇంత
తామసమేల?

జయ:—జననీ, అచోచ్చటఁ గొంత ప్రసంగమువలన దిరిగిరా సంత యాలస్యమయ్యె.

లక్ష్మి:—వత్సా, చక్కటిఁ జక్కఁబెట్టితివా?

జయ:—తల్లీ, ప్రసవ్య మయ్యె.

లక్ష్మి:—(సచింతగ) అయ్యో! ప్రతికూల మయ్యెనా?

జయ:—కాదుకాదు. అనుకూలమయ్యె. మనవిచేసెద.

శే. అన్న ! మీయల్లువాడెట్టి డన్ననన్ను

సారెఁ జీకొట్టిరాకొట్టి చఱచెఁగానఁ

జాన నుద్దింపఁగా సుధాపీనమయ్యె

హేయమానట్టి విడెముగాదే! మదంబ.

39

జనయిత్రీ, ఆమూర్ఖుడొడలెఱుగక తఱిమి జాలిచెట్ట వీడువడి నేదిట్టడనై పారైచితి. నేడు తండ్రివాక్యము పూర్వపక్షమయ్యె. అబ్బా! అట్టిసమున్నద్ధుడగు నల్లుడు పగవాని కైన వలదవ్వు. మూర్ఖతనొకచో మనవిడ్డ నిచ్చిన 'జామాతాదశమోగ్రహః.' అనునది ముమ్మాటికి నిశ్చయమే.

లక్ష్మీ:—అటులా, పుత్రా, అవ్వలివృత్తాంతమేమి?

జయ:—అంతః స్త్రీత్రయల్లుని మందిరమున కరిగి యతని నాక్రీడంబునఁ గని భాషించితిని. ఆహా! తదియతారుణ్యలావణ్య సౌజన్య సౌశీల్య సౌభాగ్య భాగ్యము లనిర్వాచ్యములు. ఆవిద్యావైశారద్య, మాప్రసంగప్రవీణత, తద్వాఙ్మధురి, నిరవధికము. పెక్కుమాటలేల? నిక్కముగఁ జతుష్పట్టతుర్దశాష్టాదశవిద్యావేత్త యన నతనికే చెల్లును. అట్టి కుశాగ్రబుద్ధి నే నెచోప్పఁ గానను.

శా. విద్యామండనమండితుం డతనిపే ర్విన్వార లెంతేనియున్
విద్యాసాగరుడన్నఁ దద్దనుఁడె, హా! విశ్వంబునం దందురీ
చోద్యం బేమనవచ్చు నింక జననీ! బోడింపుబోటి వ్దనున్
హృద్యంబౌ నవరత్నయు క్తకనకం బింపాఁగదే? యేరికిన్. 40

తల్లీ, “సుకవితా యద్యస్తీరాజ్యేన కి” వ్వునునది వినుమే?

లక్ష్మీ:—(సానందబాష్పయై) తండ్రి, మాబాగాయె. అతఁ డతివిహస్తుడని మున్నే తెలిపితిని. సీవు నైతము గనుఁగొంటివి.

జయ:—మాతా! వారివారియంతరువులు సమంజసముగఁ దెప్పితి, నింకఁ దమచిత్తము.

నేఁ జనెద.

(నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మీ:—ఆహా! అట్టిబిడ్డఁ డొకఁ డుండినఁ జాలదే.

తే. ధరణిరంజింపఁ జంద్రుఁ డొక్కరుఁడచాలుఁ

గాక, యగణితనక్షత్రగణమ దేల?

సుగుణవంతుండు సూనుండు దగునుగాని

తెగటు బారాది బిడలున్న వెగటుగాదె.

41

సందేహమేల? బాగుగ నోచినట్లాదే, అట్టి వియ్యమువూరు. ఎన్ని బన్నము లాపహిల్లిన నట్టిబాంధవము వర్జింపఁదగదు. సరి. మాతము.(నిష్క్రమించును).

ప్రథమాంకము.

స్థలము V రాజమందిరము.

ప్రవేశము: వెంకటదాసు, మంగయదాసు.

వెంకట:—(భజనము నేయుచు) మంగయదాసుగారు, మీరు గాతృకులంబుల నొప్పా
రి తీరినవారు గాన నొకరాగ మాలాపించుడు.

మంగ:—మంచిది. (అని పాటపాటగ నొకరాగ మాలాపించును)

వెంక:—(ఆలించి) హా! ఎంత స్వరసాహితీగ నున్నది! దయచేసి యీరాగమున నొక
పదముఁ బాడుడు.

మంగ:—అలాగే.

సీ. హరికెఱంగ నికరం బొనా, కరంబది, రుచినెఱుంగని తెడ్డురూపుగాక
వెన్నునిగాంచని కన్నులుకన్నులా, కండ్లబోనియురుల కండ్లుగాక
నరహరిఁ బొగడని నాల్క నాల్కాయది, పశువువై తోలుక బద్దగాక
కమలేశుగుడిని ద్రొక్కనికాలు లాకాళ్లు, రచ్చునిట్రించునిట్రాళ్లుగాక
తే. కాన దుర్భ్రమముల నెల్లఁ గానజేర్చి,
గానలోలుని కర్పింప లేని వాని
తపము జపమును దేహమాత్మయును దుడిని,
బదరిపదటనేవదలిన పదురుగాదె.

42

వెంక:—సత్యము. సత్యము. సకలము భగవదర్పితము నేసి యనుభవించని వానిజన్మము
ను భగవద్భజనము నేయనివాని జన్మమును బూడిదలో నేయివేసినట్లు వృథ.
(ఆలించి) మిత్రమా, ఇంకఁ జాలించి యాలింపు మాగానము. ఆహా! ఎంత
మనోరమము?

మంగ:—(ఆలకించి) ఔనాను. నాదు జానుగులకును గడుజానుగ నున్నది. ఇది ముళ్ల
యతివీణగానంబునఁ గలిగియుండవచ్చునో? రఘు. వినెదము.

నేపథ్యమున:—

సీ. సురుచిరేంద్రియనేత్ర దురితవల్లలవిత్ర, త్రిదశారి జైత్ర గిరిత్రమిత్ర
నిర్జితామిత్రస న్నిత్రగోత్రపవిత్ర, యవనిసుక్షేత్ర ధైర్యజితగోత్ర

నిరుపమచారిత్ర నరసురస్తుతిపాత్ర, హతధరాపుత్రనీ లాభగాత్ర
సద్భక్తవనచైత్ర సత్వమహామాత్ర, తపనీయమయహాత్ర తార్క్ష్యపత్ర
తే. వికటదుర్జననికరాగ మకరపత్ర, విషమపంకహిమానికా వీతిహాత్ర
యాప్యసంసరణగిరిత్ర యానపాత్ర, మహితదీనావనచరిత్ర మాకళత్ర.

ప్రవేశము : యశోవర్ధనుడు, శుభకీర్తి.

యశో:—(రాజితో) తరళేక్షణా, భవన్తానస బిసప్రసూనసూనుండనై యుండఁ
ద్వన్నేత్ర యుగచపలతాచిశేషమునకుఁ గతమేమి ?

శుభ:—ప్రాణవల్లభా, బహువిధచమత్కృతినించి సల్లలితంబగు వల్లకీగానంబు నా
యుల్లంబు నృల్లటిల్లఁజేసి కర్ణాలంకారము గావించెఁ గాన మన్ననంబుచలించె.

యశో:—(ఆకర్ణించి) ఔనౌను. ఒకానొక మృదుమధురగానము మాకు సైతము శ్ర
వణరసాయనం బయ్యెడు.

శుభ:—(మరల శ్రవణమభినయించి) ఆహా! జీవితేశా! ఎంత కర్ణమృతము !

క. ఆమృదుమనోజ్ఞ గానము, నీమహినెన్నఁడునుగాన మిదిసుర గణికా
సామాన్యలదో, వాణిదో, సామీ! దేవర్షిదో, విచార్యము, సుష్మా.

యశో:—(చెవియెగ్గి, స్వ) అహా! ఇది మహాతీక్ష్ణణముగ నున్నది.

ప్ర:—

క. నారీమణి, వినుసపయో, నీరదగాత్రుబ్రఫుల్ల నీరజనేత్రు
గోరెడుగానవిశారద, నారద గానంబటంచు నమ్రెద నెదలోన్. 45

శుభ:—(దృష్టిసారించి) మనోనాయకా, నిజము. శారదా మనఃసుమారులును సత్య
వలీమనోహరులు నగు నారదులవారు విచ్చేయుచున్నవారు.

యశో:—(చూచుట సూచించి) కాంతా, సత్యము, సంయములు షోడశోపచారపూజ
నీయులు గానమన మమృహాత్మ నెదుర్కొలునేసి యర్ఘ్యపాద్యాదివిధులం
బూజించెదము. రఘు. వారిమహత్వము నెఱుంగ నసాధ్యము. వినమే, తొల్లి తన్న
హతీస్థితపుష్పహారమజుస్త్రియ యగు నిందుమతిపైఁ బడి యక్కామిని
జక్కాడినసంగతి. కావున మనము బహు జాగరూకతతో నడువవలయును.

(గద్దెయడిగి నవినయముగ) మునిగ్రామణీ ! వందనము.

నార:—రాజకులావతంసమా, సుఖభవ. సకల రాడ్ధుర్వహగర్వాభిప్రభంజనోభవ.

శుభ:—సంయమింద్రా! శరణు.

నార:—సాక్షిమణి! సిద్ధమనోరథాభవ.

యశో:—యతిసార్వభౌమా! ఈ రత్నఖచిత స్వర్ణాస్తరణం బలంకరింపుడు.

తే. ధాతృసుకుమారసత్తపో ధన్వత్రిలోక
మాన్యసంచారిసుకుమారి మానహారి
యరిమురిం ధన్యతన్తాంచె నస్తదన్వ
యంబు హృద్యభావతాగమంబు ప్రాప్తి.

46

స్వామి!

క. ఎక్కడ కేగుచు నిక్కడ,
కక్కజముగ వచ్చితయ్య యక్కటికన్తా
చక్కియుఁ జొక్కం బయ్యెన్
సుక్కినసుక్కులును సుక్కి సుగమున్ దక్కెన్.

47

నార:—

చ. రజనిచరారిశౌరిపద రంజితభావ, భవర్యశోధనం

*బజవసుధీరబ్రధ్నజఖగాజ్జగరిష్ఠము, నైజవిక్రమం

*బజవసుధీరబ్రధ్నజఖ గాజ్జగరిష్ఠము, తేవిహయితం

*బజవసుధీరబ్రధ్నజఖ గాజ్జగరిష్ఠ, మహా, వసుంధరన్.

48

తే. కమతరాజుపన్నగరాజు కరికులాద్రు
లరయగళలంబనము వక్రచరవిధంబు
గండమలినతఁ దూగుట గరమచలమ
టంచుభరాకాంతనిజేరె నవనిజాని.

49

* ఈపద్యమున కర్థము:—

	యశస్సు.	విక్రమము.	దానము.
1. అజి	శివుడు	విష్ణువు	బ్రహ్మ
2. వసు	భీష్మండు, లేక రత్నము	భీష్మండు, అగ్ని	భీష్మండు, కుబేరుడు
3. ధీర	బృహస్పతి	మందరాద్రి	నముద్రము, ఇరావంతుఁ
4. బధ్న	వినాయకుడు	యముడు, కుమారుడు	కర్ణుడు [డు
5. భగ	చంద్రుడు, జటాయువు	గరుత్మంతుడు	మేఘుడు, కపోతము
6. అజ్ఞం	శంఖము	నక్రము, హాహలము	కల్పవృక్షము, ధన్వంత

[రి. (పుం)]

రాజకుంజరా, నే భూలోకలోకనార్థినై సనుదెంచి శ్రీపాండురంగని నంద-
ర్పించి యిట కేటెంచితి. నీబోటి సద్గుణగణవిభ్రాజితండును, మహాశయ్యుండు
నగు భరణీశ్వరుం డిద్ధరామండలంబున నుండ విలొకింపక ననన్తమగునే?
వెండియు నీపండరీక్షేత్రమహిమాలికయము గణనాతీతము. అయిన గొంత
విశదీకరించెద నాలింపుము.

సీ. ఘనవాహినీనికరనిషక్తిసన్నతి, సమితినానాభంగచక్రయుక్తి
శాదతారాబ్జాభినసక్తిచే నను, సారిధరాధర సంచయాప్తి
ప్రథితచక్రివిహార పరిలబ్ధిచేవల, మానఘసాఘన దానలబ్ధి
గరువంపువారిసముత్కరప్రాప్తిచే ద్విజన్మవరోపలబ్ధి గమలకరామ

ఆ. నస్వినీపరికరనిషంగంబుగరిమఁ
బుష్కరేశప్రతతి నిది పాల్యేనంచు
మెండు తెలిదీవి విడిశౌరి పుండరీక
వరదుడై పాల్యే బండరీపురవరమున.

50

వితన్నిమిత్రంబున నీపురంబు పండరీపురం బనుపేరన్ బరంగె.

తే. తేమమే, నీసతీసుత నేవకులకు
నీదు రాజ్యంబునకు నీకు నెమ్మిదెల్పు

యశో:—

మానివర, భద్రమయ్య మీ మహిమకతన
దక్తదే శ్రేయఃసముల దర్శనమున.

51

త్రికాలవేదీ! మీరు సనుదెంచుడుం నే సిద్ధమనోరథుండ నైతి. భవద్దర్శనంబు
భగవద్దర్శనంబుఁ బోలెఁ బరమవల్లభం బొదవెఁ గాని నూత్న సందిగ్ధమొండు
నాడెందమున సందుకొని సందడించుచున్నయది. మీరలీవిచిత్రాస్పరాహిత్యమున
మదీయమనోరుజను జీకిల్పింపుడు.

నార:—రాజదేవేంద్రా, ఆసంశయ మెయ్యది?

యశో:—అవధరింపుడు.

తే. ఇందుగలఁ డొక్కరుండు పురందరుండు
బ్రహ్మబంధువుకృపణుండు వార్ధుషికుండు
వానితో బాదరించెడు వానిఁగాన
నతనికమితార్థసాధనీ యంబదెట్టు?

52

నార:—రాజశిఖామణి, తద్భ్రష్టకులకుండు గతజన్మంబున హరిధ్యానసనాథుండై స్వ,
కృతాగణితమభాష్టి నేతద్భవంబున నఖండైశ్వర్యాధిక్యతుం డయ్యెఁ గాని
తొలిమీన నతఁ డొక భక్తుని నిర్నిమిత్తముగఁ జెరియందుంచిన కతమున
నీభవంబున నతనికిఁ గారాగృహస్రాష్టి యుత్పాదిల్లఁ గలదు. అయిన నాఖండ
లుంబోసి యతం డిచ్చును తద్భార్యామణిమాలంబునఁ గృతకృత్యుండు కాఁగ
లండు. కావునఁ దచ్చుద్ధాంతము కేవలాశ్చర్యముగాదు గాని సాశ్చర్యకలికాల
మహిమ విను.

సీ. వాపులుచెడిపోయె వర్షాశ్రమాది ధ
ర్మంబులు భువిసంకరములనొందె
గుంటసాక్ష్యములు బొంకులుఱంకులు సుఖసం
కటములు కటముగఁ బటవణించె
వట్టివేదాంతము ల్కట్టాయితము లయ్యెఁ
జెట్టచెద్దుములుపుం జీభవించె
దల్లిదండ్రులమాట దప్పయ్యెనొప్పెన్నఁ
బెద్దవయ్యెఁబత్ని సుద్దులెల్ల

తే. నిత్యకర్తము నీఱయ్యె సత్యమాతె
రాజ్యమేలఁగఁదేఱని రాజులైరి
కవులవాధారలెల్లనా కమ్మఁజేరె
నేమనఁగవలెఁగలిగిధర్మ మిల, నిలేశ.

53

సీ. మనుజోత్తమా విను మఱియుత్తరోత్తర
మీభారతావని నెనఁగువనట
లరయఁగన్యాశుల్క వరశుల్కపై శాచ
జాలములఁబడిప్రజలరిలివిడి
యాత్మజావిక్రేత లైవేదబాహ్యులై
పాపనోర్వీక్తిర్ని భంగఁజుచి
యమితధనాశచే నధిక వృద్ధులకైన
వెలలకు మదిరేక్షఁ గలనొసంగి

తే. సంతసించెదరీయ నాచారములల
బాలికలు పొందుదురవస్థ లోలిఁదలఁచు,

గనగ, నెట్టిదుర్వృత్తుల కై ననకట!

చిత్తమెరియదె? యన్యుల జెప్పనేల.

54

వెడియుఁ గొందఱు మూఁదులు నిర్దయాత్మకులై తుద్రదేవతలకుఁ గడు సీచమై
నరకమూలకము నతిభయానకము నగు బలుల నిచ్చుచు నిర్భరనిరయమునుండి
నిగ్గతిఁ గానక నిధనమునొందుచున్నారు. ఇట్టి దురాచారములంబట్టియే, భూ
సురేశ్వరుఁడు కడునిడుమల కాలయమగుచున్నాఁడు. ఇట్టివి లేమిచే “వర్ణా
నాం బ్రహ్మణః శ్రేష్ఠః” అను విఖ్యాతిని ద్విజుఁడు వడసి సుఖించుచున్నాఁడు.
కావున “అహింసా పరమోధర్మః” “సదాచారేణస్వాధ్యయం లభతే” అను
సువార్తలగుర్తించి తదభివరులై వర్తించిన నైహికాముష్మికసుఖము లనుభవిం
చుట కేలాటి యభ్యంతరము తొరలదు. “సుజనస్యక్షీర్ణికో కే ప్రసరతి” అను
సీతివాక్య మెఱుంగమే ?

యశో:—దేవా, పరమాహ్లాదం బయ్యెఁగాని చుఱియొండు విజ్ఞాపన చిత్తగింపుఁడు.

బౌదాత్యము లేనివాని కెట్టిగతిగలుగు?

నార:—నరేంద్రా, ఏమానవుండైన నేమి?

ఆ. దానరహితుఁడైన దాలేవడికొబుట్టు

నందువలనఁబోప మడరిసేయు

నట్టిపాపిసువ్వె, యథుకూషమునఁబడి

మరలఁజేదయయున్ మహినిదోచు.

55

ఏతత్పరిహరమునకై యథాశక్తిఁ ద్యాగశీలుఁడు కావలయుఁ జూమా.

యశో:—మహానందమే. స్వామీ, వేటొందు విన్నపము.

ప్రభువృత్తము.—మని కితవడియును మమతాశలన

మృనమునగడున మృతిఁగూర్తులిక

మనసీజగురుఁబ్రభు మదియించుచునా

మనిగానరుస మృదమానసులై.

56

దేవా? దీనికిఁ గతమేమి?

నార:—భూపాలా, మంచిప్రశ్న యడిగితివి. భక్తికిమాత్రము కులాచారవంశనియను

స్థానకాలపరిమాణాదుల నావశ్యకము లైనను విను, మిక్కిలియుగంబున ననే

కులు మాయామోహితు లై తనువులు నిత్యమని నమ్మి తుచ్చభోగాస్పదనిజక

ళతప్రత్యధనార్జనవిషయమై సదాప్రయాసపడుచు వేశ్యాసంగీతనృత్యము

లయందో నిహీనకార్యములందో నిరస్తపురాణములందో, తన్మనంబుల ఘనం

బుగాఁ జొన్ని నీరసంబగు కల్లాలకల్లాలముల న్దేలుటంబట్టి దేహకష్టముగాని, ద్రవ్యనష్టముగాని లేని సదానందకరమగు “రామా, రామా” యనునామంబు (కష్టతమమైన యాగయోగతపస్యమాధులకన్న నెన్నియో మడుంగులు సులభమై ముక్తిదమైనను) వారిడెందంబులఁ బట్టదు. అట్టి రామనామప్రభావంబు నీకుఁ గొంతఁజెలిపెద. నందించి యాలింపుము.

సీ. సారమైత్రిభువనా ధారమైభవవార్ధి
తీరమై భక్తసత్కారమగుచు
యోగమైయమృతసం యోగమైయధికాను
రాగమైవిగతోప రాగమగుచు
నందమైఘ్రియుతా నందమైసద్గుణ
బృందమైయోగుల డెందమగుచు
సాదమై చ్యుతకరీ వాదమై సర్వార్థ
మోదమై సంతత శ్రీద్రమగుచు

తే. నెనరుశ్రీరామనామంబ దేమొనాక, వలచువారికినవర్గ వైభవంబు
కరతలామలకంబగుఁగాదె? శాశ్వతశుభదాయకము నీవిడ ధాత్రిఁ
రాజేంద్రా:— [జేటు.

తే. వినుము, హరినామ మెచ్చిట వెలయునచట
నుండుసురయతిసంఘము లుర్విసర్వ
తీర్థముల్లాకభక్తసం దిగ్ధతాప
హరిమామనోహరి శ్రీహరియుఁడనరు.

58

యశో—హాసీంద్రా, తాము వాత్సల్యపూర్వకముగా రామనామామృతపానంబు దయ
చేసినందుననే బలితృండ నైతి.

నా—భూజాని, వేళమీఱినది. ఏతెంచెద. (అని రెండజ్జలిడి తనలో)
నేనాను, ఏతద్దివసంబునఁ గలహాదీజంబు లభించె. దీనికి సాగరమేఖిలారమ
బుండును దయామయుండును నగు శ్రీహరి మానసాలవాలంబు గావించుటే
సంఘ. ఆటుగావించినఁగాదా? కలహాశనుండను సార్థకనామంబు నిలంచు. (మంద
జూనుమతో) అహో, ఏతన్ని మేషముననే చని యల్లకల్లాలముచేసి చూచి
సంతోషించెద. (నిష్క్రమించును.)

యశో—(రాజ్జితో) ప్రయా:—రమ్మ. (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయాంకము.

స్థలము. I బొంబాయి యోడరేవు.

ప్రవేశము: పురందరుండు.

పురం—బేరా, ఈరేవు నావలకెంత తావలమైయున్నది! పల్కాపుల జిరులేపలు
గతాగతములఁ దెల్పుడు నేయుచున్నవి. ఈతేవయేరేవునంగానము.
(చేవాటున నొకకర్ణధారునిఁగని) ఓసరంగూ, ఓయిసరంగూ, ఈయుక్కుజీనులు
దించిన యానపాత్రము లెవరివి?

సరంగు—అయ్యా, ఈప్రక్కగాలిచే మిగులఁ జేడ్చడి తుప్పలు దూలుచున్నకలంబులు
కలకత్తాలాని భీమనాయకునివి. ఆకడవుఁజేతులుగలయవి బొంబాయివారివి.

పురం—(నవ్వు) ఇతఁడేల యానందరావు ప్రసక్తి ప్రసంగింపఁడు. అతనియోడలు కొన్ని
యిచ్చోటనే యుండవలయుఁ గదా?

ప్ర. ఓయి మారమికాఁడ, అదిగో, గను.

ఉ. సారసమీరునిన్దలఁచి జంతువులన్ జతరంబుఁజేర్చి, వా
లారుశిఖల్ధరించి తల నాఘనమున్విదళించి విన్నున్
దారకరాజిఁదారుకొను తచ్చిఖరంబులు చెంగలింప నా
మేరువులేవమీటి గడు మేటిలునొక యొకండుతోఁచెడున్. 1
అదెవ్వరిది?

సరం—సామీ,

తే. మారుతోద్ధూతపోతంబు వ్రుగ్గిదైవ
హతనరునిమాడ్కియవిధిసం వృతమునొంది
నేడుదేలెడు నానంద నీరధిఁగను,

... మదియె, ఆనందరావుగా రిది, మహాత్త.

పురం—(సంతసమునఁ దనలా) ఓహో, ఇక్కఁ జిక్కినదే.

సరం—అళినివి మఱికొన్ని యిటీవల గాలివానలొక జిక్కుపడి మునిగిపోయినవి.

(విక్ర)మించును)

పురం—(విచారగ్రస్తుడై) అకటా! ఇంకేమున్నది! ఇంకేమున్నది!

అయ్యా, ఓడంగి, ఏయంగున బ్రుంగుడువడినది. ఎట్టి దుర్దశలిరిగిమేకొనె.

అయ్యయ్యో, ఇంకగతియేమి, వలనుతక్కు. నాపన్నగడయంతయుఁ గలలాని
భోగమువంతమాయె. సరంగూ సరంగూ, (సభాఘ్నుడై) ఇంకేమి సరంగు. నా
జీవగణ్ణయుణ్ణాంతలాంగనయ్యో. “దాక్షిణ్యధననాశన” వ్వునునదేల వీసరపోవు.

తే. అహహ నాకొంగులె, నే నతనికేల?

వడ్డికిచ్చితిరొక్కంబు వడ్డియాస

మొదలుచెరచు ననెడుమాట మోఘమగునె?

ఇరవుకొనదయ్యె మనమిపు డించుకైన.

3

(సిట్టార్పునిగుడ్చుచు) — కటా, ఏకతమననో యిట్టియేకతమన నెట్టియేక
తమతట్టినది గాదు. ఏమిబుద్ధి. “విప్రాః పశ్యేమబుద్ధయః” అనునదేలదూలు?
(పర్యాలించింబి) ఔరా, ఇప్పటికి మదీయహృదయం బొకింత సుస్థిరతన్నే
కొనె. నేడీకప్పలవైఁ బైకొనఁబైకొనెనె, నొండేని, నిజగ్రామమున వానిది
సర్వముఁజేపట్టవలయు. సరిసరి. లేకరికప్పడే వ్రానెనె. ఆహా, వడ్డి విశేషమా
శింపని నాగళియేయటలైన సీక పిశేషచక్రవృద్ధి గట్టువారిగతి యెట్టిదిగ
నుండవలయు. చాల్పాలు. తలదగినది. అబ్బా, నాయబ్బలొడు. ఇంక వృద్ధి
జీవికయే యసర్థము. పండియున్నచ్చినవాఁడు ఋణగ్రస్తుసి కెప్పుడు మేలు
దలఁచుచుండినను ఋణిమాత్రము త్రమర్జుసి కెప్పుడు కీడుపలఁచుచునే యుం
డును. ఆహా, కాలమహిమ. (సిమ్మ)మించును.)

ద్వితీయాంకము.

స్థలము. II వైకుంఠము.

ప్రవేశము : నారదుఁడు.

నార.— (పరామర్శించి, యమందానందభరితుడై) ఆహా, ఇదియ, పరమపదము.
వైకుంఠధామా,

ఉ. శ్రీయుత విగ్రహాయ, సుర సిద్ధముఖాబ్ధి సుధాకరాయ, కం
జాయత లోచనాయ, భృత హాలహాలాంచిత కంఠభాసుమి
త్రాయ, పరేశ్వరాయ, శ్రిత శాసకల్పకుజాయ, విష్ణు రూ
పాయ, పరాత్పరాయ, భృత భక్తవరాయ నమోనమో నమః. 4

(రెండడుగులుసరి వైకుంఠద్వారముగుండా ప్రవేశించి పురుషోత్తమునిం గని)
 వందనమాదరశీలా
 వందనహరిమావిలోల వారిదనీలా
 వందన మరిగణఫాలా
 వందనముదయావిలీల వారణసాలా. 5

వైకుంఠము—ఋషివృషభా, భవదీయాగమ మానందభోతమయ్యె.

స్వాగతవృత్తము:—

స్వాగతంబ, యతి సత్తమ, భావ
 త్కాగమంపుంబదు రారజమయ్యెన్.

నార:—

బాగుగానొకవివాదముదెల్ప
 న్నాగశీలుబరి కా, విరసంజే? 6

వైకుంఠభామ, విజృంభితాంబుజమరందాను భోగాయత్తచిత్తసంయుక్త పట్నద
 రాజం బన్యమంబులనాశించునే?

వైకుంఠము—(మందహాస కంపభీతముఖారవిందముతో) సమీచీనము. ఆయిన భవ
 దాస్యాలోక మొండు మనోవికారమును సూచించుచున్నది. మీరెల్లాకంబులు
 సంచరించితిరి. అవ్వానియందలి విశేషంబు తెయ్యవి.

నార—సర్వేశా, సర్వదా కందమూలఫలాశుగంబు లాహారంబులుగఁగొని భక్తబృంద
 మనస్సురోవరపురాశిమైన మిమ్ము సదాపూజించు నన్నదాదులమానసం బన్యధా
 చలించునే? అయినఁ బండరీపురియం దొకవిషయమున మదీయమనం బవ
 హృతమయ్యె.

చ. కలఁడొక భూసురుండట యఖండధనాంధుఁ డసభ్యలోభసం
 కలితుఁడునాఁ బురందరుండ ఖర్వప్రసన్న విపన్న మూర్ఖులన్
 గలగొనఁ జేయుఁగానిసగ కాసునొసంగఁడు లక్ష్మీబాయిల
 త్థలునికళత్రమయ్యుండల దానములన్దగఁ జేయుచుండెడున్. 7

వైకుంఠము—నా, అంతటివాఁడా?

నార—సర్వజ్ఞా, సర్వవ్యాపి, సర్వబ్రహ్మమవు. మీకుఁ బరోక్షమొండుగలదే?

వైకుంఠము—వేదస్తవయ, అతినియతిచే గర్వించి నియతిపరివర్జించి మద్భక్తప్రకరమునకు
 దురాసదమానభంగమొనర్చెడువానికి సద్గతి గల్గునే? వినవే?

“శ్లో. మన్మథుఁడొక్కఁడే శ్రవణచంద్రాని నందాం కుర్వంతి యే నరాః
పద్మకోటిశతాబ్దైశ్చ నక్షమామి వసుంధరే ”

అనువాక్యము. (లక్ష్మితో) లలనామణి, కర్మయుగధర్మ మాలించితివే ?

“శ్లో. దాతాదరిద్రః కృతః ధనాధ్యః
పాపీ చిరాయుస్సు కృతీగతాయః
రాజాఽకులీనస్సుకులీనసేవ్యః
కలాయుగే షడ్గుణమాశ్రయంతి”

లక్ష్మి—నాథా, ఏతత్కారణముననే పురందరుఁడు ధనమండ్రేంద్రుడైనను ధనమందు
గాఁడు. కనుకఁగన సర్వము త్వదీయ మాయాచాతురిగ నున్నది. అయినన్దాము
కరుణాకరులు.

మత్త. స్వామి, మున్ను దశాననుష్ఠురు వాలినిష్ఠురు గంసునిక
సామజారిని హేమనేత్రుని సత్పథంబునఁ జేర్పరే?
మీమదిన్వగ నేడఁజేసియు మేదినిసురునేదినక
భూమిమీబిరుదాంకితంబతి పూజితంబయి గ్రాలడే. 8

తే. సారసాక్షయాతఁడుయథా జాతుఁడైన
వినుతిగాంచఁడె ? నిజనితంబినికతమునఁ
గానఁడడవవె, యప్పాటు వానిఁబూని
సూనవాహితవల్కుంబు సొగియుఁగాడె. 9

భక్తవత్సలా, మనభక్తాంగన యగు లక్ష్మిబాయి నోముటయుఁ దద్భర్తనుఁ
గీనాకుఁ డని పాముటయు భవాదృశుల కర్హం బగునే ? సర్వేశ్వరులు, సర్వ
జనీతులు, సర్వమంగళప్రదాతలు, నిగ్రహానుగ్రహభిజ్ఞులైన మీ కసాధ్యమే
మున్నది ?

వైకుం—(స్తేరాననాబ్జుఁడై) ఆలించితివే ? సురమాని, ఈమాధవీ వాక్యఘర్కి.

నార—రమేశా, మీరు జగజ్జనకులు. ఈతల్లి జగజ్జనని. కావున సర్వధర్మగ్రహ
యాశురకు బోధింప నగునే ?

వైకుం—త్రిభువనసంచారి ? మదియ లీలానినోదంబులు నీకెఱుకయే ?

శా. నన్ను న్దల్యైడువానికంటనుబడ న్నానార్థరాహిత్యునా
పన్నుంజేయకగాని, నిర్దనుఁడు సంపాదించి పోఁగొట్టి తాఁ

గన్న న్నేనివరంకున న్వైసకురూ కన్నోలె నన్నీడి, యో
యన్నా, పన్ననునన్నుఁ గావుమననా హ్లాదంబునన్గాచెడన్. 10

నార—యథార్థము. మీరు ప్రాజ్వలదయామతులు గాన జగద్ధితంబుపొంటె నిటు
లొనరింపుచున్నారు. ఇంక నాకు సెలవిండు. (నిష్క్రమించుచు.)

వైకుం—నే నేడో యొకచందమునఁ దప్పక పురందరు చేష్ట గనుగొనవలయు.
(లక్ష్మితో) నీయభిప్రాయమేమి, రమ్మ. (నిష్క్రమింతురు)

ద్వి తీ యాంకము.

స్థలము. III పండరిపురి.

ప్రవేశము : విటుఁడు.

విటు—(నలుప్రక్కలఁగాంచి సంతసమున) అహో, ఈపాండురంగక్షేత్రం బఖండీ
భూతలేజోవిభవంబునఁ దనరి భక్తజాతంబునకు సర్వదా శారిజాతంబై జరమ
పదాభిఖ్యం గాంచుచున్నయది. వెండియు,

సీసమాలిక.

చిటులేఁగలనుగను-జిగిమిషతోనాల

చేరువచక్కికి-జీరువాటుఁ

బతులుగుమిఁగూడి-పలఁపలఁగూళ్లకు

వేగిరించుచునువే-రేవ్వరఁజేరుఁ

జెలఁగుసొమ్ములైట్టి-జిలుఁగుపయ్యెదవగ

జీరువాటువిటులఁ-జీరువారు.

స్నానసంధ్యల్లాఁగ - సమ్మదమునవేగ

మురవైరిసన్నిధి-కరుగువారు.

ప్రజలరక్షించెడు - పండరినాథుని

వేగన్నులోనాది-వియలుదీరుఁ

బొరుగుంకిగమించి- పాలిబేరములమించి

సారెకాఁగొనియూరుఁ- జేరువారు.

అప్పు, కబళముఁ బె - ట్టప్పుయంచుబికిర

మునకుఁజట్లనుబట్టి - సనెడువారు

పక్షవికర్తను-స్థశ్చిమూర్తికిఁబంచి

రాజానురోధ-రమణిగోరు.

యామినీవరుఁడుస్వారియరుగుతరుణ

మందుయామినీ కాంతపెంపొందిచల్లు

నాణిముత్తైపు సేసయోయనగరిక-

తుటుమువిన్నీదినరెసంతోషమొనరె.

11

ఇపుడిరులు జీరువాఱినను నిచ్చొటు దీప్తులచే నలంకరింపఁబడినకతన మట్ట
మథ్యావ్నముగ నున్నదేగాని ప్రాద్దేమియు లేదు, గాననేవేగవేశ్యమునకుఁ
జనెద. (రెండడుగులునని యుత్పశ్యుండై) బళారే, ఈప్రదోషమునందే చట్ట
మై నర్దెసలఁగచ్చె.

ఉ. వంటుగనంటసిల్లెనిటు - పంటవలంతినిదంటసేయ, బ

ల్దంటయుఁదమ్మిమంట, మఱి-దస్యులపంటయుఁ, బాంధకోటి పె

ద్దంట, బొజంగుగొంటరుల-తోడును, దోరపు వెంట వెంటయుఁ,

మింటికి మంటికేకగతి - మీఁచినపుంట, నిశాచిరంటి, హా! 12

(తలయూచుచు) దొడ్డసమయము. బల్దొడ్డసమయము. ఇదిగో, వేశ్యాగృ

హము.తలుపుఁదట్టెద. (తట్టుట నభినయించి) ఎవరు? ఇంటనెవరు? పలుకరు.

చేటిక—(ఆరించి తనలా) ఈస్వర మెవ్వరిది! ఎన్నఁడో విన్నట్టున్నది. కన్దాస
వలయు.

ప్ర: మీ దేయూరు?

విటు—(స్వ) ఏమిజాగ్రదవస్థ.

ప్ర: నీ వేలొకమున నున్నావు? తలుపుదీయుము. నీకే చెలియును.

చేటి—ఈలొకముననే యున్నాను గాని తలుపు దీయరు.

విటు—ఏల?

చేటి—ఈసంగతి నీకేల?

విటు—ఆసంగతికే వచ్చియున్నా నని చెలియదా?

చేటి—(చిరునవ్వుతోఁ దనలా) ఓహో, నీటుకాఁడే.

ప్ర: వచ్చితివిగదా, సంతసము గాని యేమైనఁ దెచ్చితివా? మనసమాచారము దెలియదా?

విటు—(స్వ) అహో, కుండెనకత్తెల కెంతయాస! అయిన మనకార్యముకొఱకు హితవచనము లే మేలు.

ప్ర: తెచ్చితిని.

చేటి—ఏమి తెచ్చితివి?

విటు—ముడుపు.

చేటి—(సోతానహయైతనలో) మాసానికేగద, ఎవరేమి తెచ్చినను.

ప్ర. ఇప్పు, సొమ్ము. లేనిచో వచ్చినబాటఁ బట్టిపొమ్ము.

విటు—పోవుటకా, ఇంత ప్రయాసపడి వచ్చుట.

చేటి—అవునవును - మీ వేశములు దెలియును. మావేశముల కేగుదెంచినవా రందఱి జేరి ముచ్చటించి తుదను వంచించి యేగుదెంచుట యందఱి కభివ్యక్తమే.

విటు—(తనలో) అవురా, ఈలోత్తులే యిటువదలిన నిక నీలోత్తులనేలు సత్తులపొత్తు వచింపవలయునే. ఆహా! లోకము. ఎక్కడగాంచిన లంచములతో నేయున్నది. లంచమనఁగా నన్నిటికంటె మాధుర్యము. ఒకనిమేషములో నధోలోకము నూర్ధ్వలోకముగ మార్పుకొని దీనికిఁ గలదు. కావుననే ధనికు లనేకులు కొన్ని వేళల మనస్సాక్షికి విరోధముగ దుష్కృత్యము లొనరించినను నిందువలన రక్షితు లగుచున్నారు. ఈవిషయమున న్యాయమనునది భయపడితిరోధాన మొందుచున్నది. అయిన నిట్టిపాపకీల ముఖయులను గూడ విడువక దహించును. కావుననే, దీనికి వర్ణహాసాతక ము పేర్చెట్టవలసి యున్నది.

(చేటితో, ప్రకాశముగ) ఏమి, వంచకులలో నన్నునైతము చేర్చివేసితివి. చూడఁగ నీకు నమయోచితక్రియమట్టుగ నున్నది. చాల్చులు. లేఱువు. తలుపు. తమిచాలగ హెచ్చె.

చేటి—ఎవ్వెనో లేడో తీయను.

విటు—మీ నెళ్ల వెల్లనాకుఁ దెలియునే? ఏల యింకనన్నెఱుంగనటు మాటాడు చున్నావు?

చేటి—(నశంకగ) నిన్నెఱుంగుట కసాధ్యమేగద?

విటు—మంచిదిగాని సేనందులోని గొప్పయాలయ మెఱుంగుదువే?—

చేటి—అవును. అయిన?

విటు—అదెవరిది?

చేటి—(అలాచించి తనలా) ఓహోహో, అతడే, యితడు. దారిద్ర్యి వచ్చెనో!
 ఇప్పుడు త్యాగియయ్యె గాఁబోలు. ఏమో తెచ్చినట్టుమాడ నుడువుచున్నాడు.
 (తల్పనందుకుండి గనుచు) చేతిలో నేమో వెలుగుచున్నది.
 (నగుచు) ఆహా, ఏమైనను మనసానికప్పునమే, నుమ. కులదేవతలకైన దక్షి
 ణార్పణమునేయకున్నను వారిదర్శనము కలదుగాని సానులకు సమన్వింపకున్న
 గాముకులకు వేఱుకలి యుండునే? ఇవంతయు నిపుడేల. ఇతఁడు కృతపరి
 చయుఁడు గాన దలుపు దీసెద. (అరముతీయుట వభినయించి ప్రకాశ
 ముగ) ఓహో, తమరో, శరాకునఁ బోల్పఁజాలనైతిని.

విటు—(అటోపించుచు) వీల రాఁగూడదని బింకముఁ జూపితివి.

చేటి—ఎవరో యనుకొని. ఇప్పుడు తమకేలోప ముండదు. భవదీయాగమము కోరని
 కోరికయే యని సంతసించెద.

విటు—దానికేమి? ఇప్పుడనుకొనవలసినది గాదు.

చేటి—(స్వ) బలే. ఇట్టి వెట్టిబాగులుండుటకును మనసానులు విఱ్ఱివీఁగుటకును సరి
 పోయినది.

ప్ర. సరి, సాని. ఇక్కఁ దామసింపక పొండు. ఇదియే దారి.

విటు—(సానందుడై) నేబాసు, చేటి, నీసాటికచేటిక నేవాటికన్గనుటదుదు. అమి
 తాహ్లాదమయ్యె. నీవే ముందుగఁ బొమ్ము.

చేటి—మంచిది. (అని ననును)

విటు—(రెండజ్జలిడి యుత్పశ్యుండై), బలారా, ఈచిత్తరువులగ్గలంబగు చిత్తరువులు,
 (వేటొక ప్రక్కఁగని) మాయురే ! నేనే యనుకొంటి. ఈసునులందఱుగూడ
 సారపట్టనందలి మక్షికలవలె నిష్ఠాయుగ్మాఁడి చిట్టకములకుఁ జిక్కియున్నవారే?

ఉ శ్రీశునివాసమందుబహు-శిష్టగతికాసాగియించుచుండి, యా
 శాశికమేనక, ల్విధుఁడు-కామినితారయుఁ, బ్రాప్తరూపులౌ
 శాశికగౌతమాంగనలు, - కాలుఁడుగంగయుఁ జెంగలించుచుకా
 వై శికమంచెలుంగక, ది - వంబిదియంచితసోలువా, రహా ! 13

ప్రవేశము మనోహరిణి.

మనో—(చేటితో రహస్యముగ) ఎవడే, వీడు. ఉదాత్తునివలె గనుపట్టు
 చున్నాడు. అమ్మి, పైడితోఁడా?

చేటి—కాదు. వానివలెనుండు నొకబాఁడునుమా, నీకేమమ్మా? ఉన్నదొకకూతురు.

దొరంతయు నట్లుండు.

మనో—(అనుమోదించి తనలో) హా! ఈపాటువాడు పారివాడును బోరాని చెలికాఁడునైన నాపోరామియుఁ బోవు. ఇక నాకేమిశోట. ఏమి నాయదృష్టము!

విటు—(స్వ) ఔనాను. ఇపుడంతయు నదృష్టమే. పిమ్మటగదా, నీపిమ్మట దెలియును.

మనో—(చిటునగవుతో) ఆయ్యగారు, చిన్నిపువ్వు కైకొనుఁడు (అని దండంబిడుచున్నది)

విటు—(స్వ) ఈపె యేలూలో, నగుచు దండము సమర్పించుచున్నది. ఈదండ మాముపాయములలో నొకటియై యుండునేమో. (ఆలోచించి) ఓ, ఓ, అటులండదు. మంచిది, ఈపె సానితల్లిగ నుండనోవు. కన్నొనెద.

ప్ర. చిన్నిపూవంటివే. ఆపూబోజియెక్కడ?

మనో—సామి, ఇచటనే యున్నది.

విటు—అటులైన దీవించెదను. “క్రన్ననఁ జీన్నెలవన్నెల యల్లువాడు దొరకొనుఁ గాత”

మనో—(స్వ) ఏరికైన దూరపుకొండలు నునుపుగదా. చేరువనేఁ జేవిప్పదవ్వుల నున్నపుత్రిని దీవించుట గడువంతగ నున్నది.

విటు—నా వ్యవహారమంతయు వింతయే. వింతలేని చెంతనున్న యింటెనెవ్వరు చింతింతురు?

తరలిపత్తము.

సంతతమునుసంతదటలి - జానపదుల రావడికొ

సంతపడిన భూధరముల - జానువనుదురా? తెగె

జెంతఁదలంగిరాటుపడని - చిందటలగురావడిల్

మంతపునని మంతువులొగి - మన్నన యొనరింపరే?

అని నీవ యనుకొంటివిగాదే? పలుకవేల? ఏమాలొచించుచున్నావు?

మనో—(స్వ) ఔకార, ఈయెఘ్మెలాఁడు మహిమగలవాఁడు. ఇతఁడు మాంత్రికుఁడో, లేక, శ్రీ పాండురంగఁడో: లేనిచో మనస్సులోని మర్తమును గ్రహించునే!

ప్ర. ఆలోచన కేమిన్నది? నేఁడు వినోదమున కెక్కుడు తడవయ్యెనని విచారము. అయిన నొకనాఁటికేమి? రేపటనుండిపెందలకడ విచ్చేసిన బాగగు.

విటు—అహో, రేపటిమాట? రూపమే యుండదే? ఇపుడెంతయాలస్యమైన లోపమేమి?

మనో—(స్వ) ఔరా, ఆత్మయావహలకైన నిట్టిబెట్టుండునే,

ప్ర—అదెక్కడిమాట!

విటు—అదియే, యొక్కడుమాట.

మనో—అయిన దమది యొకనాటి వేసమా?

విటు—యథార్థము. నేడేయునదెల్ల కాశ్వతమేగాని నేటిమాట నేడేగావలయు.

మనో—(స్వ) ఔరా, ఇతని మొండిపట్టు! (నవ్వుచు) గొట్టె కొప్పునవంతయు గొల్లనికే లాభము. నిక్కముగ నితడు వలవంతచే మనవలలో జీక్కినవాడే. అయినబిడ్డవచ్చునంతలో నితనికి నా సరసపున్ననముఁ జూపుచుండెద. (చేతితో రహస్యముగ) ఓసి, నీవేగి యమ్మినిజేపే పిలుచుకొనిరమ్మ. ఇతడు వేగు చున్నాడు.

ప్ర. స్వామీ, ఇదిగో, ఈ చిత్తరు బొమ్మలబెడంగుఁ జూడుండు. వెండియు నాచూ లేఖ్యములందలి సుమంబులెత్తగఁ జూచి పరిమళించుచున్నవో, యాలా కింపుడు.

విటు—(హసించుచు దనలో) ఓహో, ఈపెచమత్కృతి! ఈచిత్రము లలిచిత్రము లట! ఆపటములలోని పుష్పములు పూయునట! సరి, దీని నోరు మూ యించెద.

ప్ర. లవనపురు. ఈగ నేగుగఁ జేయు సీ లాహరిమాట లింకజాలెంపు.

(నచమత్కారముగ)

గీ. చెడిన, ఈబేరములవసిం - చినసుమాలి

పూచునా? పూచుఁగాక, యే - పూతభృంగ

మానకొనుమమారునే? - సానులనంగ

దేనెయుట్టెడినొడికలై - లోనుగాదె?

మనో—(స్వ) ఆహా! ఇతనిమడికారము. ఏల, ఇంకను బిడ్డ రాగానము? నేతోయి పిల్చుకొనివచ్చి వీని పిలుకడంచెద. (నిష్క్రమించును.)

చేటి—(జపనికాంతరముగ) ఎంతవెలిచినను బలుకజేల. పన్నుండియున్నది కాబోలు. ఇంక నానేర్చుఁ జూపింపకగాని వల్లలేదు.

ఉ. రాజముఖీ, చెలంగియుడు - రాజతివేలకలాపిపూర్ణుడై
తేజముతో వెలుంగంగమ - తిభ్రమణంబునరాహువట్టివి
బ్రాజదర్శిత్వమూర్తిసుప - రాగపుండిలనజొంచెజావె, లే
వే, జయమా, మధుక్తివిన - వే, విగతాహితచిత్రకంబునా.

చంద్రాననా, పాము, పాము, లేలేము. ఈశ్వరముననే నీనొసటిబొట్టును దుడిచివేయుము. నీకుతుభువుగ. లేనిచో నీకనర్థము సిద్ధము.

కన—ఉలికిపడును.

చేటి—(తనలో) హా, సర్పమనభయభడినలైనలఱచుచు బాటుచున్నది. పామునిన భయంబడనివారుండురే.

(ప్రకాశముగ) దేవరీ, పులుకుపులుకునఱచుచు బాటిపోయెదవేల? నీకిది మంచివేళ. లక్ష్మీవంతుఁ డగుభూదేవుఁడుచిక్కె. నీచిక్కులుకక్కె. నీకెంత యదృష్టమమ్మ.

విటు—(స్వగతము) నిక్కము. చిక్కమొక్కటియేకమ్మవ.

కన—(తెరవెడలి, యసూయతోఁదనలో) అయ్యలు! ఏమిజన్మము. అయ్యలది. పయ్యముగాదే? ఒకరేయైనఁగంటికఱపుదీరనిదురగలదే? ఈమాపుట్టువుకంటె నొకచట్రాయగుటగడుఁజేల్లాదే.

నీ. పవలెల్ల నర్తకీ ి పటిమాప్తిరేలఁ బ
 బ్బపుల రాఁగోరిస ి ల్లాలనంబు
 సేసిడగరలేవ ి డాసిరో యదుగుట
 యది లేబరంబైన ి నక్కట! యను
 కొంటముతైపుఁ బంట ి వింటిబంటుచెయిద
 ములకుమలయుభుజఁ ి గులనసలికి
 వసతిరూపించుట ి ముసలితోత్తుల్పాటు
 ముదిరులఁగైకొంట ి మదురువుగొని

ఆ. వారురచ్చలూన ి వైరంబునన్రచ్చ
 పట్టునెక్కిచిక్కి ి పట్టుదక్కి
 చిడిముడిపడివ్రేల ి బడెడిచెల్వలబాము
 కంటెరాపడఁగడు ి వంటుగాదె.

17

(చేటితో, ప్రకాశముగ) ఓసీ, తపలికత్తె, నీవుజాణెకవు. నన్నేమఱచిదివి. మంచిది, విను. నాకెంతధనంబున్నను సుఖంబున నీసదృశముగా నైతిగదా?

చేటి—(తనలో) ఏల, యీకెనాబోకగాదంచున్నది. ఉన్నతయైనదిగాఁజోలు. లేనిచో నాజననంచేనయంబనునే.

(ప్రకాశముగ) అంతికా, అన్వతంత్రయగునాదియు నొకపుట్టుగే? నాయొక్క ట్టుదిను.

సీ. పరభర్తృగురుజనా శి వలిపాదభక్తిః తా

లినివగునీసేవః శి జనును బవలు

దోహలంబునఁ జేరి శి దొంగగాఁ బర్యంక

మందుహుటాహుటి శి నందుతారు

వీరిజలగలభాసితవడిగరక్తముం

తానం తొనర్చెడు శి మత్కుణాలి

ధర్మ కింకరథాటి శి ధామము న్దొడుకంగఁ

దలఁచి వీణానాద శి ములను మించు

తే. నాదముల్పేయు మశకసం శి తానమెల్ల

రేలఁ దార్కొనఁ గూర్కుదే శి తెసవి దెసవి

హస్తనైయుండు దాన రహస్యమేలః

ధనమురా, ఫలమున్న ని శి ద్రస్ఫలంబె?

18

అమ్మాయి, యిట్లు నల్లులదోమలచేఁ బరితపించుచు నిర్నిద్రయైయున్న నాదియు నొకపుట్టుకయే?

కన—పారికా, ఆహా, ఎంతనేర్పిలిచే, మశహరి లేకపోయెనో? చాలుఁగాని, యింక

నీపుస్తకముగట్టిపెట్టి యిపుడేలనిద్రాభంగ మొనర్పిలో, దెలుపు.

చేటి—అమ్మీ, తెలివెదఁగానివచ్చెడిలాభములో సంగో రిచ్చెదవా?

కన—అట్లేగానిచెప్పవే.

చేటి—నీయందు దయచేసి యొకగొప్పప్రభువు దయచేసియున్నాడని (నగముచెప్పి యూరకయొందును)

కన—ఆ, ఆ, అని, ఉన్నాడని, ఎట్టెట్టు, ఎవడతడు! శీఘ్రముముగింపవే!

చేటి—పురందరుడుగారు వచ్చియున్నారని మీయిప్పు (తిరిగి యర్థోక్తినుడివి విరమించును)

కన—ఆ! ఎవడే! కేవేంద్రుడా! నుడువవే!

చేటి—చెప్పెదనాని నన్ను మఱవవలదు నుమ్మా.

కన—లేదు. వాచింపవే.

చేటి—అతఁడే, భోగదేవేంద్రుడమ్మా.

కన—అనఁగా?

చేటి—ధనికుడు పురందరుడను మనయూరిబాచనయ్య యే తెంచియున్నాడనియప్పు
గారు చెప్పిపంపిరి, గాన నీవు వేగముగా రావలయును. కాలహరణము చేసిన
మంచి బేరము చెడిపోవును. జీవనోపాధికి మోసమువచ్చును. తదనంతరము
నీవదృష్టహీనవే యగుదువు.

కన—(నశ్రోధయై) ఓసి తొత్తా, ఇందుకా! ఆహా! ఎంతచమత్కారము చూపితివే!
చేటి—మఱియెందుకు? మీకు మృగ్యముగా డబ్బే జేవుడని జేరియున్నే.

కన—అమ్మ రమ్మనా? బలిబలి, ఎంతదయ.

చేటి—అవునవును. ముల్లెముందే తీసికొనినట్టున్నది. లేనిచో నిట్టితత్పరత యేల?

కన—ఓ, ఓ, పో, పోవే. అప్పుయు నీవును నాపాలి పెద్దవ్వులు.

ఆ ముసలి బేరజమున కెక్కడి ముడుక బాచనుడు దాపరించె. ఇదేమి తీపు
రము. వాడిచ్చెబో, పోవే, చాలు చాలు.

విలు—(స్వ) ఎఱుంగవా? లోకములో లేని పురందరుడని.

చేటి—బాపురే! ముందిడిన యన్నమును బాటవేయువారలు గలకా?

అమ్మ, ఏల, యింత నిరాకృతి.

కన—ఓసి, నీమాటలు, అంధకుడు కట్టడము బాగుగనున్నదనియు, అధిరుడు సంగీ
తము బల్పంపుగ నున్నదనియు జెప్పినట్టుగ నున్నది. చాల్చాలు, ఆరణము
లేని మీ బేరజములింక. ఆతని వృత్తాంత మెఱుంగవుగావోలు.

క. ఋణులకు సింహస్వప్నము

కుణపమునాబరంగునార్త - కోటులనడుమక

గణికాసక్తుండెటులౌ

బణమిచ్చుటచింతనీయ - పథమాగాదే?

19

విలు—(మీసలపడివేయుచు దనలో) ఔనా! ఇదంతయు దప్పక నీచింతకొఱకే.

చేటి—(స్వ) ఈముండలెన్నండిల్లే. విటరాయం డిల్లుసొచ్చినదిమొద, లివ్వండే,
యివ్వండే, యంచువాని గాడుగాడువేయుట నేనెఱుంగనే? అయినను సమ
యమున జెలికి హితవు చెలువునదిగదా, నెఱజాణతనము.

ప్ర—సారనదగ నేత్రా, ఆలాగుగాదు. ఈతనిచరిత్ర మలిచిత్రము. ఇతడు పరమాత్మ
స్వరూపిగాని యితరుడు గాడు.

ఆ.వె. ఇప్పుగానెఱుంగు, - మిమ్మహాత్ములకంటె

ఘనులు లేరు లేర్పు - వనములంధు

గాననీకలిమిను - ఖం పడియొదవు, ల

క్షింపు, మీతనిఁబని - చెం బకారి.

20

విటు—(స్వ) బకారియో, ఆబకారియో, ముందు తెలియును,

చేటి—ఇంచుబోడి, వినుము. నీవు పాండురంగనిపంచ సంగీత నృత్యాభినయము లొనరింప నించువిల్తుని తండ్రి సమృద్ధిచివరహాలసంచినిడుమంచు నీ పుడమివేల్పు న్నంచెనని నే మదించెద. నీప్రగమసుకృత విశేష మెన్నఁదరమే? ఇప్పుడితఁడు మనకుఁ గామధేనువు గాన వీనియందుఁ బెరితల పోతవలదు.

విటు—(సాని నెగాదిగఁ జూచి తనలో) బొరా, ఈవిశాలనేత్రములు! నిశ్చయముగ జ్ఞాన్యుపాత్రములు. ఇంతలావణ్యము లేనిచో, మాబోట్లు వచ్చుటెక్కడి మాట.

క. కలువలో, కమలములో, జిం

కలో, మీలో, వార్ధులొ, మరు - కాండములో, వె

న్నెలపులుఁగులొ, హృల్ల వలి

న్దులుసూపిలవించుదాత్ర - ములొ, పరికింపక.

21

అహో, ఈయిజిగౌను! అకటా? ఈ లలితలతాంగి మోయఁజాలని భార మును మోయుచున్నది. అది యట్లేగద. పురుషులు గేలికొననిచోఁ గొందఱు స్త్రీలమితభారముగలవైనను బంగరు తగడువేసిన గుండ్రాళ్లు ధరించుటకుఁ గొంచ మైనఁ గొంచినవరు.

గీ. కౌను, కుచగిరిభారసం - కటమునొంద

మోయ నెట్లగుతాలసొ - మ్మలనురత్న

హారములఁ, గట! లేదీగ - నట్టెరాలఁ

దెంపరులుముంగనదికృ - శింపకున్నె.

22

కన—(విటునిఁ గ్రింగంటఁగని తనలో) వీనిస్థూర్తి మెండుగఁ గొండాడుచున్నారు.

కనుఁగొనెద. (అల్లనగుచు, ప్రకాశముగ)

ఉ. థాత్మకులేశ, నేడతను - తాపమనోహతులై తలంకుమీ

కీతతిశీతలామృతమొ - కించుకపానమునేయఁబానలా?

విటు—(స్వ) బొరా, ఎంతకాలమునకు దయగల్గె నిఁక నేధస్యఁడ.

ప్ర: నీతనువుకా స్పృశించితమి - నీయధరామృతపాయినైన, హృ
జ్జాతకుమారఘోరఁగి - తాపముపానలు లేకమాలదే? 23

కన—జిన్నిగట్టా, మన్నధక్రీడాలంపటుం డధరామృతపాయియాను గాని పెరివారల
గుదురే? కేవల ధనార్జనానంతర పోకలెక్కడ? వాలుగడ్డలునికాక లెక్కడ?
పల్నాకలఁ బోవలదు. చాల్పాలు. పొమ్మ.

విటు—ఓసి పెట్టి; ధనార్జన రెట్టివ్యయమునకైన సమర్థులుగాని నిర్థనులకుఁ గార్యా
ర్థము లేటులవదు?

కన—(చేతితో రహస్యముగ) ఆమ్మి, ఇతఁ డుదారునివలె మాటాడుచున్నాఁడుగాని
కార్యమున మట్టని యెన్నెదను. వినలేదా, లుబ్ధుడగుధని, దరిద్రునికన్న నమిత
దరిద్రుడనియు, వర్షబిందువర్జిత గ్రీష్మజీమాత మనియు.

చేటి—కాదు, కాదు. అట్లు దలఁచఁగూడదు. ధనదునిబోలు నితనికేమి లోపము?
నీకుఁ గొంత యిచ్చినందున.

కన—(స్వ) ఇతని నదునిగ నెఱుంగక ధనదునిసాటిచేసి వదరుచున్నది. ఈపె యెంత
పెట్టిది. ప్ర: (విటునితో) భూసురుడ, ఇఁకఁజాలు, నీ సరసత.

ధృవకోకిల. తగున, లోభికిలేనిచిత్తజ - తాపమున్నదిలోననుం
చఁగను, నుంచినదానుదీర్ఘతఁ - జాలమొల్ల మొసంగునే?
మగువకూరిమిఁగోరనూరక - మందభావనగాదె? యి
వ్వగలుహాస్యరసంబుగొల్పును-వచ్చురచ్చలు, బాఁడఁడా. 24
బాడబుఁడా, నన్నేమార్పవచ్చితివో? నీవేడబమిట చాలు. తలయేరు కూరుచు
న్నది.

విటు—(స్వ) ఈపె నన్నెఱుంగక ప్రేలుచున్నదేల.

ప్ర:—తీఁగఁబోఁడి, నానమాచారము విను. దానంబునఁ గర్ణుడను. పెండియుభోగం
మననో, పురందరానుజుండఁ జామ్మి. ఈజుమ్మకా నెఱుంగవు. శంకించె
దేని, ఇదిగో, రోయి (అని కంకణమిచ్చును)

కన—(చేకొని భయవిభ్రాంతులు గలుగఁ జేటితో) చేటిక, చూచితివే, ఈకడియము.
తరుకొత్తుచున్నది! ఇతఁడు కన్యఁడో! ఇది దేయమో! ప్రాశ్నమో! ఏమి
కిటుకు?

చేటి—(నగుచు) కిటుకా! వెనుక జెలియును.

కన—రహస్యమా, హాస్యమా, తెలుపుమా.

చేటి—రహస్యమేల? వీనియాస్యమున్న నీ మనోదస్యనిభాతిగానఁబట్టెడుగాన
ముమ్మాటికి వీని నప్పువచ్చును.

(చతురతగ)

గీ. అతివ, వీనినివరియింప - నట్టిసీదు

బామునిన్ను గాంచనితన - బామునరయ

దివకువలకువ లేకుల - తీరుగాదె?

సఖివిగావునఁ దెలిపితి - సమయమునను.

25

కన—(తిరుగ కడియమున్నని సంభ్రమమున) అక్కటా, ఇదెవరిదో! ఈసమాచారము
ప్రభునకుఁ దెలిసిన నెంత కీడ్చారలునో! దీని నంటినదిమొదలు నా దేహము
కంపించుచున్నది, గాన నిక్కముగ నిది యనపేక్ష్యము.

గీ. అరుదుకడియంబునాబోఁటి - కర్త మగునె?

దర్శనస్పర్శనములకుఁ - దగదుతగదు

మాయు! మగవారివిశ్వసిం - పంగఁదగునె?

కల్లలకుఁబుట్టినిల్లారె? - కానులందు.

23

విటు—ఓయారి, బెగడనేల? దీనిమున్ను పండరీపురీ భూపతి దయార్ద్రచిత్తుడై నాకు
దానంబొసంగె. నీసౌష్ఠవసౌమనస్యములంగని యభిలాషకుఁడనై నీకు దీని
దాణంతొసంగితి.

చేటి—(సానితో) రమణిరో, ఏదీ? కంకణము. చూతము.

న—ఇందము. (అనియిచ్చును)

చేటి—(గ్రహించి, చూచి, యబ్రహమచుఁ దనలో) హా! ఎంతనైగనిగ్యము. ఇట్టి
దుండుట యెంతయు నత్యుత్తము. దీనిఁ జాతనినాతి జాత మేల.

(విటునితో, ప్రకాశముగ) సామీ, ఇదెచ్చటివని? కడుసొంపుగ నున్నది.

ఈభూపాలుఁడే మహత్కార్యసంధానమునకై దానముగనిచ్చె. దీని వెలయెంత?

విటు—(ఎలనగుచు) ఎంతైన నీ సానిదేగదా? నీకేమైన స్థలదా?

చేటి—(కనకవల్లితో) అమ్మగారు, ఇదిగో, కడియము (అని మరల నిచ్చుచున్నది.)

పునః ప్రవేశము. మనోహారిణి.

మనో—(కనకవల్లితో, జనాంతికము) పరారోహా, అందఱు విటులా! ఇట్టి భనినదా,

విటునిగఁ గైకొనవలయు. ఇప్పుడు సిగ్గుపడవలసిన తఱిగాదునుమీ ! వినుతే ?
 “నలజ్జాగణికానష్టా” యనుదానిని. మనమలజ్జికలముగామా ? ఏలతామనము.
 (విటునిఁ జూచుట నభినయించి) చూచితివే ? ఇతనిచిత్తం బిత్తఱి చిత్తజాయ
 త్తంబున ముత్తిలి బిత్తరియగు నీయందు బిత్తరించె. ఈ పరిహార్య మిప్పుడు పరి
 హార్యము గాదు గాన ననుమానముమాని వెలలేని దీనిఁ బరిగ్రహింపు. మనము
 దీనన్ముఖముగా జీవనోపాయము నేయవచ్చును.

కన—(తనలా) ఏమి, యీమెవని, వసిగొనుచున్నది. ఇతనివృత్తాంత మెఱుంగ దేమో.
 (తల్లితో, జనాంతికము) అమ్మా, ఇది వైశికమని యెఱుంగవు. ఇంక నీవైశికము
 చాలు. దీనిఁ బొందినపిదప రాజబోవు వైశిక మిట్టిదని వచింప నలవికాదు.
 వెండి, యితండు మొదటనుండియే లోభి, మారునిబారి నెనకారునే ? ఎనలారిన
 మాబోటి బోటులఁ గోరునే ? కోరినఁ గోరినంతధన మీఁదారునే ? మిన్నక
 దారుఁగాక. ఈకంకణమా, విలువ లేనిది. ఇతని కెటులభించెనోగాని రోయికి
 దగునె ? ఇట్టి యీవిసంగతి యటుండఁగా లోభులను గానడిగిన “ద” మ్మను
 టకుఁ దెగించుచుండ నీ ప్రదానము విచార్యముగాదా ? చాల్పాలు. అడియాన
 యెల ? నడిగలుగు. నీకుఁ బదివేలదండములు. తొలంగుము.

మనో—అత్తజా, నీవు విలాసవతివైనను గోలవు. కాను గడింపఁజాలవు. ఇట్టి ధనినేల
 యేలవు. ఇతని లోభియని యనుట తప్పు. ఇందుకు నిదర్శనము నీచేతికిచ్చిన
 కడియమే. ఒకవేళ ధనికుఁడు పిసిడియయినను నమయమున నతనివలె నిచ్చు
 వాఁడు మఱియొకఁడుండఁడు. చవ్వసేయకగను. నెవ్వచే గళవళపడువాని
 యొద్ద నిడుట కేముందును ? అట్టివాఁడు వేశ్యములకు వచ్చునా ? గుల్లకానికి
 బోగముది తల్లివరుస యని యెఱుంగమే ? కావున నీకికఁడే పాత్ర భూతుడని
 నమ్మి యిందు కొడంబడి యొడంబడుము. వేటొకటి విను.

ధృవకోకిల. వరలేటాకము నిండిగండిన 1 బాముగాను నిసాలమై
 పరంగభరారి ఝరంబుగూరును 1 వాడుదెంచిన దానిలో
 నురవడించుచు వాలుఁగట్టను 1 నూఁచముట్టుగ నూడ్చినకా
 గరణకష్టము విత్తనష్టము 1 గాదె, నీరెటు పాటిలుకా. 27

కన—(మనోహరితో) తల్లి, మీరు కఱపునవన్నియుఁ గఱపులకు నున్నవి. మఱియు
 నామైగలకరించుచు, మఱిగలకరించుచున్నది. అడిమాటలేల ? చాలు.

విటు—లోలంబాలకా, నేనెంతయో కూర్చి మెయిరాఁగ నీవిటునేయట మేలా ?
 నీకెందఱు బోధించినను నిట్టి యయోమయ హృదయమెట్లు గలిగె ?

తే. కిసల మూనినిన్ గల్పించు ఓ కృత్యమెంచి
యందు, “కిస” మార్పిప్రతిగ “కి” యక్కరంబు
జేర్చి “మూ” దీర్చితాఁగ నొనర్చెనజాఁడు,
కానిచో రావడునె? నీప్రసాదబుద్ధి.

28

చ. అటమటయేల, బాల, చల ఓ మా, ఫలమా, యలమారుడుగ్గుండై
యటువిరిదూపు లేయ, నలు ఓ కా, యలుకా, వలకాఁకఁగోర్వ, న
న్నటమటముంచనేటికగు ఓ నా, తగునా, దిగనాడఁగోర్కులిం
కెటుసను, నమ్మరాదె, వలఁ ఓ తీ, పొలఁతీ, మలతీరుడెందముఁ.

(అని కదియఁబోవును)

కన—అ. అ. తాను తాను. వీల యావిజ్ఞంభణ.

కం. తగవా, మగవారికినిది

తెగువా, యెగవాలఁ జాల ఓ తెఱపుమఱపె, నా
బగివాఁకగవాఁగెదవౌ
వగక తైలుగనినవగరె ఓ వలదుతలఁగుమా.

30

విలు—విలాసిని, యలజ్ఞికవగు నీకేల యాచిగువు? జీవనాషధము దయచేసి నాయను
పులు నిలువరింపుమా.

పంచచా. చిరాక, రాదర క్తి, నీచ ఓ నేవిసేవితుండుపూ

జిరావజీరుఁడీసడించి ఓ సింగిణిన్గదించుచుఁ

నిరర్థళాన్త్రజీవుండైమ ఓ నీషగోరగీఁటి, నఁ

జరీనరిమ్మఁబొన్పెఁజుమ్మ, ఓ చామ, యోమవే, వెసఁ.

31

మదవతీ, మదనుఁడు దయాశూన్యండైనన్దొడరిమఱిమఱి ప్రహరించుచున్నం
దున నాయవస్థ యింతయని యన నలవికాదు. ఇఁక నీకట్టాచిహరింప నీవే
దక్షు.

మనో—(రహస్యముగ) ఇంతిరో, ఇతఁడు లిబ్ధిరాయనిఁ బోలువాఁడు, నుమ్మ. ఇది

గాలిమాట గాదు. ఇపుడెటులైన భవన్నయనోర్థిత కైతవనీతఁడంబునఁ బుష్ప

శరదకావస్థాప్తివిదళితస్వాంతుండై యున్న వీని కాపీరము లేక వశీకరింపుము.

(కనునన్నగ) చేటి, ఏమో లోఁగలియందుఁ జచ్చడగుచున్నది గనుమా?

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

విటు—ఆహా! ఇదిగదా. దొడ్డనమయము.

కం. విరిఁబోడి, భయమువల, ద
వృరుఘోరశరాగ్నిశిఖలు - మనముదహించె
గరుణింపున “న్నహింసా
పరమోధర్మ”యనుబల్కు బాలింపురహిత.

32

మోహనాంగి, నీవెన్నినుడివినను బ్రాణదానము నేయకగాని నిస్వీడను.

కన—(న్న) బేరా, “యావన్ముఖగతంపిండం తావన్మధుర భాషణ” మనునదిబొల్లువ
డునే? మగవారి కక్కఱదీటువఱకే, యీ యచ్చికబుచ్చిక. తెలియునుగాని
నే డెన్నిజిలుగులఁ బెట్టిన నితఁడు విరహతాపముచే నిక్కుచు దాళినె, నిక
వీని బొమ్మనఁ బ్రాణగొడ్డమునకు సాహసించు. వెండియు వీనిమనోలాహము
మన్నభాగ్నిచే గ్రాగి వక్ష్వమైనా బెట్టను న్నియచే బ్రహరింపఁబడి సాగె.
దీని మదీయ సూత్రచాతుర్య మన్యావణముచే నొకయూర్చికఁ జేసి కెంగేల
నమచ్చెద. ఈపదమనఁ బదనుచెడనీక యితని మనయింటికాపరిగఁజేయ దొరఁ
కొనియెద. (కంటిప్రక్కనగవుతొలఁకాడఁ దములము చేతఁబట్టి) మన్నభాకార,
మీలగువ్రుదగువు గనుగొననింత తామసముచేసితిని. మన్నింపుఁడు. ఇదిగో,
తమ్ములము వేయుఁడు. ఈ శ్రీభండమును గంటిరే? దీనినలఁదుకొన మీకుష్ణ
కాంతి గలుగు. శ్రీరంజనాదులు మనోరంజకములు గావే? మఱియు బారసీక
మునుండి వచ్చిన చిత్తరువులఁ జిత్తగించెదరా? తెచ్చెద.

(అని లో.గలి కరుగును)

విటు—ఆహా, ఇదియెట్టిమేధావిని! దీనిటాటోబెల్ల నేడువిప్పవచ్చు. ఇట్టిరాగ
మనిదంఢార్యము-కంకణమహిమయే, దీనికిమేతువు.

గీ. చెలులమోహములకుఁజిక్కి - చెలఁగియిటులు
విటులుకొల్లాడుదుర్నర్వ - మటమటించు
జపలలకుఁబన్న పడునె? ని - చ్చలపువలపు
వగవరిదితాఁటయంచుని - రావణులైన.

33

సెబాసు, ఈపెలఁజేరె, నాపనితీతె, నేనికఁదాతెద. (నిష్క్రమించును)

తృతీయాంకము.

స్థలము. 1. ఒక చావడి.

ప్రవేశము—ఒక గ్రామాధికారి (కొత్వాలు). లేఖకుడు.

కొత్వా—ఓ లేఖరి, ఈదిన మెన్నివ్యాజ్యములు పరిశీలించవలయు?

లేఖ—మనవిచేసెద, (కాకలములశీలించి) అయ్యో, అనందరావుపై దండి దెచ్చినవ్యవహారము ప్రస్తుతము విచారణీయము. ఆవల రెండు లేఖలున్నవి.

కొత్వా—నరిగాని వాదిప్రతివాదు లెక్కడ?

లేఖ—వీరుగో, సూరెలనున్నారు (వాదిప్రతివాదులచిలుచును)

కొత్వా—అనందరావెవరు?

అనం—అయ్యో, నేను.

కొత్వా—ఏమి, మీ రిదండీకేమైన ఋణపడియుండురా?

అనం—లేదు. అసత్యము.

కొత్వా—లేదా? లేనిచో నితఁడేల వాదించుచున్నాడు?

అనం—అదేమో, నాకుఁ దెలియదు.

కొత్వా—(దండితో) వింటివే? ఇతఁడప్పెఱుగనని చెప్పుట.

అయ్యో, పాపము. నీ వకారణముగ నితనిఁబైకమడుగ నొపయికముగ నున్నదా? ఇందుల కేమైన సాక్ష్యముగలదా?

దండి—లేదుగాని యిది తప్పుసృష్టిగాదు. ఇతఁడచ్చియున్నది వాస్తవము. అవధారణముగ నితఁడధమర్తుఁడు. పురందరుఁడుగా రుత్తమర్థులు. ఇపుడేకారణముననో, లేదని యితఁడవగ్రహణము నేయుచున్నాఁడు.

కొత్వా—మంచిది. ఇందులో మీకేమి సంబంధము?

దండి—నేను పురందరుని కరణమును.

అనం—స్వామి, ఇతఁడు మంచికరణమే. నన్నధః కరణము నేయుటకో, లేక, భద్రాకరణము నేయుటకో, వచ్చినటున్నది.

(దండితో) ఓయి, మంగలకత్తి తెచ్చితివా?

దండి—అయ్యో, వింటిరే? ఇతని యధిక ప్రసంగము. న్యాయ్యస్థానమని వీని విడిచితి. లేనియెడ, (అగ్నిలో నాజ్యమిడినయట్లు మండిపడి పండ్లు పెటపెటఁ గొఱుకుచు, విరమించును) వినుఁడు, పురందరుఁడుగారు బొంబయినండి ఋణ

గ్రస్తులవలన రూకఁబుచ్చుకొన్నది, యొక యధికారపత్రికఁ బుత్రైంచిరి. ఇదిగోఁ
(అని యిచ్చుచున్నాఁడు)

కొ—నీవే యధికరింపు (మరల నిచ్చును)

దండి—పత్రికను జూచుచుండును.

కొ—ఏల, ఊరక చూచుచున్నావు. దురధిగమమా? ఇటివ్వు. (తీసికొనియధిగమించును)
(అనందరావుతో) పురందరుఁడు మీకెంత యప్పిచ్చె ?

అనం—ఏనూఱువరాలు.

కొ—ఎప్పుడు చెల్లించెదరు ?

అనం—రెన్నెలలలోపల

కొ—దండి, ఆలకించితివే ?

దం—అయ్యా, ఇతనిమాట ! ఇదిగో, యనిన నాఱునెలలగుఁగదా. ఎవ్వరినైన నధి
కరించి యనయమితఁడిబేల్లెవదరుట వాడుక.

అనం—(నవ్విన్నయముగ, స్వ) హా, ఇతని కెంతవన్నయము ! ఇది యుద్యోగారంభమే
గాని వేఱుగాదు. అరలే, అట్లకష్టములలో లేవడి యెంత జాలిఁ బెట్టుచున్నది.
(ఆలోచించి) అవును. అది యట్లేగద. కావుననే,

తే. ధనముగలవాఁడు ధన్యుఁడతనుఁడుపూజ్యుఁ
దారుఁడు డెకిమీఁడు బీజ్యుండు హర్షమాణుఁ
డన్నిసుగుణంబు లర్థంబు నాశ్రయించి
నిక్క, జీవన్మృతుఁడుగాఁడె? నిర్ధనుండు.

1

ప్ర—దండి, ఏల ప్రేరేదవు. చాలు చాలింపు.

కొత్వాలుగారూ, ఇతనివల్లనే గుణవరేణ్యుఁడగు పురందరుఁడు వడ్డివలన మను
వాఁడని యేవవడె. తుద కతనికీర్తికాంతయుఁ దుదిముట్టె. అదటుండనిండు.
నేమి న్నెక్కుమాఱు లింతకన్న మిన్నగఁ బరపత్తెము నేయుట గలదు. నేఁడే నధ
నంద. నద్దకావిదూరుండ. వీరు కృతేశ్వరులగుటంబట్టి నేనందఱకు నవిశ్వాస
మున కెడమైతిని.

కొ—అవును. అదియట్లే. నరునికి దారిద్ర్యముకంటె వేఱొండు కష్టము లేదు. ఇంక
నీవు పొమ్ము. మాట దబ్బకుము.

ప్రవేశము - రాజసేవకుఁడు.

సేవ—మీకు జోబిట్ల. (అని కొత్వాలుగారికి దండముఁ బెట్టును)

దేవర, రాత్రి శ్రీపాండురంగనికడియ మపహృతమయ్యెనని విని మంత్రిశేఖ

రులు దానిఁగూర్చి తగుచర్చచేసి చార్యము బైలుపఱపలయునని తమకు విజ్ఞాపింపుమనిరి. వారును విచారణకాలమున విచ్చేయుదురట. అర్చకులును వచ్చుచున్నారు.

కొత్వా—(ఆవేగమున) ఇదేమి ! మంత్రిగా రేతెంచెదరట.

(ఇంచుకవడికి ధైర్యమూని) కానీ, చూతము.

(నేపథ్యములో) ఓయి, ఈక్షణముననే తత్కార్యనిర్వాహము చేసెదనని విన్న వింపు. (వ్యాఖ్యేగాండ్రులో) మంచిది, మీరేగుండు. మీవ్యవహారము తేల్చ దీర్చెద.

ప్రవేశము - అర్చకులు.

అర్చ—(కొత్వాలుతో)

తే. అయ్య, గతరాత్రి మేము దేవాలయమునఁ

దాళకములనువేయించి తరలి తెల్ల

వాలుజామున మరల నావంచఁగాంచఁ

గటకమట గానరాదయ్యె గట, యిఁకెటులొ.

2

కొ—(సాశ్చర్యముగ) అర్చకులారా, మీరు కవాటమును బంధించునపుడుగాని తెఱచునపుడుగాని యెవరైనఁ గనుఁగొనిరా ?

అర్చ—వేగురు.

కొ—నీగము లొకవేళ భూపతనమయ్యెనేమో, శోధించితిరా ?

అర్చ—బాగుగాఁ బరిశోధించితిమి.

కొ—మంచిది, ఆవిన్ననువున నొకవిన్నవత్రిక లిఖించి తెండు.

అర్చ—అట్లే వ్రాసి తెచ్చితిమి. ఇదిగో. (ఇచ్చెదరు.)

కొ—సరి. మీరు పొందు.

(స్వ) అహారే, మున్నెన్నఁడు నవహారుల కలవిగాదు గదా, భక్తజనమనో విహారి శ్రీహరి కరభూష. నేఁడెట్టాహృతమయ్యె ! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. చూడఁగ, నిది యలవడిన కలములకలపనఁ బిండిగనున్నది.

ప్రవేశము - సేవకుఁడు.

సేవ—(కొత్వాలుతో) దేవా, అదిగో, మంత్రిగారు విజయంచేయుచున్నారు.

కొత్వా—ఏరి ! ఏరి ! (బిట్టుబిట్ల లేచి ప్రత్యుద్గమించును)

ప్రవేశము - మంత్రి.

మంత్రి—(ఉపవిష్టుడై యర్చకులతో) మీరెల్ల ప్రదేశములు నెరవుగ గవేషించితిరా?

అర్చ—అవును. బాగుగ నన్వేషించితిమి.

మంత్రి—కొత్వాలుగారు, దేవలుల లేఖలందు

కొ—ఇవిగో (సమర్పించును)

మంత్రి—అర్చకులార, జరగినస్థితి చెలఁపుడు.

అర్చ—హరిహరి, మే మొకపాప మెఱుంగము. శిక్ష కలుగునను భీతిలేక దాని హరించిన దివాభీతులేవరో, యా మాయామహుండగు పాండురంగనికే యెఱుక. నేఁడో, రేపి, యావశ్యతోహరుల మోసలైలుగు. నిజము నిల్కడ మీఁదఁదెలియుననునది వినమే.

మంత్రి—(జనాంతుకము) కొత్వాలుగారు, మనమొకతూరి చతురుపాయములను, మఱియొకపారి సప్తాపాయముల నుపయోగపఱచినను జోరభయ మాఁబలేక యున్నాము. దేవాదేవు లిల్వడిఁగలవారుగాన వారి నవమతి పఱపఁదగదు. కంకణమొకవేళ పాఱువేటయందు జాతి పడియుండునేమో! ఆభూషను దెచ్చియిచ్చినవా రకేషబహుమానాప్తిచే బరఁగుదురని వీధికారాజంబులఁ బ్రకటింపుడు. తద్భూషణాస్వీక్షణమందు మీరును దగుయత్నముఁ జేయు చుండుడు. (నిష్క్రమించును)

కొత్వా—(అర్చకులతో) మీరు మీమీ నికేతనములకుఁ బొండు. పిలిపించెదము. (అర్చకులు చనుదురు.) ఆహ! నేనిదిపఱ కనేకావృత్తులు చోదలనెందఱనో, వట్టి శిక్షించియుండును. నేఁ డీయాభరణమునకై యెన్నివిన్ననువులు వన్ని నను బన్నమే పన్నుపడుచున్నది. ఇదేమి మాయయో! (కొంతతడవు యొంది) ఒకసమయమున నిది యమానుషముగ నుండునో! కను గొనవలయు (నిష్క్రమించును.)

తృ తీ యాం క ము.

స్థలము II. బజారు.

బ్రాహ్మణుల సంభాషణ.

1 బ్రాహ్మ—(వేటొకనితో) చూచితిరా? ఈ బాజారునందలి యందము.

మ. తమనానా కుచముల్తాగమ్ముసొబగీ తొల్కమ్ము సూ, యంచుసాం ధ్యమున న్నంపెఁగఁబూలగుత్తులను బద్దాళిక నిషద్యాంతిక

రమణీయంబుగఁ గూర్చి పాంథులు వినంగన్విల్వఁ డంచుల్లస
త్సుమము ల్సాపుచుఁ బుష్పలావికలు విల్తుర్చాతురీవై ఖరిణ్. 3

2 బ్రహ్మ—అవును. ఇట్టి నాతులచేత లభింప! (ఒకపార్శ్వమునఁ గని) ఇదిగో,
గీ. కాంచు మిందీవరతిలకకాండ ములిటు

సంపుటించియు స్త్రీకటాక్షరుచిరరుచి
దనరు నున్నద్ర మహిమచే, దలిరుజోండ్ర
దోహదంబుల నెంతెంత దొరయదొక్కొ! 4

3 బ్ర—సరిగాని, ఈకలువలకు దోహదక్రియ లుండవు.

క. తమనయనములకు లోఁగియుఁ

గుముదసమునయంబు నీటఁ గుందుచు లోఁగన్

గమలాక్షులు బొట్టువులను

నమర్చయుతలై గనంగ నవి యిట్లయ్యెన్. 5

2 బ్ర—అటులుండవచ్చుఁగాని యిచ్చోట నీలతాంశంబులఁ గ్రహించి యామంద
గమనలు తమతమ చతురత్వమును వెల్లడించెదరు గనుమా.

చ. హరువగు చంద్రకోర్కెలము లద్భుతమాల్య వివర్ణధర్మిణ్
ద్వరితగతిం ఘటింతు మఱి బంధురసింధుర గామనీమణుల్
సరసిజపం క్తిలాక్షణిక శస్త్రకవీంద్రులభంగి గూర్చిబల్
సరవిగఁ బెక్కుచందముల సౌరు గనంబడఁ జూపు దుర్దురిన్. 6

1 బ్ర—(వరివర్తించి, చూచి) చూచితేరే, ఈ చూతఫలంబులు. ఇవి మేలురకము
లుగ రహించుచున్నవి.

2 బ్ర—(వర్తకునిఁగని) ఇట్టికాండ, వీని ఇట్టియెంత ?

వర్తకుడు—ఈయవివంద, అయిదుమాడలు. అవి, ముమ్మాడలు.

1 బ్ర—అబ్బా, ఎంతవిలువ ! ఇది సాటాకోటివేరమా ? లేక, తఱుంగవేరమా ?

వర్త—అయడేసాటా యిచటలేదు. కీసగూడ తగ్గింపను. మీకు స్వల్పక్రయమునకు
మంచివస్తువులు కావలయునేమో ? అట్లైన వేటొకయంగడికిఁ బొందు.

3 బ్ర—(నిరోధించుచు) ఏదేని కొనవలసిన, మూడంగళ్లు విచారించికొన్న మోసము
రాదందురు. అయిన నిట్లుదు వృథగావిలుచుటేల ?

1 బ్ర—నిలవృథ ?

౧ బ్రా—తెలియదా? పురందరునియింట రేపకడ బరుగఁబోవు వైశాఖోత్సవము నందుఁ దలఁపలయుఫలముల నందఁ జూడవచ్చునని. ఇది రూఢి.

2. బ్రా—అన్నన్నా! ఏమేమి. పురందరునియింటియందా! అబ్బా! అతఁడన్న గుండె జల్లనుచున్నది.

3. బ్రా—ఎవరున్న నేమి? మనకు ఫలంబులు లభించినఁ జాలసే?

2. బ్రా—ఫలములూ, బాగుబాగు, మనము మనరాజదంతముల. నూడఁగొట్టించుకొని భంగపడిన, దొరకొనినవన్నియుఁ బ్రాయశ్చిత్తఫలములే.

3. బ్రా—ఇది కేవలాశ్చర్యము. అతఁడు ధర్మాత్ముఁడుగాని కఠినాత్ముఁడు గాఁడు. అతని నూరకవిని నిందించుట దోషము నుమా.

వర్త—(న్న) పిండ్లు క్రయ్యములఁ గ్రయింపవచ్చి యిట్లేల కయ్యమాడెదరు? నే నెఱుంగుదు, ఈబాఁచ లెప్పటికి నిట్లే. తెకతేరగవచ్చినందక్కఁ గొనవచ్చి నపు డిదేఱింపు. ఆహా! మంచిక్రాయకులు, పీరు.

4. బ్రా—ఉండవచ్చునుగాని, యిప్పుడతఁ డింట లేఁడుగాన మనపనివాటమే.

2. బ్రా—ఎట్లు వాటము?

3. బ్రా—ఎఱుంగవా? లక్ష్మీ బాయివృత్తాంతము.

తే. వినిమయముగొన, కసయము వెలరువాఱ,

కడిచి పడువిందుచేబన్న పడ, కొసంగి

కొనక, తలకొనినేవగై - కొనక, సతత

వితరణం బొనరించు నావెలదిమిన్న.

7

2. బ్రా—బేరూ, ఆమెకీర్తి! ఆమె సుగుణామయి చెలిసె. ఇంక వేయేల? నిర్ల మింపుడు. కన్ననఁ జనెదము.

బ్రాహ్మణులు—ఈలాగులాగుగ నున్నది.

1. బ్రా—(తిరిగి చూచి) చూచితిరే? ఆయధికారి, తనబంటుతోఁ గడుజవంబునఁ జనుచున్నాడు. హేతువేమో?

2. బ్రా—మనకేల? ఈప్ర మేయము. రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ప్రవేశము - కొత్తాయిలు. భటుఁడు.

కొత్తాయి—(భటునితో) ఓయి, ఈయర్చకులభవనములకు దీగములు వేసితిమిగదా, ఇంక నీవు శిఖ్యగమనంబున గ్రామణులయొద్దకుఁ బోయి, యర్చకాలయముల నిష్కడే శోధింపవలయునని వారికిఁ చెలియఁజేయుము. ఇదిగో, చీటి.

భటుడు—(నిష్క్రమించుచు.)

ప్రవేశము—అర్చకులు.

అర్చ—(వెటవెటలతో) ఇసిరో, ఏమిది, ఏమిది ! ఈయవవాడ మెంతైన న్గంటిమే !

తే. దైవమా, నేడు పండరీదేవుపారి

హార్యమెట్లు ముషితమయ్యె - ననయమెంత !

పంబుగల నంబికొమ్మల పాశపాలి

దశనమున రూనెగాదె, విధాతవ్యాత.

8

అయినను, “అనాథోదేవరక్షకః” అను సత్యవాక్యమరీతి, భగవానుడే మాకు యిక్కు.

కొ—(స్వ) ఏమాశ్చర్యము. ఎన్నఁ డిట్టియన్యాయము కనివిని యెఱుంగను. చిరం తనమునుండి పాండురంగని యర్పించు దేవాదేవు లిట్టిసీచకార్యమున కొడి కట్టుదురే. మంత్రియు వీరివిషయమై లెస్సగఁ జెప్పె. మంచిది, ఈపూజరుల విచారించి కరణీయమునకు దొరకొనెద.

ప్ర—నంబులు, ఈచోరత్వ మెవరొనర్పిరో, నిక్కముగఁ జెల్పుఁడు.

అర్చ—మేమొక కర్త మెఱుంగము. ఆముంగమురారిని దొంగిలిన సంగతి యా దొంగ మురారికే యెఱుక. విశేషమేల? ఆగ్నిపట్టుకొనినఁగద, కాలును.

ప్రవేశము - గ్రామాధికారులు.

గ్రామా—(కొత్వాలుతో) అయ్యా,

తే. అర్చకులయిండ్ల శోధింప నరిగిమేము,

సాలమూలలు లోఁగలు ల్లాలకములు

లోనుగాఁ గలవన్నియుఁ బూనినెమకఁ

గంచు మించాయొఁ బరధనం - బించుకైన.

9

గవేషితాలయంబులఁ బరధనంబేమియుఁ గనఁబడదు.

కొత్వా—సరి, ఇంకను విచారింపవలయును. మీందఱు దయచేయుఁడు. మరలఁ బిలిపించెదము. (నంబులు నిష్క్రమించుచు)

ఈనంబివార లుద్వర్తనులు గారుగాని యాలోచ్యవిషయమై విచారింపవలయు ననునభిలాష యన్యులకున్నను వీరి కెంతమాత్ర ముండదు. (యోచించి)

అవును. వీర లెప్పుడిట్లే. గుడిలో గంటపోయిన నంది కేమిలోటని చెప్పఁగవినమే. ఇకసేపని నానెత్తిమీఁద యున్నదిగాన దీనికిఁ నగునేర్పాటు నేయవలయును. (నిష్క్రమించును.)

తృతీయాంకము.

స్థలము III పురందరుగృహము.

వైశాఖోత్సవము.

జయరావు—(లక్ష్మీబాయిలో) మాతృకా, ఈనుదినంబున వైశాఖోత్సవము నెరపి ఫలదానంబు లోనంగవలయుఁ గానఁ దాము సిద్ధపడవలయును.

లక్ష్మీ—నాయనా, ధనార్జనమునకై ప్రయాసపడుచు సర్వకార్యలీలారహితుఁడు మీ నాయనగారు విదేశముననుండఁ దదనుజ్ఞ లేమింజేసి యిక్కార్య మవలంబించఁదగునె ?

జయ—జనని, జనమఁడుగారు గ్రామాంతరమున నున్న నేమి? మనమొక సద్బాధి) వ్యాపారస్థురముగనే కర్కార్యమొనర్చిన నది భగవదర్పితమై తండ్రిగారికి మనకు సుఖమొనర్చును గాన మదీయానుజుఁడు సన్నిహితుఁడై యుండ నీరుంతవము నిర్విఘ్నముగ సమాప్తిచేసెదను. మాగురువు గా రీటింకిలేరని శంకవలదు. వా రెటులైన నీదివసమనకు రాకమానరు.

లక్ష్మీ—వచ్చిన నీయచ్చియందునే. అయిన నిఁక మీరు జొప్పడినచొప్పునమి రిక్కార్యధుర్యు లగుఁడు.

జయ—(కేశవరావులో) అనుజ, ఇప్పుడు పంచిపెట్టినవిగాక రహారమి యింక నెన్నిచూతఫలంబు లున్నవి ?

కేశ—మనవిచేసెదను.

జయ—అట్లేకానీ.

(స్వ) తల్లిగారిమనస్సు సరిలేదు గాన దీని నల్పములో పంపింపవలయు.

కేశ—అగ్రజ, ఇంచుమించుగ నూఱుఫలములు గలవు.

జయ—అహో, అనన్యధామే. ఇప్పటికే సమాగతబాడబ్బము పరశ్వతము. ఇది చాలవుగాన మన క్రొమ్మదితోఁపునుండి మఱిసొన్ని ఫలములఁదెప్పు. వచ్చినవారిని నే విచారింపఁ జనెద, (నిష్క్రమించును.)

ప్రవేశము - పురందరుడు.

పురం—(అడ్డుతీగహరసముల నోలాడి) ఏమి, వీరి నిరాఘాటనిరర్థకవ్యయన్తు.
(బ్రహ్మణ్యము జూచి) బౌరా, వీరందఱు పుష్పఫలతాంబూలాదులఁ గొల్లగఁ
గొంపోవుచున్నారు. అయిన సంతోషమేగాని యిక్కార్యము నే వచ్చిన
వెనుక చేయఁగూడదా? కన్గొనెద. ఎవరే, ఇంక! ఏమి, యిట్టివని నేయుచున్నావు?
నారాక గనునింపక. (అని బిగ్గరగఁబల్కును.)

లక్ష్మీ—(అలిచి తనలో) నేఁడెల్ల! వల్లడికి లోనైతిగదా. వల్లభుఁ డధికాగ్రహ
మునఁ బిలుచుచున్నాఁడు. ఏమైనఁ గానిమ్ము. దైవమేగతి.

ప్ర—స్వామి, మీ నేవకురాలను. వచ్చుచున్నాను.

పురం—(స్వ) బౌరా, ఆఁడువారి కసమిచ్చిన నెత్తిపై మిరెము నూలుదురుగా!

ప్ర—బౌరగదే, దొంగ నేవకురాలితనము తెలిసె. నీగొనియాట చాలు, చాలింపు.

లక్ష్మీ—నాథా, అటుల నెలవీయకుండు.

సంవాదసీసము:—

పురం—నాలిబూతమ, యిట్లు న్యాయ్యాయతిని లెక్క

గొనక వెచ్చించుట ఘనమే? సతికి.

లక్ష్మీ—ధనమింతయైన వృథావ్యయింతునె? దేవ,

అభిషంగమేల, మహానుభావ.

పురం—అవమానమనెదు, నిజాంగణాహితసూన

సంకులాక్షత హరి ద్రాంక మేమి?

లక్ష్మీ—చిట్టకంబిదిగాదు సిద్ధాయమున నిట్లు

దనయుల తలఁపులఁ దనువుటాయు.

పురం—దివ్వురివి నీవు, ని న్నింక నమ్ముటెట్లు.

లక్ష్మీ— నాథ, ప్రోవుడు మీయంఘ్ర నమ్మినాను

పురం—సతివియే? ద్వేషిణీ, నీవ సతివిగాక.

లక్ష్మీ— ఈరసింపక నిబ్బరి కింపుఁ డనఘ.

10

పురం—ఏమి, నీకత్తి కడ్డములేదని యెన్నియో జిత్తులఁజేయుచు నితఱి నెదో
యొందు నాకంటఁబడ, “ఇది న్యాయ్యవ్యయమా? ఇట్టి నీపెత్తన మత్తునా?”

యనఁ దత్తఱవడి యొత్తివలుకుఁడు గరుణింపుఁ దనెదవు. ఇది నేనున్నపుడు నేయఁదగదా? నాకన్నులకుండువగాఁ జూడఁదగదా? అన్యులవలె నీకుఁ జలచిత్తక గలిగెనా? ఇంక చాలు చాలు. వీగము లిటిన్పు.

లక్ష్మి—స్వామీ, దురాకృతమేమియుం జేయను. విత్త నష్టములేకయే యిక్ష్వా ర్యము నెఱపిలిం గాని వేఱుగాదు. నన్నుఁ గరుణింపుడు.

పురం—అవును. బాగుగా నెఱపిలివి. చాలు. రమ్మ. ఇట్టి యకార్య మింక నెప్పుడు నేయకుము. (నిష్క్రమింతురు.)

ప్ర వేశము - తలారి.

(నిష్క్రంభము.)

కలా—(గుఱ్ఱెఱఁగొట్టుచు) ఓహోయీ మాసులారా, యాయాల యింనాండి, యి న్నాండి. మనపాండురంగోడి కడియంనోరుచేరుంతాదో! సెప్రండి. సెప్రండి. దం- దం, దం, దదం, దదం-దం-హో (అని మరలదుటుముగొట్టును.) సెప్పిలే నీకు కానాకానాగామాల, ఊళ్లు, యినా యిత్తారంట. లేకొంటే కుట్రంపుంటే మీను తెక్కు, తూక్కు వేత్తా, రహో. (అని తిరుగ మద్దువుఁగొట్టును)

ప్ర వేశము - కనకవల్లి

కన—(అలిచి, చలిచి, చేతితో) చేతి, అదేమి విను? తలవరియొకఁడు చాటునటున్నది. అది యరవమో, కన్నడమో, స్వప్నము కాలేదు.

చేతి—శ్రీ పాండురంగని కడియమెవరో, దొంగిలించుకొని పోయిరంట. తద్విష యమై చాటుచున్నాఁడు.

కన—(తిరుగ, చాటువనువిని తనలో) ఓకెల్ల, ఇంకేమిగలి. ఇటువచ్చునని నాఁడే తలచిలింకాడే. ఆహా! విభ్రమమున విప్రునివలన నే నెంతో విప్రలబ్ధి నైతిని.

చ. హరిహరి, యేమిగాము! భటు లార్భటితోఁ బురవీధులందు నా హరివలయాపహారులకు నాఱడిగల్గునటంచుఁ జాటఁగా దరము కరమ్ము దారుకొనెఁ దక్కురిబాఁడుదు రాయడించె. వా నె రభసమెల్ల. అంటుఁ గద, చేసినవారికిఁ జేసినంతయున్. 11

(చేతితో, ప్రకాశముగ) బింటివిగదా, తలవరుకు మల్లుకుటకమునుగూర్చి చాటించినది. నాకేమియు దోచలేదు. మాయవృత్తి. తేగఁ గలిచివొని రమ్మ.

నేటి—నిక్కు)మించును.

కన—అక్కటా, ఎట్టిగోను! విచా భూసురునిజూస! ఎంత దీమనమువహించినను
దెందము చింతించు దగుచున్నది. నేడు తామనమునెయక యెఱైన నొక
దీమనమువచ్చుటచేలు.

ఆ. కంకుఁ డేలవచ్చెఁ గంకునివలెనేల

గంకణంబొసంగె ముకులేక

కొంక కేను దానిఁ గొంటినేలా, యప్పు

కొంకియున్న నిట్లు కొంకనేల ?

12

జైవమా, లోకంబున నే నోర్తనేనా! నావలె నెందఱు గణికాగణంబు
లుండరు! ఉండియు నెందఱు ధనమార్జింపరు! అర్జించిన యెల్లరకు నిట్టి
దొంగులు పొసంగునే! నే దురావలయుమునొంది నిరావనిందంగుంది
యా వంచకునివలన వంచితఁబడితి. మంచిది, దీనిఁ దల్లికిఁ దెచ్చుడు నేనెద.
అక్కటా, ఆ జగజ్జల్లితల్లివల్లనేగద, నేనింత దల్లిజ్జీవలసె. ఇంక నెంత
వల్లిజ్జీవలసో. నే మొదటనే వలదనినను వినక యాటక్కులాఁడగు విట
కానిఁ దగిల్చిన దాతక్కులాఁడి తల్లియేగదా. అప్పుడాపె తగిలించె. ఇప్పుడే
నిగిలించవలసేవచ్చె. కానీ చూతము.

ప్ర వేశము - మనోహరిణి.

మనో—(కనకవల్లితో) అమ్మా, ఏల పిలిపించితివి!

కన—(అశ్రువులొల్కుచు) ఓసీ, తల్లికాన, నేఁ దెంతమానభంగమయ్యె! నీవలన.

నాటికే యాతఁడుచేసిన బవంతము నాకుఁదెలియమి నింతదావంతముగలిగె.
నేఁడారత్నులు కంకణావహారులకు కాస్తీతప్పదని వాటించిరి గాన నేదో
యత్తంతము తక్కుదని మదియస్వాంత మత్తంత చింతావరంధరల సంతా
పించుచున్నది. ఈవలయుము వలదనినను నాఖిలుండు తొలఁగుబావయై నా
మెడఁగట్టి తొలఁగుబావై. ఇపు డాతలారులు నా బాదబుండును దలారింపి
యేతెంచి న స్తుంత నిర్బంధింతురో! అమ్మకచెల్ల, ఇంక నెంతెంత సంఘటి
ట్లునో! నే నేమిగేయుదు.

జనో—(దరహాసముతో) వారు వచ్చివారఁడే! అయిన భయపడకు.

తే. ఇంతి నీకేలవలె, యిదంతెంత

యే! భరణియందుఁ గల్గవే! యెన్నిచూడ

రమ్య కమలాకరంబుల ॥ రహితైలంగ

నతులకంబూపలా భోర్తి కాదికములు.

13

బిడ్డా, అకోడెకాఁ డొకవేళఁ బైకొని కాడుచేయఁ బైకొనినను వానినాడితో మనకేమి? చూడఁగ నీకుకుమారత్వము నీన్నుఁ జలింపఁజేయుచున్నదే గాని యన్యము గాదు. నేఁడీవోడక విను. ఎక్కడఁబైన వేళ్ళోపార్జనమును వాంఛించువారలు గలరే? కాంక్షించిన మరల నిడవెట్టులే? ఇ దెక్కడిమాట? ఈప్రచార మేరికిన్దెలుకుక నాచెప్పినచొప్పున నీవిడిమట్టునఁ దహతహపడక తహతహపడియుండు. వేపల్కులేల? నీపనియంతయు నేఁ జక్కఁబెట్టెద.

కన—అవును. చక్కఁగాఁ జక్కఁబెట్టెడిదానవే? నీ కిది నిర్విచారము, హృదయంగమము. నాకా? సవిచారము, దరసంగమము. “పిల్లికిఁ జర్తాటము, ఎలుకకుఁ బ్రాణసంకట” మన్నట్లున్నది నావర్తమానము. ఈ వైఁడికడియము కలిమివనుమతిపతికిఁ జెలిసినఁగొలతలఁగదు. కావున సావధానముగ విను.

తే. తల్లి, సచివుని కన్నని ॥ ధృత్రినన్య

ధాశరణమేరులేరువా ॥ స్తవిక మీసా

దనుగఁగించి యతనికిచ్చె ॥ దన్దదెమ్ము.

ఎటుక వెఱికిఁడు ధనమన ॥ నెఱుంగ వొక్కొ.

14

మనో—(స్వ) అయ్యయ్యా, ఈపడుచువాం డ్రీటుగదా, పాడగుట. ఏమియజ్ఞత. ముదునలలనలు లీచెలుల కొకలక్ష్యమా? ప్రాయికముగఁ దరువులు వంకర టింకరలేక సరళముగ నుండవచ్చుఁగాని మానవు లటుండుట యరుదు. వారిలో మంత్రులన్నచ్చి సుఖించినవారు గలరే?

ప్ర—అమ్మి, ఈనీతలంప నమంజనము. నీ కీ యుద్వేగమేల? అయ్యో, నీ కింకను సంగతి తెలియకపోయెనే!

క. ఆరమణుఁడు నీ రసికత

స్వారమణీస్వరమణీప్రచయములలేమి

నైవ్వరుండై వలగొనెను

ధారక వైలెంకి నొరులదయ నీకేలా.

15

ఇంటియగాదు. నీవు కొరినఁ దత్సర్వస్వమిడ సర్వసిద్ధముగనున్నాఁడు. దీర్ఘాల్లా చనచేసి చూడుము.

(నిష్క్రమించును.)

కన—కటా, నే నేమి నేయుదు. ఈపె యెక్కడికల్లి. రుశద్వాక్యములే ప్రేలుచుం
డెడు నీకల్లిప్రాపు సవలికల్లిప్రాచకము గాదే? ఈమెమాటలే న స్తుంచె. కా
ర్థముమించె. అయిన నీకరుణమున నచివోత్తముని శరణమునకరిగి యీలుత్త
మును వారికిచ్చి శరణాగత యయ్యెద. నాకిదియే యీపదమునఁ బదముగ
నున్నది గాని దాఁకొనఁజేయ మానహాని దప్పదు. (నిష్క్ర)మించును.)

తృతీయాంకము.

స్థలము IV. ఆనందరావుగృహము.

ప్రవేశము - భటులు.

1 భటుడు—(అందవనానితో) మిత్రమా, ఆహారనిద్రలుబరివర్జించి యెంతయో
ప్రయాసపడి వచ్చితిమి. మనప్రయాసమునకుఁ దగిన బహుమతిదొరకునని
యెంచెదను.

తే. గాతిలేక బారాదివిలాసినుండి

శ్రీముఖం బానయించితి నెలవెటవునో?

2 భ— ఆరఘట్టంబు వైచిన నీరుతిట్ట

ప్రాప్తియొనటులే గాక నీ యదనమిడునె?

16

1 భ—అవును, ఇది వారివారి భాగ్యము. కొన్ని వేళలఁ జేరికందినవస్తువు నోటికందినది
యగుగాదే. అయిన నీకడు మహాదాత, సత్తులెత్తులుగలవాఁడు గాన మన
శ్రమము తొలఁగును. (ముందుచూచి) ఇగో, రావుగారు వచ్చుచున్నారు.

ఇరువురు—చేతులు మోడ్చెదరు.

1 భ—ఆనందరావుగారూ, గిడిగిట్ల మీకు. మేము బొంబయినుండి వచ్చితిమి.
ఇదిగో, ఒకలేక మిమ్ము నిరీక్షించుచున్నది.

ఆనం—(సంగంభమున) ఏది, ఏదేది! ఇమ్ము.

(తీసికొని వచ్చిచూకొంచు) ఆహో, ఏమద్దప్పము.

ఎమోయి, రేవునందును మనసాహులదేశమున యందును శుభచిహ్నాలే?

1 భ—ఆ, అందోయి శుభమున్నారు.

ఆనం—మఱేమి సందేశము?

1 భ—దేశము బాగుగనున్నది.

ఆనం—ఓయో, దేశముగాదు, సమాచారము.

1 భ—నమాచారమా? బాబు, విశేష మేమిలేదుగాని, మీనాన లొకచోట
చిక్కినట్టు నమాచారము.

అనం—(సానందుడై, స్వ) వీనికెఱచియక యిది కింపదంతియని యనుచున్నాఁడు.
హా! ఏమిసుదినము. దుఃఖోదధియందు మునుంగు నాకు శ్రీహరి పునఃపుం
తోష మొనర్చె.

ప్ర—ఓయి, లిసికారుడా, ఈక్షణముననే యేకాంకప్రాణసఖు లగుధర్మరావుగారి
నామలింపు.

2 భ—వరాహ. దేవర, వారు దారియం దగవడి తఱుదర్శనార్థ మేతెంచెదమని
నెలవిచ్చిరి.

అనం—అలే, ఏమీ నమయ్యున్నది.

గ్రాయనకాఁడా, నేఁడు, గృహటుకారముగావించి వేళముగ మేళములఁ
దెప్పింపుము. ఈ భటులంగంటివేకడుదప్పులనుండి పరిశ్రమమునకోర్పినచ్చిరి.

క. మతిమంతులు వీరికి నేఁ

డితమున వేరూకలొనఁగు మిఁకఁ దస్కరమూ

పితహరి భూషకు నొకప్రతి

గతిమీఱఁగఁ జేయు హేమకారులఁ బిలుమా.

17

వెండియు వీరలకుఁ దళారెండు శ్రీత్రసరిగంచువల్లవి నిమ్మ.

నాయ—చిత్తము (భటులతో) రండు, నావెంట్.

1 భ—(రెండవవానితో, రహస్యముగ) కంటివే, మనము రెన్నా క్లుపానమున్నం
దుకు మనదైవమును వేఁడుకొన్నందుకుఁ గల్గినఫలము. ఇప్పుడు మనయెద్దడి
యెద్దడియై ననె. ఇంక మనము సుఖంపగలము.

2 భ—అవునుగాని, మానవునకుఁ దృప్తియండినం గాదే, యోగివలె నదా సుఖంబ
వచ్చును.

1 భ—అదిసరి. లోకమున సాధారణముగ ధనికునకుఁ దృప్తియే కలుగదు. వినుము.

దరిద్రుఁడు తనకు ధనములేమి విధిలేక తృప్తుండు కాఁగలండు గాని యాదరిద్రు
నకే కొంకధనము గలిగిననెప్పటికైన న తృప్తుడే, యగును.

ఇంకరమ్మ.

(నిష్క్రమింతుడు.)

ప్ర వేశము - ధర్మ రావు - ఆచార్యుఁడు.

ధర్మ—(హృదయమున గని) ఓయి, ఫణిహారుడా, మీ యేలికగా రెక్కడ?

దాక్ష—విలికయో, గీలికయో, తెలియదు, బోరా,

ధర్మ—ఓయి, వీచాలిక చాలించి బోరవా తెచ్చినున్నచో, తెలుము.

భార్య—వారగానా, లోనున్నారు. ఇదిగో, ఆననము. దయసేయుడు.

ధర్మ—(అచార్యులతో) స్వామి, కూర్చుండుడు.

అనందరావుగారి సంగతి తెలియునా? వారు వివేకభామణులు, విశేషధర్మ
వరులు. మఱియు విసుండు.

లే. ఒకరిలేమి, కయో! యను నొరులకెట్టి

పీడునీయుంగఁ బూషఁడు పాడిలేశ

మైన మానఁడు దుర్వృత్తి గానఁ, డహహ!

సజ్జనులకెప్పు డైవసంశ్రయము గాదె?

18

ధర్మ—(అనందరావునని) పీహోహో, ఆనందనిధులా!

అనం—(కొలిచింది) మిత్రమా, అనందదాయకబుండ నానందనిధిత్వమున కేమి
లాపము!

(అచార్యునివంకఁ జూచి) వందనము గురువర్య. మీరురాఁ బవిత్రులమైతిమి.

అచా—మీకు సఖముగలుగుతను.

(దీనించును)

అనం—(ధర్మరావుతో) తెలువుండ, ఇదిగో, స్వస్తిముఖము. దీని నేలబ్ధకరణుండ
నైతి నని జ్ఞాతమయ్యె. నేఁ బొలిపొయితి నని కలఁకుచుంటిని. ఇప్పుడు కీవారి
రక్షించె.

ధర్మ—పీహో, అటులా, చాలసంతసము (శుభలేఖనంది చూచి) సఖుఁడా, మీ
స్వాపలేయము కష్టాంతముగానఁ దిరుగ ప్రార్థించె. మీయుల్లంబుననున్న చిల్లు
పొట్టులు చెల్ల చెడరయ్యె. మీరు ధ్యులరు.

అనం—ఇది తరిదాల్పసాయముచేతను మీయట్టి కేమిపీనిధుల సేయముచేత నేగద,
కదురుట.

ధర్మ—అచార్యవర్య, వింటిరే? ఈప్రతిపత్తికి వీరిసుగుణత్వమే కారకమేతువు.

అచా—అమితాన్తఃకమయ్యెఁ గాని, యిపు డీతని విరోధి పురందరుం డాత్తగర్వి
తుం డయ్యె.

ధర్మ—స్వామి, క్షమింపుఁడు. పురందరుండు మహానుభావుఁడు. సుగుణగణ్యుఁడుగాని
గర్వ్యుఁడుగాఁడు. కావున వారి సూరక పోనాడఁదగదు. వారు మనకేమి
యధర్మము చేసిరి? అచ్చవలసిన సాక్షునిష్టునుట యెవ్వరికి న్యాయ్యమేగద?
అనం—(ధర్మరావుతో) మిత్రుడా, సరిగరి, రమ్మ. క్రావ్యంబున తూర్వారావంబు
భవెదము.

(అచార్యునితో) ఇంటఁ బ్రయోజనాచికలులగు మున్నెవి. దయచేయుఁడు, స్వామి.

(అందఱు నిశ్చయమింతురు).

తురీయాంకము.

స్థలము I పురందరుమందిరము.

పురందరుడు - లక్ష్మీబాయి.

లక్ష్మీ—నాథా, కట్టడి నెఱింగియు నింకను మనమే పుట్టువును బుట్టినింటును ముగింప
వంటుగాదు. మనబిడ పరిణయయోగ్యయయ్యెనని తెలిసినయే యున్నది.

గీ. స్వామి, వేదోక్తముగ యు క్తవయసునంద
నందనకుఁ బెండ్లి నేయు మానందముగను
గనులపండువుగను జూడఁగలుగుమనసు
మనసుతో ద్వాహనిధియందు మగ్నమయ్యె.

పురం—ప్రాజ్ఞ, నీవు సుతాపాణాకరణైకతత్వరతం జక్కి చిక్కుబడి సంరంభించుచున్న
దానవు. మనబిడ్డను నామేనల్లున కీదలఁచితిని నాఁడే నుడివితి గాడే?
అయిన నీ యభిప్రాయమేమి?

లక్ష్మీ—(వ్యాకులితయై, స్వ) ఆక్కటా, ఈ యక్కజమేమి. నాయక్కజము
జాక్కవాలగు నిక్కవ నిక్కవముగఁ గనుపట్టుచున్నది. సకలశ్రమల శంకభి
చేద్యడినను దయ్యము తోద్యదనిచో నంతయుఁ గాద్యదుఁగాడే.
“అన్యథా చింతితంకార్యం - దైవమన్యత్ర చింతయే” త్తను జనశ్రుతి యొ
వచ్చును.

పురం—ప్రాణేశ, నీ సరస్వతిబాయిసుతున కిక్కన్యనీయ గమకించితిఁగాని, నాగమ
కము మీకు గమకమగునే? ఎట్లయినను,

చ. అరమరయేల, య గ్రసుతుఁ డాలయ కార్యధురీణుడౌ గదా!
దురదురవానిఁ బిల్చి మన దోహద మిన్విధమంచు నిత్రతీ
దొరితొరిఁ దెచ్చి తద్యచన ఘోరణిఁ గల్గొని య ట్లొనర్చిన్
జిరురమానుఁ గానసుతుఁ డీరఁగఁ బంపుము, మన్మనోహరా. 2

పురం—(ఎలనగుచు) హే, పరమాలోచన.

దామోదరా, జయరావును విలిచిని వేగరమ్మ.

(దామోదరుడు నిష్క్రమించును)

పురం—(భార్యతో) ఏమి, వీనిషయమునకును, భర్తృభావములాలించి తగిన
చదుల నిరతయై యోచనలు తనుకడేయును నతనిచేత భరింపఁబడునది
గాదే, భార్య.

వినవే! “కార్యేషుదాసీకరణేషుమంత్రీ, యాపేచలక్ష్మిః క్షమ
యాధరిత్రీ, స్నేహేచమాతా శయనేతువేశ్యా, షట్కుర్వ
యుక్తాకులభర్తృపత్నీ.”

అనునీతికోకము.

ప్రవేశము - జయరావు.

పురం—(నుతునితో)

లే. తమయ, నీచెలియలిని నీ తల్లిసింహ
సంహానముఁ డగుభర్తకు సరవిఁగూర్పుఁ
డనిన, నీబావకిడనొప్పెమనము, సుమ్మి,
అయిన నీయభిరతి దెల్పు మరయిఁకేల.

3

జయ—జనకా, పూజ్యులును ఘనులునగు దమకిట్టి యిష్టియున్న నందఱి కమితతుష్టి
గాదే. ఇంక నాయభిమతముతో నేమిప్రయోజనము?

పురం—అది సరిగాదు. నీ పరాయణమేమో, నిష్కర్షగాఁ దెలుపు.

జయ—(అత్తగతము) అహో, మాతరపితల కిక్కార్థమున నికరేతర మైత్రిలేనట్లు
న్నది, వెనుకటి నిజస్థితివచింపక వెనుకదీయుం దగదు. అవ్వల సహజా
దృష్టము దృష్టించవలయు.

(ప్రకాశముగా) గురువర, అట్టి మీబాంధవము విచార్యము.

పురం—ఏల? ఇరువురి బోడువిజ్ఞోదా? సజ్జకముగాదా? లేక, మీకల్లి యాఱతా
ఱవలుకుల నుల్లంఘింపఁ బలుకగునని యిటునట నేయుచున్నావా?

జయ—(సచింతక) జనయితా, నన్నొక యొరయనేల? నే వానిచెంత నిలువఁజా
లక చావదుగునఁ బార్చించితి. అబ్బా, మీయల్లుని దుష్కృత్యము లింతింత
యనివలక వలఁతిగాదు. నిక్కముగా నతండు దేవానాం ప్రియుండుగాని
ప్రియంపడుండు కాదు.

ఆ. వలయనగ వాని బాలికచేష్టలు

గంట్రి, మంటిమింటఁ గావచ్చుట్టి

కొంటే గల్వకంటి గూర్ప, వేటొకటియ

పాత్ర దానమగునె? థాత్రిలోన.

4

తండ్రి, వేటొందువిన్నవము వినుడు. అటుపిమ్మట విద్యాసాగరుని గని మాటాడితి. ఆహా! తన్నిరవద్యవిద్యద్భావము, తన్నిరహంభావము, తన్నిరవధిక సాహసార్థము, తన్నిరాఘాటసభ్యత్వము, తన్నిరుపమానసూనశరవస్త్రనోహరాకారము. ఈశుభలక్షణములు కేవలాగణితవ్యములు. ఆవల మీ చిత్తము.

పురం—(నిస్సృహతో, స్వ) డౌరా! తన్నుగట్ట ద్రాట్ల తాం దెచ్చుకొన్నట్టయె, నాచని. వీరి జిగిష నిటమున్నఁ దెలిసియున్న నీపన్నుగడ పన్నియెయ్యండను. ఈపె విద్యాసాగరునిపై నింత వ్యాసక్తయైయుండుట నే నెఱుంగను. (ప్రకాశముగా) సాధ్వీ! నీగాధము సాధించితివి. ఇంక నీకోరిన జన్నిగట్టుబొట్టి యన కీబొట్టియ నిమ్ము. బంధుతావులఁ బిలువఁబంపుము.

లక్ష్మీ—(చిత్తముచెలంగఁ జేమోడ్చి) మహాప్రసాదము. (దామోదరునితో) హియి! మన గురులను దెప్పనఁ బిల్చుకొనిరమ్ము.

పురం—వీరుగో, వాణిజాలు, భేదారమున కేతెంచియున్నారు. చనెదను.

(నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మీ—(వశావళితోఁ దనలో) అన్నన్న! నేటికి నాతలపోతకు భర్తగారు మేకొనిరి గానఁ బరితాపమగ్నమైన మదీయమనఃపీతి మహానందలహరి న్దేరె. ఇయ్యది నాముద్దుపట్టిపట్టునఁ బట్టుఁగొప్పుయగు గట్టుదాల్చుచేసిన కట్టడియే. ఇంక నాకేమి తలపోత?

ప్రవేశము : గురుఁడు.

లక్ష్మీ—(గురునితో)

నిపులకందము. గురువర్య, మాకుగురులుక

వరకార్యముఁ దాలిమి నెరవఁగలారుక

పరమవివేకుల్ సద్గుణ

భరితులధిక నిపుణులుహరి భక్తవరుల్.

5

స్వామీ, మీరు సకలకాస్త్ర వేదు లగుటఁజేసి సర్వలోకపూజ్యులరు. “స్వదేశే పూజ్యతే రాజా, విద్వాక్ సర్వత్రపూజ్యతే,” యనున దెఱుంగమే? కావున

మీరు లోలాపురికేగి నే చెప్పినవొప్పన నిక్కార్థము నమర్చించి జేగ రండు.

మీరాకకు వేచియుండెద.

గురు—అలాగే.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శు రీ యాంకము.

స్థలము II. వర్తకశాల.

పురందరుడు : ఆనందరావు.

ఆనం—(పురందరునితో) అయ్యా, వింటిరే ! ఈమధ్య మదీయసత్తానృతమునఁ గొన్ని గండకములు రాఁగ నాకు న్నొంతచేతవిలె. అందుచేతఁ గొండాటము లేక యుండిన నన్నదూఱుచు మీదండి దండింపఁగడంగె. అయినను శ్రీపుం డరీకాక్షు కటాక్షంబున నా సిలుగుతోలఁగె.

పురం—(స్వ) ఏమిది ! అతఁడు నాకపఖ్యాతి దెచ్చుచున్నాఁడు. హా ! దుర్మయము!

(ప్ర)—దండి ! ఓదండి !

భటు—దేవర, చారిప్పడే యింటికేగిరి.

పురం—ఆనందరావుగారు, క్షమింపుఁడు. అతఁ డట్టివాఁడు కాఁడు. అయినఁ జర్పించెద.

ఆనం—దానికేమి ? ఇపు డభ్యుక్తమైనదిగదా, మీవిత్తము. అంలేచాలు. అంగీకారప త్రికఁ బంపివేయుఁడు. (నిష్క్రమించును.)

పురం—ఓహో, కాలమహిమము.

అడిగినచోఁ జిరాకు. అడుగనిచోఁ బరాకు.

ప్రవేశము : అక్కుభట్టు.

అక్కు—(స్వ) ఆనాఁడు పురందరుఁ డధికలాభియని నారదుడు వచించెగాని, యితఁడు దాతృత్వముగలవాఁడుగా నగపడుచున్నాఁడు. నేఁడుచూడఁగ ననేకు లీగృహమునుండి యేమేమో, గొంపోవుచున్నారు. ఇది కేవలాశ్చ ర్యము.

ప్ర—ఓప్రభూ! దీహాయుష్షస్సవ. (దీపించును.)

పురం—(నిని తనలా) ఎవఁ డితఁడు! ప్రభువనుచున్నాఁడు. (ఎగదిగఁ జూచి)
ఔరా, ఇతనివేషము!

సీ. చీకుజనపనార చెన్నుఁ జెనయుఁ గేశ

పాశావృతం బగు ఫాలమెలసి

యగలినయంతికాన్యమువగవగచెడి

వదరెడుపెన్నాకి వాఘుటిల్ల

వట్టిగోనెన్నెడ్డు వెట్టుచుఁ గరడుల

వడువున వడఁకాడు వళులుగలిగి

ముగికదురంగ ముఱ ముఱమనుమలమన్ని

గమనికఁ గనుఁబ్రాము బొమలుబెరసి.

తే. అక్షరవిహీన పత్రపంచాంగమొండు

శ్వసనుచే గను గనుమూయు ఛత్ర మొకొండు

నలఁగి చెదవట్టు కృష్ణాజినం బొకండు

పన్ని పెన్నుఁతకోలఁ జేపట్టివచ్చె.

6

(ప్రకాశముగ) అయ్యా, నే రాజుగ్లాసు, గీజుగ్లాసు. ఏల యెక్కనక్కెము.

అక్క—ఏమి వాచించెదరు? పెద్ద విన్నపమువాఁడను.

పురం—ఓయి బధిరుఁడ, నీబాధిర్యము దెలిసెనుగాని, యేల యరుదెంచితివి? నన్ను
రాజుగాఁ జేయుటకా?

అక్క—ఏమి వచించెదరు?

పురం—ఓయి చెవిటి, ప్రభువుగా నన్నుఁజేయుటకా?

అక్క—(తనలా) ఓహో, రాజున దొకతప్పిదమా.

(నగుచు, ప్రకాశముగ) విస్తోత్తమా! ఇప్పు డిదిసీకుఁ దగియున్నదా?

చ. ఒరులకు మేలొనర్ప మనుజోత్తమయంచు వచింపఁగల్గె నా
కరులు మరుల్దొరుంగ నిటులాడితి నోడకు మేటి వీవు నే
నరవరలై నవాఁడఁ గనుమభ్రముఁగోరు చకోరవృత్తి మి
వ్వరసి సమాశ్రయించితి సుమా, స్వరనోకహ మిచ్చుఁగీటునే.

7

వినుము, నే నిరాశ్రయుడనైనందున ని న్నాశ్రయింపవలసెఁ గాన నీవీ యిక్క-పాటున నుత్సవమునేయక యుత్సవము నేయుము. వీడో సంభావనయి వ్వనిచో నే మరలుకొనుటకు వీలుండదు.

పురం—(స్వ) అన్నా ! ఇతఁ డెవఁడో, వార్ధక్యముననున్న నతిసమర్థుఁడుగను వాచా టుఁడుగ నున్నాఁడు. మఱియు నే నధికర్థినని యెఱింగి యర్థియై యే తెంచి యిట్టియర్థవాద మొనరించుచున్నాఁడు. ఇతఁ వీనిమ్రోల మనమార్దవభావల నుచితము. అయిన వీని నింకొకతూరి పరిశీలించవలయు.

(ప్రకాశముగ) పాఱుఁడా, ఏల మేలమాడెదవు ? సీవలె భిక్షమున కేతెంచు భైక్షమహారహం బిచట యేదో సంభావన పొంది పోవుటకలదు గాని యెవ్వఁ డిట్టిపట్టుబట్టరు. అయినను నీవు మఱియొకవరి రమ్ము.

అక్క—(స్వ) ఓహో, వీనిమాట సందేహాస్పదముగ నున్నది. ఇక్కడ యతిభి నత్కారము నున్నకాబోలు; కానీ, కొంచము నీతిచెప్పెద.

(ప్రకాశముగ)

సీ. ఆర్య, మీవిఖ్యాతి యాచకసంఘంబు
తోఁ దిగంతములఁ గుతూహలమున

హావణిల్లుచుండెడు ననువు గన్గొని మత్సు
తావివాహమునకుఁ ధనము సంత

రింప శైత్యులసంగ్రహించి మోచనపురి
నిర్గమించియుఁ బెక్కు నెవ్వలఁబడి

యెంతయు నెప్పి నే నిందు విచ్చేసితి
నగ్రజన్తుడఁ దక్షిణార్హుఁ డను, వి

తే. యిగఁ బడు నని తలంపక వృద్ధుఁ డంచు
గనుచుఁ బ్రథమాక్షురోక్తలాంఛనమెఱింగి

కౌంతసాయుజ్యపదవిని గాంచు కొఱకు
హర్షివై సామి వసువిడుమనయమణిఁప.

పురం—(స్వ) ఆహా, యితః డేలూతో “ఆ హరియెణుకా” యని నుడువుచు లేత సొజ్జల నణుకుచున్నాఁడు. హరి యెక్కడ ! ఇతః డేక్కడ ! ఇతనిబండాట యిపుడు దెలిసె. ఈబడు వమితధనాపేక్షచే నిట కేలేంచుటంజేసి పుడికిరించిన సంతుష్టి జెందునాఁ (అలోచించి) లోకమున వార్ధకము వైపడినను, వార్ధకమునకు నాశమాత్రము వైపడుచుండును. వినమే, “జరాయా మపి మానవానాం త్వష్టానశామ్యతి” అనునీతి.

(ప్రకాశముగ)

సీ. పో పొన్ను, విప్రోత్తమా, పామరునిరూపు

రాపాడఁ బాడియే? యేఁరించి

కొలదికి మించిన కొసరెలసిన నాకుఁ

బుడుకంగఁ గొలదియే? పాడగను మిఁక

దివసత్రిత్రయ మిప్పు దిగనాడి వెండిరాఁ

బుయిలోట తక్కినేఁ బుణికిరింతు

నాలి చేతలుగావు నాయము న్దప్పను

నమ్ము మద్వాక్యమ్ము నెమ్మనమున.

తే. అనుదినంబున నతిథు లభ్యాగతులకు

క్షుమ నొసఁగి యథాశక్తి సంగరము గాంచు

వారితో సంగరమొనర్ప వాట మగునె?

వలదుఁ చాలింపు వైషమ్య వార్త లిచట.

9

పరిచారకుఁడు—స్వామి, ఈ వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణ్యుఁడుగ నున్నాఁడు. నెలకొ

నంగిన నర్థచంద్రప్రయోగముచే నీశనిఁ దొలఁచెద. (అని యంగరేఖమీఁదికిఁ

ద్రోయును.)

అక్కు—(స్వ) ఆహా,

శ్లో. “పాదపానాం భయంవాతః పద్మానాం శిశిరోభయమ్,

పర్వతానాం భయంవజ్రః సాధూనాం దుర్జనోభయమ్”

మను నదేల యనత్యమగు. అయిన నీమూర్ఖులకే నుభయపడెదనో.

ప్ర—అవునవును. అర్థప్రయోగాద్దులకే యాప్రయోగ మర్హము.

పురం—(స్వ) ఔరా, వడ్డిచేజీవించి బ్రదుకువారికే యిది తగవగుననుడువుచుఁ

గడకితఁడు నన్నుఁ గునీదునిగఁజేసెను. ఏ మితనిచతురత.

(ప్రకాశముగ) పరిచారకుడ, వలదు, ఉండుండుము. చూతము.

అక్క—ఓయి పురందరుడా, నాలో నీకీసుర్దణ యేల? మాదృశుండు భవదావాస మునకువచ్చుచే యనర్హము. ఏమో, వచ్చి నిన్ను జేపట్టుకుంచమని కొనరి తిని. నాసోత్కంఠ యెఱుంగక తిరస్కియాభావముచే బోకాల్పనుట న్యాయమే? మనజీవితము క్షణభంగురమని యెఱుంగవే? ఈయవణంబులు సతమే? నీవీపరివర్యును నేనీసత్కార్యమునకై వచ్చితినిని కొంచమైన గమ నింపకపోయితివి.

శ్రీ. అనిత్యాని శరీరాణి, విభవో నైవశాశ్వతః,

నిత్యం సన్నిహితో మృత్యుః, కర్తవ్యో ధర్మసంగ్రహః. అనునీతి నెఱుంగకేల యుత్తరకుమారప్రజ్ఞలు వలెకదవు?

పురం—(స్వ) ఔరా, యితడు నిక్కముగ భిక్షాపాత్రుడు గాఁడు. ఛామాపుత్రు డుగ నున్నాఁడు. నేవకునిమాటలే నిజము.

ప్ర—ఓ భూసురుడా, ఒడలెఱుంగని సిగమేల? బిచ్చమునకువచ్చియు బిగువు దప్పువుగదా?

క. అద్దిర, గద్దటి సుద్దులు

తద్దయుఁ బల్కుచును నీదు తాతపయిడి నా

యొద్దను బెట్టిన యట్టులు

గద్దించెద వీయనొక్క కానైనఁ జామి.

10

అక్క—ఓయి, కానునియ్యవా? ఆహా! నీజాలిలక్షణమే చూసితివి. బ్రాహ్మణిం దక్క బ్రాహ్మణుని భిక్షుమడుగుట మొదటనే తప్ప. అటులండిన నేమో, యోగ్యుడుగదా, యని వచ్చినందుకు నీ విట్లు నేసితివి. సరిసరి. ఇక మాటలు పెక్కులేల? చూడు, నాయాచించునొడమిని నిడవేసికడఁ బ్రాణత్యాగము చేసికొనెద.

పురం—(స్వ) అయ్యారే, ఇతని వీరావేశము! ఈ కయ్యాలక్రచ్చతో నిక భాషిం చుట కంతశోషయేగాని వేఱుగాదు.

క. తేలిదమ్మి బోలి కనఁబడు

నలకలు తలనూతఁగోల యమరెణ జేతణ,

బలముడి వె నైయిచంచల

చలిత జలధరంబు భంగిఁ జలదరమొలసెన్.

11

ఇతనికింత పెత్తనమివ్వను నితఁడు బిచ్చమెత్తినను బింకముమాత్రము మానఁడు.

(ప్రకాశముగ) ఓబికాసి, నీ వ్యాజమంతయు నభివ్యక్తమయ్యె. ఇప్పుడు వృథా వాక్కులహమేల? నీవు పురస్కారమున కనర్హుడవుగాన వచ్చినబాటఁ బట్టిపోవుట యశస్కరము. తిరస్కారముగ నింకఁబల్కిన నీకు బహిష్కార మగునని మనస్కారముగఁ జెప్పెదను. నే నిందాకనోర్పితి నింక నిటనిట వక వేగఁజనిన శ్రేయస్కరము. లేనిచో నీవని నేఁడెటోపరిష్కారమగునని యెఱుఁగుము.

అక్కు—(స్వ) అహో, వీనికతినత! ఇతఁడు గడువలనుగలవాఁడె.

తే. దగ్గఱించి నే నగ్గించి యగ్గలించి
విగ్రహించియుఁ బగ్గించి నిగ్రహింపఁ
దుదను నెగ్గించి నెగ్గించి వదరిసంబ
లియనె, నానిలువిట సంబలింప దొర.

12

(నారదువాక్యంబుల స్థలంచి) హా, ఆపిశునుఁ డీపిశునుని బిసినయనినమాట పిసాళముగాదు. అట్లేగదా.

తే. నెలగనివ్వున్న విధ్ధాపి నెటిగ మండె
ధనమదోస్తత్తులకు నేమి దయ, యెఱైన
వీని వీడను. అతిలోభి మానవులకు
యాచకులు శాస్త్రవుల్లారె? యచలయందు.

13

(ప్రకాశముగ) ఓయి, నీబోఁటికిభూతదయాదాక్షిణ్యము లుండునే? కానీ, నీ వెచ్చోఁజొచ్చినను దెనుగామువన్నె నిన్ను వెన్నుదన్నక మానను. ఇంక రాఁబోవునాటి నెటుదప్పించుకొనెదవో, చూతము. ఒక్కటిమాత్రము నన్నాలి గొన కాలకింపుము. “అకాలా నాస్తి ధర్మస్య - జీవితే చంచలే సతి” అనున దెఱింగి మనుము.

పురం—ఓ మూర్ఖుడా, మూఁడుదినములంగడచిన వెన్నెరవ్వునిన నింత శ్రుశ్చిదవేల? ఇంకఁ జాలు. పో, పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

అక్కు—దొరా, వీని మూర్ఖత! వినుమానము. ఎన్నఁడుఁ దేమానములాగు వారి కొరల సమూహము దెలియునా?

చ. అరమర లేక నాగపరమాంగమణి గ్రహింపవచ్చుదు
 స్తరదరవీచికాచలిత దారుణవార్ధిఁ దరింపవచ్చు ని
 ర్భరధృవముఖ్యతారల విభాజకయుక్తి గణింపవచ్చు నా
 లరులను సంతరింప వరలాంగలిశర్వులకానె ? మేదినిన్. 14

ఇస్మిరో, గ్రడ్డవాని చేతియద్దమురీతి బధిరునిమ్రల సంగీతముభాతి
 రోగికినిడిన మృష్టాన్నముమొగి నీలుబునకు బహుధా బోధించిననీతి వితా
 వితయయ్యె. ఇక నీవెంబరనిత్తు చిత్తోత్కటము మెత్తఁబఱప భగీరథప్రయ
 త్నంబు. అయ్యారివేరవుఁ దపసివాక్యము లనిఁబోవునే. చాల్చాటు. ఇక
 లక్ష్మీబాయిచాయకరిగెద. ఆమె మున్నే యుపకారికానుణియని విఖ్యాతిఁ
 గాంచియున్నది.

(వెడమరలిచూచి) ఆ యిల్లాలదిగో, వచ్చుచున్నది.

ప్రవేశము : లక్ష్మీబాయి.

లక్ష్మీ—(అక్కుభట్టుం గన) వందనము, భూసురోత్తమా. ఇదిగో, పీఠిక. ఆలంకరిం
 పుడు.

అక్కు—(ఆననాసీనుడై) సాధ్వీతిలకమా, దీర్ఘాయుష్షతీభవ.

లక్ష్మీ—

తే. భూసురాగ్రణి, మా గృహంబునకు మీరు
 రాఁగఁ దేరెభద్రమ్ము మీ రాకజోక
 దెలియఁబల్కుఁడు, వేవేగఁ దీర్తుమియ
 భీష్టముల యథోచితముగ నెగ్గుగొనక. 15

అక్కు— ఆనంద మానందము. సుఖీలా, నే ననేకదేశములు సంచరించితిఁగాని నీవంటి
 పుణ్యాత్మ నెందుఁగానను. నీవిశ్రుతి దిగంతవిశ్రుతమై ప్రకాశించుచుండుట
 గనఁగట్టదుగ నున్నది.

తే. పుడుకుఁజెలి దధిచిహ్నాన భూత యగుచు
 వీక వేలుపుటావుచే వృద్ధిబొంది
 కర్ణదరివాలకములఁ గట్టి కడకునిన్నె
 సంభరించె సుగుణవేటి సచ్చిరంటి.

ఆహా, ఇటుగదా, స్త్రీరత్నము లుండవలె.

ఉ. శూరుఁ డవార్యతాపమున, १ శూరుఁడు హేలి, సరోవరంబు స
త్సారసరాజి, సారసము పోట్బడరాజముచే, సముల్లస
ద్వారణ మాత్మఘర్షమున, १ భవ్యసమజ్యబుధాలి, సామి సా
మీరిని మీటులేజన, १ నమేయశుచి న్నతి ప్రజ్వరిల్లెడున్. 17

కీర్తికలాపిని, ఇంక నేవచ్చిన కర్ణమాలింపుము.

ఆ. నాసుతావివాహ १ మాసన్న మగుడునే
తెంచి నీదువిభుని १ మంచుమంచు
వేడఁజూడడ నను १ వెఱుగు, వేఱిఁడిఁగోర
నడవివాచరంబు १ వదుపుగాదె ? 18

లక్ష్మి—(న్యాకులచిత్తయై) భూసురాగ్రణి, నాప్రాణనాథుని, దయాసాంద్రుడనియు
జితేంద్రియుఁడనియు నెఱుంగక మీరిటులఁ దిరస్కరింపఁదగునే? అతిథులనే
బురస్కరించిన వారు నత్కరించినటులే గదా? మీయట్టి పండితోత్తములు
బంధులేక కాంచించి పరిశీలింపవలయునేగాక తొరపడి తేగడఁ దగునా?

అక్క—నిశ్చయమే, నేనతని బాగుగా శీలించితి. నాకుఁగూడ నతఁడు ప్రాణ
నాథునివలె గాన్పించెడు. విను, మెవ్వరి నేని “స్థాలీపులాకన్యాయము” చే
గల్గొననగు. కుండెడన్ములూ నొకమెదుకుఁ బట్టిచూచినం దెలియదా?
అదేమో, యతనిపేరెత్తిన నా కేరెత్తుచున్నదీ. నేఁడు భవద్వరుండు కావ
దుండై మదియేష్పితము కుండలీకరణ మొనర్పినందునఁగాదే, వాని నాశ్రీశించి
మిమ్మాశ్రయించితి. మీబోఁటి సభర్తృకావతంసలు భర్తలతప్పల నొప్పులుగఁ
జేసి నన్నానింపఁదలఁచుటయే గాక, యాగంతువులకు నహితము హిత మొన
రింతురు.

తే. మేటిసంతసమాయె నీ १ మాట నాకుఁ
గోటివరహాలమాట యీ १ పాటి తృణము
నెంతు మేరువుపాట వేయేల! యోవ
ధూటి, నీబోఁట్టి బోటి నే १ వీటఁగనను. 19

లక్ష్మి—(న్యాలోలహృదయయై, తనలో) కట్టా, ఏమి దురదృష్టము! ఈజన్నిగట్టుఁ
దలకట్టు నిజమతానివాహార్థమై రాఁగవలయు సాహాయ్యము నేయ నోఁచజైతిని.
నే నర వలనయ్యుం బాణియందొకపిరయైనను లేబరమయ్యె. పెద్దలనుకొను

“చేతఁ గానులేని నాలిమనుపీనుఁగుభారీ” యనునీలివికథమగునె ? (బర్యాలాచించి) అయిన న్నానిమ్మ. నేఁడీ భూసురునకు మదీయనాసికాభూషణ మిచ్చి పుచ్చెద. (అని ముంగర దీయుచున్నది.)

అక్క—(స్వ) బరారే, ఈమెచిత్తవృత్తి. ఈమెను సుగుణగ్రామమని వేతే నెఱుంగేల. మున్నే యీమెవృత్తాంతము తెలిసి యున్నదిగాన నిపు డిదొక యతిక యోక్తిగాదు.

(ప్రకాశముగ) వరపర్ణి నీ,

చ నరపతి కెంతమూడిన మనంబున నిం బనువొంద, దాన దీ
వరునకు నెన్ని వాఁగు లెగఁ ; బాటిన హాళి యొకింతలేదు, భూ
సురులును దాదృశాశయులె, ; సోదెము గా దిది, కాసులేమినికా
దిరిసిరిఁ గొంత విత్త మిడి ; ధీమతి, యిత్తటిఁ గీర్తిగాంచుమీ. 20

లక్ష్మీ—స్వామి, సంతసము. ఇదిగో, ముక్కఱ. ఇదిదక్క నాయొద్ద నొండొందదు.
కావున దీని నిచ్చగించి చంద్రున కొకనూల్పాంగకు నూటిఁబాటించి హృష్ట
మానసు లగుఁడు.

అక్క—(ముక్కర పరిగ్రహించి సానండుఁడై) శ్రీమతీ, ఆశకు మేరగలదే!
“అకావధికోగత” యనునది దినమే ?

ఆ. ఆశచే యయంప ; రే శశాంకుఁడు వారి

రావణుండు బలియు ; రాజరాజు

ఆస దోసి యగుచు ; నాశలఁ గబలింప

మానవు లన నెంత ; దాని చెంత.

21

అయిన నాదియే పదివేలు. హృత్తోషమయ్యె. ఇక నెలవుఁగొనెద.

లక్ష్మీ—మీ చిత్తము.

అక్క—(రెండడుగులునని, తనలా) ఈనాసాభూషణ నాపురందరునియొద్దనే కాక
ట్టుంచి నూలువరా లడిగెద. ఆ పంచజనుని పంచుట కిదే చందగుతుండు.
(నగుచు) ఆ కనకవల్లినే, నే పంచిచిరినట. ఇక నతనినడకించుట యొక
మందా ? కాదు. కృణస్తాయము. ఆహా, య్భాయంపబాసమే యిందు కుపాదా
నమయ్యె. సరిసరి. చనెద. (నిష్క్రమించును.)

తు రీ యాం క ము.

ఫలము. III. మంత్రిమాడుగు.

కనకవల్లి ప్రవేశించును.

కన—(స్వ) అక్కటా! ఎంత యప్రతిష్ఠ! విప్రునిచే వృథాగా విప్రలబ్ధులైతిని. తల్లియన్ననో, ధనాకర్షణాకాంక్షయేగాని తజ్ఞాతప్రమాదపరిహారమునకై ప్రయత్నింపదు. ఎవ్వరినినమ్మినను బ్రయోజనము లేదు. ఇంక మాటలు పెక్కిల. మంత్రివరులు కరుణాకరులుగాన వారి కీపలయమొసంగి వారి రూపురూపున నున్నరూపుఁదెలిపి నేనీ యభికాపమెడఁబాపికొనెద. అందనుక నాయెదయందలి యెదమానదు. (తిరిగి చూచి) ఇదే, ప్రధానుఁడుగారు. లట్టవ్యాపారితో నేమో సంభాషించుచున్నారు (ప్రకాశముగ) మంత్రిశేఖరా, వెన్నెలకోలు. ఇందండి, కడియము. (అని యిచ్చును.)

మంత్రి—(తెగిసి, సాదృశముగ, స్వ.) అహ! ఇది స్వామిదియే. (ప్రకాశముగ) అద్భుతా, దీని నెటు లధిగమించితివి?

కన—స్వామి, మన్నింపవలయు. మనఃశ్రార్థముగ విజ్ఞాపించెద.

క. కరకరిఁ బురందరుం డా

కరివేలుపు భూష నాదుఁకరమున నిడ ను

క్కిరి బిక్కిరి మది యయ్యె

స్థరభూషయై కరతలాని కఱతకుఁ గరియౌ.

22

ఈవలయము వలదని తిరస్కరించినను నాపురందరుం డనుబాఁపం డొకరేయి

ననుదాసి కనుమూసి వెనుదీసె.

మంత్రి—(స్వ) ఔరా, దీని చమత్కారము,

“స్త్రీయంత్రంకేన సృష్టం నివమమృతమయం ప్రాణిలోకస్యపాఠః” అను భర్తృహరి స్వానుభవమునకు సరిదాఁకినది గాదే. (ప్రకాశముగ) ఇది కేవల శృంగారము. ఔన, అరేయి త్వదేకాభిలాషియై యకండు చొరఁబాటునపు డాలోకించిన వారెవరైనఁ భరియిండురా?

కన—అవును. సాకిరివలయు నెడ నిపుడే యేలికతో మాటాడుచుండిన భక్త్యంతారుఁ
డొకఁ డున్నాఁడు. అతఁడు దక్క మఱియొక్కసాక్షి నాకు లేఁడు.

మంత్రి—(భటునితో) ఓయి, భక్త్యమ్మ లమ్మవాఁ డిప్పుడే చనుచున్నాఁడు. తీవ
రముగఁ బిలుచుకొని రమ్మ. (సానితో) ఏమే, ఇది శైతవముగ నున్నది. నీవేదో
యొకతెఱంగున రహస్యము దాఁగురింపఁగోరి యిటు దాఁగురించి తొంకెదవు
గాని యథార్థముగ మదనార్తుఁడై పురందరుం డిట్టియుష్మార్థమునకుఁ బోవు నే ?

క. వినమే, మానికదారులు

ఘనమాయా శీల లనఁగఁ ॥ గైలాటములే

మననగు, మనిన మహిలలే

లను దాల్చినబడిశపాథులకు నెనగారే ?

23

అయిన నీవు కలతెఱంగు తెరల్చినను భూషనిచ్చినందున నిన్మాసింపక నీకు
లభించు పారితోషికము వెనక్కుబెట్టితిమి. నీ వేగుము. (లేఖకునితో) లేకరీ,
ఈనంగతి ముఖ్యముగా లేఖ్యముగాన నీవిషయమై భూపతి కొకలేఖ లిఖంపు.

లేఖ—అట్లే.

ప్రవేశము : లట్టవ్యాపారి.

లట్ట—దేవర, కేశినలు మీకు (అని దండముఁ బెట్టును).

మంత్రి—ఓయివ్యాపారి, కనకవల్లి యనుసాని నిన్నొకసాక్షిగఁ గోరినతెఱంగుదవా ?

లట్ట—ఎఱుంగను.

మంత్రి—నరిగాని, పురందరుఁ డనుబ్రాహ్మణు నెన్నఁడేని వాడవడినెలవాడయందుఁ
గంటివే ?

లట్ట—(అలోచించి) అవును. ఒకానొకముని చీకటియందు జాడగాఁగంటిని.

మంత్రి—అతరుణియరువు నీ తెఱుకయే ?

లట్ట—ఆ, తెలియును. నాయంటిముందే యామెగీము.

మంత్రి—వారివాదము నీకుఁ తెలియునా ?

లట్ట—ఆదంతయుఁ తెలియదుగాని యందులో మూఁడునాల్గు దబ్బులేదబ్బెద.

మంత్రి—దబ్బులనఁగా ?

లట్ట—మాటలు.

మంత్రి—ఓహో, అవేమి నుదువు ?

లట్ట—అయ్యగారు, ఒకరాత్రి కనకవల్లియింటఁ గొన్నికూకలు వినఁబడె. అవి యే మని యనుకొనుచుండఁ బురందరుని గొంతుమాదిరి గొంతుకవినిచె. ఆవల సానియు సానితల్లియు నేమోమో గుసగుసలు వోపుచుండిరి. అవి తుదకు వైశ్యగృహస్థములేని విశదమయ్యె యుండును. అటువెనుక గాలిసందడితప్ప మఱియేసందడియుఁ జిక్కదు. ఇదే సమాచారము. ఈనాదబ్బులు డబ్బులు గావు.

మంత్రి—మంచిది. పురందరుఁ డంటివే, యతని నీ వెఱుంగుదువే!

లట్ట—అవును. ఆతనిసంగతి నే బాగుగా వెఱుంగుదు. ఆటగాఁడు చాలా డబ్బుగల వాఁడు ననేకుల కప్పిచ్చువాఁడు నాఁకొనువారి యాకలిఁ దీర్చువాఁడును.

మంత్రి—(స్వ) పురందరుఁ డసాధువని యాకర్ణనమై యున్న నితఁ డేలాకో యిటు పొగడుచున్నాఁడు. (యోచించి) అవునవును. దీనికిఁ గారణము కేవలధన పితాచీమహిమయే. వినమే, యొకశ్లోకరత్నమును:—

“ యస్యాస్తి విత్తం సనరఃకులీనః
సంఘడితః సశ్రుతిమాన్ గుణజ్ఞః,
సవ వక్తా సచదర్శనీయః
సర్వేగుణాః కాంచనమాశ్రయంతే.”

ప్ర—సరిగాని, ఆపెకు నీకు నేసందర్భముననైనఁ బోరామిగలదా? చూడు, నీనాలుకనుండి న్యాయ్యమ్ము రానిమ్ము, లేనిచోఁ బోరామికిలానై నీతల నొసంగవలసివచ్చును.

లట్ట—అటులెన్నఁడు దలఁపకుఁడు.

మంత్రి—ఇదిగో, దీని నీవెప్పుడైనఁ జూచియుండువే? (కడియమును జూపించును.)

లట్ట—లేదు.

మంత్రి—ఇకఁ బోమ్ము. (వ్యాపారి నిష్క్రమించును.)

ఇకఁడుచెప్పినది కోమటిసాక్ష్యమునకన్నఁ గడుమోసముగ నున్నది. దీనినెటు పాటించవచ్చును.

(లిపి కరునిజూచి) లేఖకుడా, ఏమివ్రాసితివో, యధిగమింపు?

లేఖ—(జాబు చదువును.)

సీ. రాజశిఖామణి, రాత్రి పురందరుం

డచలధారివిభూష నవహరించి

యించువిట్టునిబారి నింట్రపడి, తనదు

చేతి కిం దమని సంప్రీతినిచ్చి

దిచ్చు మొగంబయ్యెఁ దచ్చన గా దని

వేలుపు బానిస విన్నవించె,

అంతకుండైన బాకారియైననిధన

ఖ్యాతుఁ డైనను ధనోపేతుఁ డైన

తే. రిష్టదుర్భరకార్యసరిద్విమగ్న

మానసుం డైనవానినిహీనుఁ డంచు

దండనవిధింపుఁ డాభీల దండనియతి

దండమే గద తస్కర దండనూఁడు.

24

ఇట్లు వినయపూర్వకముగ విశదీకరించు ప్రియసచివుఁడు....

మంత్రి—(విని సంతసించి) బలే, బలే. కరవాలంబులేకయే ఖలవారప్రాణంబులఁ

గాకలమువలనఁ గలమువలన న్వలనుగఁ దీయవచ్చుఁగాదే? సరి, దీని నిపుడే

తేనికనుపుము. వెండియు నీ నిమేషముననే యపహర్తలఁబట్టి కాసింప భటుల

కాసింపవలయు. ఈభూష వ్యంజితమైనందు కానందముగాని తస్కరులఁ గను

పెట్టవలయుఁగదా? (భటులతో)

ఉ. పట్టుడు పాండురంగ వరబాహుసుభూషణహారి నీరసక

గట్టుఁడు తత్కరంబు లొగి నారమహో, యన హర్తలోడఁగక

నెట్టుఁడు బంది దుర్జతులు నేరముల నివ్వడనాడునట్టు లా

కట్టిఁడి నెట్టులైన నరి కట్టుచుఁ దీర్పరి కప్పగింపుఁడి.

25

ఇదిగో, దుర్విధులశీఘ్రులకుఁ జాననము. కొనిపొండు. పురందరుం డొక
వేళఁ బట్టువడిన వాని మాతావునకుఁ దోడితెండు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

తు రీ యాంకము.

స్థలము IV. పురందరువర్తకశాల.

ప్ర : అక్కుభట్టు - పురందరుడు.

అక్కు—(పురందరునితో) భూసురవర, ఇదిగో, ఇన్నూటువరాలవెలగల హరివృణి
ఖచితపిరణ్ణయనాసికాభూషణము. దీని సీడు క్రిందనుంచుకొని నూటువరహా
లిండు.

పురం—ఏదీ, ఇమ్ము. (ముంగరనందుకొని పరిశోధించి, తనలో) ఓహో, ఇది మామ
కీనము. ఇట్టిదాయకమునకుం దగునా! (బ్రహ్మణు సెగాదిగఁ జూచి) ఇతఁడు
మున్ను దుర్దశయుతుడైనకతన భనార్థియై వచ్చియుండెను. అప్పుడిది
కానఁబడదు. నేఁ డిట్టిది వీని కెక్కడిది. ఏమిచిత్రము.

(ప్రకాశముగ) పాటుండా,

ఉ. సారెకు దీని గన్గొన విచారము తేరెను, నిన్నుఁజూడఁగాఁ
జోరుఁ డనంగరాదు, కడుచోద్యము, సాధ్యముగాని ముంగరక
ధీర, యెటుంగఁబల్కు మెటు దెచ్చితి, రోయికి నిచ్చినట్టివా
రేరు? భవన్తనోహితము నిత్తఱి దీర్చెద నిది వెలార్చినన్. 26

అక్కు—(స్వ) ఆహో, ఇతఁ డీతొడవుఁ గనుకొని స్వకీయమనుకొని నిజాంగన
యందుఁ గాతాశముగనున్నట్లు చూపట్టెడు. కావునఁ దదభిధేయమిపుడు
ప్రస్తావింపఁదగదు. (అని మానముగనుండును)

పురం—జన్నిగట్టా, సీవిట్టేల దొంగకు న్దేలుకుట్టినయట్లు నిట్టక నిలిచియున్నావు?
సంవాదగీతము.

పురం— దీని నెవ్వ రొసంగిరో? తేటపఱపు.

అక్కు—ఎవ్వ రొసంగిన సీకేల?

పురం— ఎటుంగఁ బల్కు

మైన;

అక్కు— విను మొక యధికభాగ్యవతి సాధ్య

యిచ్చె.

పురం— ఆనారి వేరేమి?

అక్కు— ఏమొ, సామి.

పురం—(స్వ) అజ్ఞాతే, ఇతఁడు మస్కరిగాని తస్కరుఁడు గాఁడు. ఇతనికొసంగిన్
 వారిపేరు స్నేరుకొనఁడు. ఈముక్కర స్వకముగానిచో నిట్లమూల్యరత్న
 గితమై వెలలేనికదానిచే గడలుకొని పొడవడులేల. దీనియొకపు విచార్యము.
 (ప్రకాశముగ) వృద్ధుఁడా, భిక్షకుని కిది లభించుట వింతగ నున్నది. అయిన
 నేను నాస్థలమునకుఁ జని నీచిత్తానుసారము విత్తముమొత్తముగఁ జెత్తును.
 అందాఁక నీవిచ్చో నుండుము. (అని రెండడుగులునని, తనలో) ఆ, అఁడు
 వారిసాహసము! వారల విశ్వసింపఁ దగునా! పడఁతులబుద్ధులు పెడతలల నంటు
 నందుగదా. నిజము.

ఆ. ఒకఁడు పత్నిబారి కోర్వలేక శిరంబు:

జేర్చె, నొండునోటఁ జేర్చె, నొకొండు

చిక్కి యక్కునందు గ్రక్కునఁ దాల్చె, హా !

స్త్రీల వబల లనఁగఁ జెనఁజితనము.

28

(అందోళితస్వాంతుఁడై) హా, వారు నిక్కముగఁ బ్రబలలుగాని యబలలు

గారు. అయిన నీపుడొరుల నిష్ఠైయిన నేమిఫలము? మనదిమనము సవరించు

కొన్నఁ జాలు.

ఆ. పడఁతియార్థయేని పతిమాట జవదాఁటి

ముక్కఱనె టొసంగె నుక్కిపునకుఁ

దా నొసంగకున్న దౌర్భాగ్యుఁ డిటమున్ను

దీనిఁజూప కట్టు తిరిసెనేల?

29

నాకు మఱుపఱచి యింతచేసిన దిఁక నెంతనేయదు! చీ, చీ, దానిమోము గన
 వచ్చునా.

శ్లో. “వివాదశీలాం స్వయమర్థచోరిణీ

మగ్రాశినీమన్య గృహప్రవేశినీ

పరానుకూలాం పరిహాసభాషిణీం

త్యజంతిభార్యాం దశపుత్రమాతరం.”

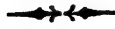
అనునది వినమే! ఇట్టిది పరిహార్యమే. అవ్వలఁచి కెట్టివలదు వచ్చినదోగాని

వలదనినను నేదో యొకదంభమున మొల్లమొల్లమొల్లముగఁ గొల్లాడుచున్నది.

అత్రాణా గీణా నేటితో సరి. కానీ, యీతత్త్వమే యింటికేగద.

(నిష్క్రమించును.)

తు రి యాం క ము.

స్థలము V. తొళసికోట.

లక్ష్మీ—(కరములు మోడ్చి)

తే. క్షీరసాగరకన్య, నా చిత్తపీఠి

నుంచి నిన్నెంత సర్వస్వమంచు నీవ.

కన్నడింపక గన్నఱలన్ని దీర్చి

కావవే? కల్పవల్లిన న్నన్నతల్లి.

30

(సవ్యేక్షణచలనసూచనఁ గని, విభ్రాంతితో) ఏల, నాయెడ కన్నదరుచున్నది!
అర్పించిమ్ము గాఁబోలు. (ఆలోచించి) ఏమైన నేమి? సుఖదుఃఖమునకు
శ్రీహరియే గలఁడు. ఓపాండురంగ, నా మొఱియాలించిన న్నాలింపుము.

ప్రవేశము : పురందరుఁడు.

పురం—(రోషరోహితలోచనముడై భార్య నెగదిగఁ జూచి) ఓసి దుష్టరాలా,
నీవాలా, వింతరాలుగాక. నీ తత్వమిపుడు స్ఫుటమయ్యె.

పంచచామరము:—

స్థిరక సతీమణుల్ సతిక సతీపతిక శచీపతిక

హరిప్రియక హరిప్రియ న్వరార్కునిక భజించి స

ద్వయం డెఱుంగఁజేయ దురభిభావిధివ్యయంబు గే

స్తురాండ్రనేత లిట్లాకింత - చూడ నెన్నఁడుక బళా!

31

సుగంధివృత్తము:—

ఈవె, యీవె, ముంగర న్నధింపకన్యముక బరీ

భావమంట నేఁడు నీ స్వభావమెల్ల దేఱె మా

భావినీ ప్రపత్తిపాడు వాఱ వారకిన్నెఱిక

దీవరించి నేయు, నే పతివ్రత, ప్రగల్భతక.

32

లక్ష్మీ—(చింతాక్రాంతయై తత్తఱిల్లి ఘర్జప్రతిమబోల్చి నిట్టనిలుచుండును.)

పురం—(సాగ్రహముగ) ఏమే, మ్రన్నడియున్నావు? నీవత్తేది?

లక్ష్మీ—(స్వ) హరిహరి, ఎన్నడులేదే? వీరి కింతయార్గహము. కయ్యమునకుఁ
గాల్ ద్రవ్యమున్నారు. దైవమా, ఏమి నేయుదు. (మఱి లక్ష్మీ స్థలంచుచు)
ఓ యార్తులపట్టా, భక్తులమెచ్చి యిచ్చులనిచ్చు మెచ్చులచెట్టా, యీ మొఱ
గేల? మొఱయాలించి నాతలకుతొలఁపవే. నీవు భక్తవత్సలపనియు, సంతా
పహరిణిపనియు, నిన్నే నమ్మితిఁగాదే. (కొంతదైర్ఘ్యమాని పతికినమించుచు,
ప్రకాశముగ) స్వామి, కొంచము శాంతింపుడు.

పురం—సిసాళి, ఆలస్యమేల, కానిపించెదవా, లేదా? ముక్కఱ. ఇక్కఁ బల్కినఁ
జూడు, నేడు నానాస్తకంఢూయనాయనీకాయము నేమి నేయుదునో?

లక్ష్మీ—(భయవ్యవచిత్రయై) అయయో, ఆర్తశరణ్యా, తాళుట కసాధ్యమయ్యె.
వీరిగొడగొడన గొరగొరగ మాన్పుము. వేయేల, నేడు నీవుదక్క నాగోడు
దీర్చువా రెవరు లేరు.

లే. భువనములతేడ, భక్తులఁ బ్రోచుప్రోడ,
దుర్జనులసూడ, ద్రోవది తోడునీడ,
కీర్తనీయుండ, జగముల కీలుకాండ,
కేలుమోడ్చెద నన్తావు కృష్ణతోడ.

33

మతేభము (నిరొవ్యము):—

కరి నక్రూర దశాననానుజుల నాకాంక్షశిలక సూర్యజ్ఞా
ధరనీయార్తులనెల్లఁ గాచినదదెంత స్థలగాదేని సా
దరలీలన్న నునేలు లేనియెడ నిన్దన్జెందఁగానేల, శ్రీ
ధర, యేతత్కథలానతిచ్చునల గ్రంథస్థోక్తులెల్లక సటల్.

34

(అని హరిని స్తుతించుచుఁ దులసీహరివాణమునఁ గరంబిడి సంతోషలహరిక
దేవి భర్తతో) నాథా,

క. ఇదిగో, కైకొను ముక్కర
సదసదయై తాతె మది విషణ్ణత నిక నా
ముదముదలు తేతె, మీకు

న్నదిమది, హరి యాభివారి మఱచునె? తెఱపిక.

35

(అని మంగర నిచ్చుచున్నది.)

పురం—(కయిసాని పరిశోధించి తనలా) మాయలే!

ఉ. కంటి, నిరూఢదృష్టి సురకాండ పయోధి విభాకరాబ్జులకా
గంటిఁ ద్రిమూర్తులంద్రిదివఁ గవ్యగళక్ర సమస్తజన్మలకా
గంటిని మున్ను కృష్ణముఖగహ్వరజాత చరాచరాలిఁ గ
న్నట యశోదగాంచినటు, కామినిమాయయెఱునాకుమాయువో! 86

(ఇండుక విన్నవించి) హా! ఇది యమానుష్యము. కానిచో నీవింతయంతయు
నఱిమిషములానే బయలుపెఱసి మరల బయలుగనే. (ఁడుభూషలు సంప్ర
తించి) ఔరా, కొంచమైన భేదములేక నరితూలించున్నవి. ఇంతకంటె నచ్చెరు
వెద్ది. ఆహా, భగవల్లిలనెఱుగుట కెవ్వరికక్కము. చుఱియు నీకృతమధ్యసంగతి
దెలియక పృథా కష్టపఱచిరిని.

(ప్రకాశముగ భార్యతో)

ఉ. చాన, నిబ్బడిలింపు మదిఁపంచలమయ్యె సుభూషగాంచఁగా
మానుగ సర్వదేవతలుఁమాఁపతిమాఁపతితోఁచె శౌరి స
హ్వానముగంటివెట్లహహ! మానిని మానముగాచినట్టి భూ
జానిపదంబుపుల్లతమసారసలోచన, యెట్టుగల్గెడుకా. 87

లక్ష్మి—(స్వ) శ్రీపుండరీకవరదా, దుర్నివారకుడు మదీయకష్టము నివారించినదేగాక
మధుర్మధురవర్ణము నహితము నివర్తించి వారిశెట్టకేని దారికిఁ దెచ్చితివి.
సర్వేశ్వరుండవు, భక్తవత్సలుండ, వైవస్వతుఁ బ్రత్యుపకార మేమిసేయఁగలదాన.
పందనసహస్రముమాత్ర మొనరించెద.

(ప్రకాశముగ) ఆర్యపుత్రా, శ్రీహరి మాయాకారుడైనను భక్తకళ్యాణు
లభుఁడు. అయిన దన్న హిమదెలియఁట దుర్లభము.

క. భరమగు హరినామము భీ

కరమగు నరివర్గమునకుఁ గాలుని బలె, శ్రీ

కరమగు భక్తులకు, మనో

హరమగు నబలలకుఁ, గానఁ నలవియో! నుడువకా. 88

నాథా, అట్టివరమేళ్ళరుండు పంకగించి భూమరునిపంకరిమన మనమనంబు
గనక గనంబడె. అది మీ లెఱుంగరు. మన మీ కుచ్చనంసాధానంబుది నోల
లాడుతుండిన నికలైన దానియందుఁ దగులములేక యుండవలయు.

ఆ. వారి చెదలు గ్రచ్చుపంకి హిమము పంక
మరయవరుసఁ దమ్మి శ సగ్నిశిఖను
బడటిని యమకీట శ భాస్కరులను భక్త
వరుల నంటవయ్య శ వరగుణాధ్య.

39

ఇట్లుపల్లిండు సర్వదా శ్రీహరిపాదకమలములనే సేవించుచుండవలయు. వినరే?
శ్లో. సంసారే కింసారం, కంసారేశ్వరణకమలపరిభజనమ్,
జ్యోతిః కిమంధకారే, యదంధకారే రనుస్తరణమ్.
మఱియు,

తే. భవమే జనులకుఁజేయు సంబంధ మిలను
నదియుఁ బొసిన సంబంధ శ మవియు నెవరి
కెవ్వ రిది మాయ సుమి, దీని శ సవ్యడింగను
నరులు పరిపక్వలంచితానందయుతులు.

40

మనయాయువు బుద్ధుడప్రాయకంబు. నందడ యస్థిరంబు. ఇవి గజభుక్తపి
త్తంబు డంబునఁ బోవునపుడా మువ్వఁజెప్ప నలవిగాదు.

తే. ధనము తమిగూర్పు టద్దాని శ దాఁచుటయును
మఱియు నాశవ్యయములందు శ మానవులకుఁ
దనుకు తనుకులు తనువులె? శ తనువుకౌరి
పాదశ్రుప్రాప్తనిరవారః శ బడయు ముక్తి.

41

కావున నీయిషణంబులయందలి యాసక్తినిరసించి దైవభక్తియే ప్రాధాన్యమని
తలంచి జ్ఞానమునకు పాపానములగు సత్సార్గంబును సత్సంగత్వంబు నవలంబిం
చుచుఁ బురుషార్థమునకుఁ బ్రాణి యల్పింపవలయు. ఈయన్నిటికి జ్ఞానమే
కారణము. ఇది కలుగనిచో నెన్నిజన్మలెల్లె యెంతెంత యవిధిఁ బడెనను
జీవాత్మ పరమాత్మలొక జేరినిహేతువుచే నరుండు నదానందకరమగు ముక్తిఁ
బడయనేరదు. ఈవికలకలియుగమున భక్తివల్ల యాగయోగతపతపరణాదు
లసాధ్యములు.

పుర—(అలకించి పరమానందభరితుఁడై) నాభాగ్యదేవత, భవదుపదేశోపబలసంయోగ
మునను శ్రీహరి కథాసుధారసపానవిశేషమునను నే విషయేచ్ఛారహితుండ
నైతి. “సర్వంమిథ్యా” యనులాక్షోక్తి నీచేత నేఁడెఱింగితిఁ గావున నేఁ బరి
త్యక్తసర్వసంగి నై పాండురంగనిసంగడి కేగెద. ఈయాగాములవలని ఫలమెద్ది
యుఁ గానఁబడదు.

(దండితో)దండి, రమ్మ. అచ్యుతునకొకరిట మచ్చుపాటు నేయింపవలయును.
లక్ష్మి—నాథా, తాము మఱియుఁ గొన్ని నీతుల మనయుపదేష్టవలన విసవలయు.
వేటొకవిన్నప మున్నది.

పురం—వినుది?

లక్ష్మి—నామనవి నూరీకరించి పుత్రి కాపరిణయముగావించి పరితోషించి వెలువరించిన
లెస్సయని సన్నుతించెదను. ఆకాసంతసంతరంచి ప్రవాసంబు సంతసంబునఁ
జేయందగు.

పురం—(యోచించి, పిన్నటివగవుతో) ప్రాజ్ఞ, ఈ నీయుపాయము క్లాఘ్యము. నే
రంగనాథునిదర్శించి యజియుచుటకు వలయుత్రాణాద్రవ్యముల సమర్పించి
మగుడ నేతెంచెద. ఇంతలో నీవు గురువర్యుఁడీరి వైవాహికపర్యాయాలోచనము
నేయుచుండుము. వెండియు వియ్యపువారిదిరాజార్హ పద్ధతిగాన నందుకుఁదగి
నట్లు లంతయు సంతరింపవలయు.

(దండితో) రమ్మ. పోదము.

(నిష్క్ర)మింతురు)

లక్ష్మి—గురునాథుఁడు కార్యానుకూలమాయై నని నుడివి సనెఁగాని యామిందంత
మంతయు విస్మయముగఁ జెప్పఁడయ్యె.

(దామోదరునితో) దామోదర, మనపురోధ కోలాపురినుండి విచ్చేసె. వారిని
బోడితెమ్మ. చట్టనఁ బొమ్మ.

దామో—మహా ప్రసాదము. (అని చౌహణ్ణలిడి గురునాంబి మరలి)ఆహా! అమ్మగారు,
తమమనం బెంతవిర్భలము!

క. గురునాథురాక వగవఁగ

గురుమనమున నట్టితమియై గుడికొనుచు నే్వ

గరియయ్యెకా, భవదంతః

కరణప్రతిపత్తికింక గరియేల, నహా!

42

తల్లి, అడఁబోయిన తీర్థమెదురయ్యెననుసూతిగ మాటలానే పురోహితుఁడు
గారు వచ్చుచున్నారు.

ప్ర : పురోహితుఁడు.

లక్ష్మి—(నూర్వయై) దామోదర, వీరికొకయాశనము సమర్పింపుము. స్వామీ, వంద
నము. దయచేయుఁడు. తమనిధ్యాన మెప్పుడెప్పుడోనా, యని తస్సరవడు
చుంటిని.

పురో—సౌభాగ్యవతి, సుఖసీభవ. మనోవాంఛా ఫలసిద్ధిరస్తు.

లక్ష్మీ—అయ్యా, మీబోఁటిసంకల్పసిద్ధులు కార్యభారై కథర్దులుగనుంట్కతన సర్వదా సిద్ధమనోరథలమే. స్వామీ, అచ్చటిచిటులెటులు? సరస్వతిబాయి మనోనియ తియేయమరిక? తద్భర్తగా రెభృంగి ప్రస్తావించుచున్నారు? వారికి సీహారిమి యస్తుకారమా, కారమా.

పురో—అటులేమియు లేదు. అంగీకారమే. వియ్యంకులసంతసమున కంతములేదు. బంధుమిత్రులత్యానందాబ్ధిమగ్నులై శుభకార్యసందర్శనకుతూహలులై యున్నారు. వారిరాకవే బోకగాన మనము సిద్ధముగనుండవలయును.

లక్ష్మీ—స్వామీ, అసంభావ్యతకలుగమికిఁ జాలసంతసముగాని ముహూర్తము సిద్ధాంతీ కరింపఁబడెనా!

పురో—అవును. అప్పుడే రాధాంతమయ్యె.

లక్ష్మీ—అదెట్లు?

పురో—మనవిచేసెద, వినుండు.

“స్వస్తి ప్రభవసంవత్సరే శ్రేష్ఠశుద్ధపంచమీగురువాసరే పునర్వసునక్షత్రే నూర్యాస్తమయాది వింశతిఘటితోత్తరే తత్కాలమీనలగ్నే చంద్రతాగా బలసంయుక్తే వధూవరయోః పాణిగ్రహణమహోత్సవః శ్రేయోనిధిః.” అమ్మా, ఈలగ్న మతిప్రకృప్తమై శుభగ్రహదృష్టమైయున్నదని మఱికొందఱు సాంవత్సరులు నైతము స్థిరపఱచిరి.

లక్ష్మీ—ఈబాగు బాగుగానున్నది. స్వామీ, ఒకశుభలేఖను సరస్వతిబాయికంపుచు బంధువుల్లెరకుఁ దలాయొకటి పంపుండు.

పురో—ఆరాగే.

(నిష్క్రమించును)

లక్ష్మీ—ఈలగ్నము దుష్టగ్రహవర్జితమై చంద్రతారాబలసంయుక్తమగుటం జేసి పుత్రికి మందియొకమే. ఆమె నిస్సంశయముగ శ్రీమంతురాలు కాఁగలదు. (అలాఁ చించి) అయిన నిటువలుకుట వలనుగాదు. వీలయనఁగఁ బీటలమీఁది పెండ్లియొఁ గొన్నితరుణముల విఘాతమైపోవుట గలదు. ఏమైన నేమి నేయఁ గలము. అన్నింటికిసర్వేత్వరునిదే భారము. (నిష్క్రమించును)

1

పంచమాంకము.

స్థలము. I. పాండురంగని దేవాలయము.

పురందరుడు : పరిచారకుడు.

పురం—హా! ఈ దేవళపుటందము. అనిర్వచనీయము.

అక్కటా! నేనింతవర్జితము వ్యర్థముగాఁ గాలముఁ గడపితినిగదా! నాజన్మ
మేమిజన్మము. (అలోచించి) అయిన నన్నా రీతిలతోపదిప్తనూక్తులచేతను మదీయ
పూర్వజన్మనుకృతవిశేషంబునను నాభవమిపుడు సార్థకతఁ గాంచె. (లోపలికిఁ
జని స్వామినిదర్శించి పులకాంకితశరీరుడై మత్తవృత్తహస్తాబ్జం దగుచు
స్తుతించును)

ఉ. అంగజజిత్సుసంగ హరిణాంకపతంగ విలోచనా దయా

పాంగ రసోత్తరంగ పరిపాలితతుంగ వరాంగభక్త మా
తంగ మనోబ్జభృంగ శతదంభవిభంగ రమానుషంగ వే
దాంగనిషంగ లోకనివహంగ పతంగతురంగపుంగవా.

1

పరిచారకుడా, శ్రీహరి సహస్రనామార్చనకు నుపకరించు నుపకరణప్రకరం
బుల దురంబుగఁ దెచ్చి యీ దేవభూదేవుల కిము.

పరి—సామి, అవ్వడే సమర్పించితిని.

పురం—మేలైనకార్యముగాని పంచాణమువారు మకుటము చేసితెచ్చిరా?

పరి—దేవ, శిల్పులు కిరీటము సమాప్తచుయ్యెనని నెప్పిరిగాని మీరు దయచేసినంగాని
యది చక్కఁబడదు.

పురం—ఓహో, అటులా, నే వచ్చెద. (పాండురంగని మరలనేమించి)

తే. చారుకాయభావిజితకుమారమార

శత్రువరపథూహృదయ సంసారసార

సారముషితప్రతిభటసద్వార వార

ణప్రవర్ధనవరద్రవిణ ప్రసార.

2

క. అనద న్వాసకమునకున్

జనిసీసకమున్ద్రహించి సను దెంచెద, నో

ఘనహృద్వనరుహ వఃధుసూ

దన, మధుసూదన, నృశంస దారవదమనా.

3

శ్రీ పతి, నేనీపాలఁబడితినిక నాదోషము నైరించి రక్షించెదవని సముద్యాపించెద. పనిచరుఁడా, రఘు. బొమ్మడికమ్మ దెచ్చెదము. (నిష్క్రమించుదురు.)

పంచమాంకము.

స్థలము II. రాజవీధి : భటులు.

(విష్కంభము - గ్రామ్యము)

1. భటుడు:—అరేభాయ్, దేఖోమేరేతడాఖా - నాదీముందూప్రాతాయ్. ఓబడాచోర్కూపట్కూపష్టాయ్.
2. భ:—అరే, కెంమియా, ఐసాగడ్ బడ్ చేష్టాయ్. సంబో - పురందర్ చోర్ నహీ, ఓతోబడామారాజ్ హై (చెవులుమూసికొని) తోబా, తోబా, వినపు కర్కాకాం నతోబా. హబ్బా, హబ్బా, దీస్కిదోసాస్కి యెల్లుసూడ్ ములాఖ తుంటాయ్.
3. భ:—(రెండవవానితో) అరే, చువరవ్ - ఏక్యాయికాబాత్ హై. మగురూర్ బాత్ బోత్తెకెం. సునో, రాజాక్ కే హుకుంకామాఫక్ చలానాహై. ఓదగ్గీకీ పట్కూరావాత్, తిట్వాత్, కొట్వాత్, సంక్లితగిత్ సిష్టాయ్.
1. భ:—(మూడవవానితో) అరేసంయా, ఏబడాపచ్ పాత్ హై (రెండవవానితో) అరేపచ్ పాత్, చువరవ్. తుంయేగల్లిమేజావ్, నాకీ దుస్రాసండ్కూప్రాతాయ్. చోర్ దికాతో మనకు తెలిసేదాన్ని విగిల్ కొట్వాత్. తచ్చనం సోబ్ ములాఖత్ హోనా.
3. భ:—(కవలమీసలువడవేయుచు) అరేమియా, నాకీసూడ్, దొంగా ఆడ్కియెట్టా నేష్టాయ్. హుటాహుటీ, చలోచలో, (అందఱు నిష్క్రమించుదురు)

పండరిపురి : ఓకమార్గము.

పురందరుడు : లేన పరిచరుడు.

పురం:—ఓయిపరిచరా, ఈలోకంబున రామనామామృత పానంబుకంటె మించిన భాగ్యమున్నదే? విసలేదా? “నదైవం కేశవాత్పర” మృదుసీతివాక్యము.

పరి:—(స్వ) అన్నన్న, వీరికెంతవైరాగ్యముకలిగినది. వయస్సుమొదలు “వాఁడప్పీయ లేదే, వీఁడియ్యలేదే” యనునది తప్ప మఱియొకటి యెఱుంగనివాడై సదా తాపత్రయమునకు లొనైయుండెగదా. ఇది యాశ్చర్యము. (ప్రకాశముగ) స్వామి, మీకింతజ్ఞానము మా తల్లిగారు బోధింపనిచోఁ గల్గునే?

పురం:—(మందహాసముతో) అది వాస్తవముగాని కలుగువేళ నెవరివల్లనైన గల్గును. అదియుంగాక నీతి యనునది శ్రోతవ్యముగను కాస్త్రోక్తముగనుండిన నెవ్వరు నెప్పిసను వినవలసియున్నది.

పరి:—(ఉన్నట్టుండి యులికిపడుచు) హా, హా, ఎవఁడో, ఎవఁడో, అంకెలువేయుచు న్నాడు. చూడు చూడు చూడు. (అని తత్తెల్లును.)

ప్ర : భటుడు.

3. భ—(కేకలువేయుచు) ఓ, ఓ, చోర్ పురందర్, భడో, భడో, మాకీనేత్రీకావృతలేదే. హాలిమత్, సామిహతామాల్ సాస్కీయిస్సినావలేదేదే. (అని కత్తినాడించుచు బయలుదేఱును.)

పరి:—(స్వ) ఆ, ఏమి, ఇదేమి! వీడు విఱుగఁబాటున భయములేక కత్తి జలిపించుచు గవియుచున్నాడు. (ఆకట్టి, ప్రకాశముగ) ఓరీ దుష్టాగ్రేసర, ఎవరను కొన్నావురా? ఊరఁబిచ్చుక సింగము నుఱిమిచూచుచున్నట్లు చూచుచు విఱ్ఱి వీగుచున్నావు, మన్ను మిన్ను తెలియక.

3. భ—అరే, చువరవ్ దే. మంట్రీలేద్, మింట్రీలేద్. నీకీహడ్డంవన్నేగర్దనాకూడ్, నూడ్, ఏమి కేషాయ్. (తరవారిఁజూపించుచు “బిగిల్” అను యూదు వాద్యము నూడుచు బురందరుడై బడుచున్నాడు.)

పురం:—హా, దైవమా, ఇదేమియపోహము ! వీడు నేడహమించి సానికేడో సొమ్మిచ్చినట్లు చెప్పుచు బనివీడియుచు బ్రేవడుచున్నాడు. ఏసాని, ఏమన్యాయము. ఇది న్యాయ్యుని బోధింప నెవరున్నారు. న్యాయమా, ఎటుఁడానిటి?

క. నేనట, వారాంగనకట,

శ్రీనాథునికటకమందఁజేసితి నట, నే

స్తేనుడ నట, యిది వినవిను

మానం, బుడివోయె, నాదు १ మానం, బకటా !

4

1. భ—(ఓ-వ వానితో) అరేభాయ్, తుండరోమల్, అంబీసిచ్చేస్తా. (అని కేకలువేయుచు, పురందరువైచును.)

పురం—(తెగడొంది) ఆ, ఆ, ఆగు, ఆగు.

1. భ—అరే, ఆగునై, గీగునై. తుంటద్దామ్మై. సూడ్మియా, నీకీసంక్లితగిల్ పిస్సాయ్. (అని వైబడి ప్రహరింపుచు సంకెలలువేయును.)

పురం—అహారే, దయ్యమా, దొంగనా, దొంగనా! ఈభటులు దౌష్ట్యమున శృంఖలములుపేసి దోలంగట్టి దోర్త ధ్యములచే వేధింపుచున్నారు. కటా, ఈసిడికిటి పోటుల కెటుతాళనగు. శ్రీకృష్ణ, నిన్నర్పించుచేతుల కీశృంఖలరాయెంగదా. తమష్టిసూతంబు లీవరుషోత్తులు వక్రవతనంబులై కాయమనంబుల భేదింపుచున్నవి. ఇక నన్నుచున్నించి విశృంఖలునిగఁ జేసిరక్షింప నీవేదధుఁడవు.

2. భ—(బ్రహ్మతాపమున, పురందరునితో) అరే, మారాజ్, సలాం, సలాం, అవ్, ఆచ్చా బామన్ హై; లేకిక, లేరానసీబ్ బోల్ కరాబ్ హువా. అబ్ తుంటుధో కానై. ఏముద్రాసికాన్ దేఖో. నీకీహంతా లేల్విష్టాయ్. (అని చీటినిచ్చుచున్నాడు.)

1. భ—(రెండవవానితో) అరేసంయా, ఏతోబడాచోర్ హైనా, కెంయిమ్మా మారాజ్ బోలే. ఏసాబోలామల్. నంబో, తుంయిమ్మాలేకేఆవ్. కెల్లి. హం, బాతాహం, ప్రధాన్ కాపాన్.

పురం—(కాననము చదువుకొని చపలమనస్కుడై తనలో) అక్కటా, ఏమియవనాదము. “అన్యధాచింతితకార్యం, దైవమన్యత్రచింతయే” త్తమనజేల రిత్తవోవు. (శ్రీహరిని మనంబుననిల్పి) ఓ భక్తమనోవిహారా, భవనిదూరా, నీకు జోహారులు. నా గోహారులవారింపవే, తండ్రి. నేనవహారుఁడనట. అయ్యయో! ఎంత పురస్కారమాయె.

శ్లో. కీర్తిదంచమే, నార్తిదంచమే, ఇష్టిదంచమే, విష్టిదంచమే,
వృత్తిదంచమే, విత్తిదంచమే, భాగదంచమే, రాగదంచమే,
సుకృతంచమే, శోభనంచమే, అమృతంచమే, అనితరంహరే.

పండరీశుభూషణః ఓ బటిగొని కలనైన
నెఱుంగ, జడులువీర ఓ లెఱుంగరితవు;
నే నొసంగితి నని ఓ సాని వల్కిన దంట;
చాన బుద్ధి కంకు ఓ శంబు గలదె?

5

కట్టా, నేనేడ, సానియేడ. ఈ భటులు ప్రతిభటులై యత్యార్థుటిచే హతము
సాధింపుచున్నారు. పాండురంగా, నీవాశ్రితపక్షపాలివని విఖ్యాతిబొంది
యున్నవాడవే. అట్టి నిష్ఠుఁ బూజించినందుకా, యంతవంకగఁగిందిలివి. వరి,
యేల విచారము. ఇది నాకలప్రాంతగాని యీ భటులచేతగాదు. వీరేమి
సేయుదురు. రాజునానలి జరపుచున్నారు. అహో! హృదయమా, నీవీ విన్న
నువున విన్నంబడనేల? నీవొక పాపమెఱుంగవు. ఈపశమింపుము. (తిరిగి, చల
చిక్కుడై కొంతవడికి శమించి) పరిచారకుడా, పురాకృతమిది. అనుభవంపక
తప్పునా?

తే. వీరి దూఱంగ ఫలమేమి? ఓ దారి దప్పె
గర్త మేగునె, పంచ బం ఓ గాళ మగుచు.

పరి—

చుక్క యెదులైన నేపని ఓ చక్కబడును?
విస మిన్నకయున్నచో ఓ హానికరము.

6

స్వామి,

ఉ. పంతముమీఱి నీభటులు ఓ వల్కెడివల్కుల నాలకింపదా
వంతముఁ బంతముకొ దొరనె ఓ వాఁ కొను, వీరల బింకమాఁపెడక

పురం—

ముంతెఱు నీటికే యలుక ఓ ముంగడనీరము బానె డున్నదే,
శాంతము చాల్పు, వీరిపరు ఓ పత్వము చూత, మదేమిసేయునో. 7

పరి—సామి, మీరు వెట్టివారు. ఈ భటులప్రతిజ్ఞావచనము ల్వింటిరిగదా? ఇంక
మిష్టేచకగాని వీరుపోరు. మీకింకను శాంతించియునికిమేలే? యధ్యవిష్యునివలె
నున్న బ్రయోజనముగలదే? ఇపు డానలందు. వీరికాతాళముడంచి యిప్పుడే
వీరల బాతాళమునకుఁ బనిచెడ. నాహాళాహళిగనుండు. (అని నడికట్టు కట్టు
చున్నాడు)

పురం—ఓయి, వీరియాశ్వర మేమిసేయును. కొంచమొర్పుకొప్పు. మఱియు విను;
అత్తక

సమాచారము నుడివరము. నే భూవుని నందర్శించి బంధవిముక్తుడనై వచ్చెద, ముగ్గురి రహస్యము ముల్లొకములకెఱుక గనుక వేటొకని కిది నెప్పకు.

పరి—స్వామి, అట్లే. మీరుమాత్రమందఱకుఁ బానకమువలె సుండఁగూడదు సుమా, మిమ్ముదిగ మ్రింగుదురు. అయ్యో, దైవమా, ఈయమలునకెంత దురవస్థ ప్రాప్తియె. (అని వగచును)

పురం—విలవగ? పిచ్చివాఁడా, ఎవరికైనవిధి విధానమలుఁఘ్యముగదా?

పరి—(నవ్వు) హా, దైవముటన. విగతకలుఘల కీభగతురవలన నెంతతొగగలిగె. అయ్యారే, ఈయయ్య నిరానందుడై బుయ్యారమున నెందఱి నియామము లకు లోనై యెంత నలఁగవలయునో. బౌరా, భటులెంత ప్రయాసపెట్టినను కాంతియే కపించి తొలఁకకున్నాఁడు. (ఆలోచించి) అవును, అట్లేగదా, కాంకులుండుట. నిండుకుండ తొనఁకునే? (ప్రకాశముగ) గురుఁడా, తమకు గురుఁడు మంచివాఁడంటిరే? అయ్యయ్యో, మంచిదశ యిదియేగాఁబోలు.

పురం—ఇప్పుడేల, యీచర్చ. దుష్టసంపర్కముచే నజ్ఞులుగూడ దుష్టులగుదురు.

ఇకఁజాలు. పొమ్ము. (పరిచారకుఁడు నిష్క్రమించును)

(శ్రీహరిని నిజవృద్ధయ పీఠికాలంకృతుండేసి పురందరుఁడు పరవశతనండును)

2. భటుఁడు—(నవ్వు) అరే, ఏబామన్ నిద్రాపోతాయ్మేమో.

(ప్రకాశముగ) పురందర్, పురందర్, ఉటో, ఉటో, అరేబావ్ రే, మాదీబాల్ సుక్.

నీకీగొప్పాతనం యెట్టాపోయినాయ్. ఆగేఆగేకంజిసానామ్ తెప్పున్నావ్. పిచ్చేపిచ్చేసామిగోడ్ భద్దాల్ పట్టున్నావన్ తెప్పున్నావ్. హిచ్చుటోగాంరంగాసాన్ని తగిల్ నాయ్ కఠోపుకార్ పుట్టాయ్. ఏబాల్ సున్యాలో నాకీకలిబా గడ్ బడ్ గడ్ బడ్ కొట్టొంతాయ్. తోబాతోబా, గొప్పడ్, సామిగోడ్, అచ్చాబామన్ ఆన్ పిక్కిన్, ఏకరాబ్ బాల్ క్యాయ్ నీకీ వైకిడక్తాయ్ పున్నావ్. సునోమియా, ఓగాడ్డామొకంరంగా మెన్ని బాతాసున్కర్ అప్పుఖయిద్ కరా. అరేనాయనా, దాన్నికొత్తూ మేనిత్తూ తగిలేదాన్ని వఖల్ వచ్చాయ్. సామి, అప్పుచర్వాన్. దేభో, ప్రధాన్ గాడ్ భార్ బాల్ కర్తాపై. నీకీ జావ్, ఓమారాజ్కు సలంకర్కర్ నీకీషెచ్చొ. తచ్చనం నీకీబాల్ సుంతాయ్. చలొచలొ, జల్లి.

పురం—(నవ్వు) ఇతఁ డెనఁడో మంచిబంటుగ నున్నాఁడు. వీనిబెంటు జన మే లగు నేమో. (ప్రకాశముగ) భటుఁడా, రమ్ము, పొదము. (నిష్క్రమింతురు)

పౌరులసంభాషణ.

3-కడు—అహా! ఏమినిస్తాతి. దివాభీతుడని శృంఖలములువేసి సుగుణసంపన్నుడగు పురందరుల వారిని భటులారకుం గొంపోయిరి. “ఎద్దిసే నన్న గాడెగట్టు” మన్నట్టు మూషకుం డెవడైనది గనుగొనక భూపతి ఎట్టిదూఱు నారోపించి దూఱువడవచ్చునే? ధనదునింబోనియతడేమి, ఆచోరత్వమేమి, ఆబంధమేమి? కేవలాశ్చర్యము? దాసికాకరము విచారణీయము.

మఱియొకడు—దాసికేమి? అతడుకాముకుడును గృహణుడు నని ప్రవాదము కలదు; కావున నాశాబద్ధులకును లుబ్ధులకును గూరత్వ, చోరత్వ, జారత్వము లన్నియు ననుమే. కామలకు యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానము పూజ్యము గాదే? వినుమే? “కామార్తాహిప్రకృతికృపణాశ్చేతనాశ్చేతనేషు” అనునది.

తే. ధనపితౄచంబు తన్నాచి १ తఱియవ్రీడఁ

దెంచి పేరాసచే సుమా १ లించి మాలె;

మూషకంబెరకహిపేటి १ మురిసి దూఱి

యత్యయమునొందు పవిది నా १ యవనిసురుడు.

౪

3-వ వాడు—ఇది కేవలమిథ్యామతి. అతనినాబాల్యముగ నెఱుంగుదు. అతనిఁ దిసివారియని యనుటయన్వర్తము. ఏలయనఁగ, నతడు దానకరుడ, మఱియు పుత్రాభిమాని. సదావారియభ్యుదయమునకే ప్రయత్నించుచుండునేగాని శిశువు లున్నచో ద్రవ్యనాశమగునను భీతిచే వారిపుట్టుకయే నహింపని కృపణునివలె నుండఁడయ్యె. ఇంతేల యతనిప్రార్థమే యిట్లు లోరయుచున్నదేగాని నేఱు గాదు. “బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ” యనునదే తథ్యము.

ప్రథముడు—మీరన్నది సంకునఁబోసిన తీర్థమేగాని నిరంతరరాజ్యభారమువహించి నితాంతప్రతిభావంతుండై నిరవరాధియగు నా మహానుభావునకుఁ గూడ నిట్టి కర్తవ్యముండునే యని నందిగ్గము. అయిన నెవరికీ దోచినది వారు చెప్పెదరు. “లోకోభిన్నురుచిః” అనునది వినుమే?

4-వ వాడు—సందేహమేల?

మ. తనవిప్రాణనకై తవాబ్జినికి సదాద్వారాధ్యభృంగాలిగాఁ
దనకీర్తిచ్చులమేఘరాశి కలిరిఁ కత్తూతటిత్పాలిగాఁ

దనధామోపధివల్లికార్జున మహీధ్రంబెంతయో ప్రాచుగాఁ
దనరణ భూవరుఁ డేలినకజనునె ? ప్రీతృస్ఫారదిప్తుంబిలక.

ఇదియుంగాక,

శ్లో. పాలస్త్యః కథమన్యదారహరణే దోషం నవిజ్ఞాతవాన్
రామేణాపి కథం నహేమ హరిణ స్యా సంభవోలక్ష్మితః,
అతైశ్వాపి యుధిష్ఠిరేణసహసా ప్రాప్తో హ్యనర్థః కథం
ప్రత్యాసన్నవిపత్తిమూఢమనసాం ప్రాయో మతిఃక్షీయతే.

వినమే! పూర్వము శ్రీరాముఁడు, రావణుఁడు, ధర్మరాజులు పూర్వకర్మానుసారము
నెన్నియో యిడుమలఁబడిరని.

ప్రథముఁడు—అవునవునుగాని పరిషత్సదుఁ డొకఁడైన నిది కృత్రిమమని బోధింపలే
పోయెదా? ఇందువలనఁ బురాకృత ఫలమునుభవించక విధిలేదని యవగ
హించవలయును. విన విచారణకాలమునకుఁ జనిన నీనంగతివికదము కాఁగలదు
రందు. పోతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము.

స్థలము III.

మంత్రికచ్చేరి : భటులు.

1-వ భ—(మంత్రితో) సలాం, మారాజ్, సలాం, డేభా, హం, చోర్ పురం
దర్బారులేకరాయా. ఇదో, సూడ్, కల్కూరాత్కూసాన్ని ఘర్బూపోయ్
హిల్దా దొంగావేసంహేస్కన్ కిట్కూపొట్కూ మన్కున్నాడ్. ఇమ్కూ
మార్ మార్ శేయాత్, మేరేసామి. సలాం.

మంత్రి—(సాగ్రహుఁడై) ఎక్కడ! ఎక్కడ!

భటు—ఇగోసాహేబ్, హికఁకొండాయ్ - హబ్బాహబ్బా, ఏఁక్ నక్లీహరామ్, సామి.
కండ్లూమాస్కన్ దొంగావసంచేస్తాయ్.

మంత్రి—మంచిదిగాని కనకవల్లిని విల్పుకొనిరమ్మ. (స్వ) మా! ఇతఁ డెంత సాహస కృత్య మొనర్చె. ఇట్టి మంతువు గని విని యెఱుంగను. (అదృష్టితో, ప్రకాశ ముగ) ఓయి, గోముఖవ్యాఘ్రమా, ఇప్పుడు నీ బటాబూరము బటాబయ లాయె. ఎక్కడ నేర్చుకొంటివి, యీ కాలనేమి జపము.

ఆ. మ్రుచ్చుగోర, రాత్రి శ పచ్చవలువదారి
భూష నాహరించి శ పాలతి కచ్చి
తాటి యిప్పుడు దొంగ శ దాసుండవైతివి.
బ్రాహ్మణునకుఁ దగునె? శ బక జపంబు

10

బాడబుఁడా, నీవేడబముచాలు. ధనమదాంధుడవైన నీవత్కాశచే హరివలయ మాచికొనినాఁడు. విటవేషధారి వై నేఁడు దొంగభక్తుని సూటి నటించుచు న్నాఁడవు. ఇట్టి కొఱగాములు కొఱగాములకు గీములుగావే? పాఱుఁడా, చోరుడవైన నీకా, యానవనీతచోరునివైఁ గూరిమి.

తే. విషమశరుబాణ మహిమ భా శ వినులవై వి
రాలిగొని సోలు నీవేడ? శ రట్టులేక
సానువుల నిత్యము విరాళి శ బూనుమాని
చయ దురాసామృతంబేడ? శ జల్లికాఁడ.

11

ఓయి, ఇప్పుడుమాచేతకో జిక్కితివి. జరిగినస్థితి నిక్కముగ పక్కఁజింపుము.

పురం—(చింతించుచుఁ దనలో) హా! ఈపాక్షికము! ఇట్టి కర్ణకతోరవాఘారలు! ఆకటకట! నేఁడెంతయావలియావహిల్లె. ఇది మన్ననంబు నలివాతూలముగఁ జేయుచున్నది. శ్రీహరీ, నన్నాలింపవే? రక్షించువారెల్ల భక్షించువారగు చున్నారు. ఈకింకరు లీమృత్రి నన్ను ధిక్కరింప నేమిరేమి పంచకరపాటు లొనరిందితి. ఆహా! ఎటుగాంచిన శత్రుమండలియేనా? ఆవేశ్యవైశికము వలంబ గుండె జల్లుమునుచున్నది. దైవమా, నేఁడు నీకటాక్షము ప్రసరింపఁ జేసి యానిందదోలపు మొండె నీ చరణారవిందముల నీడయే యున్నది.

క. సంగము తొడరెక్క వల దన

ముంగల వెనుకల నరాతి శ మూర్ఖుల గమిలో

భంగం బింగ మగునె? నా

కిం గడమోగ్రస్తవరమి ॥ హిరుతోయమునన్.

12

(మంత్రితో, ప్రకాశముగ) శమభోత్రమా, నేనొక్కపాపకృత్యమెఱుంగనే? మీ రొక్కించుకేని మనీయమనోభావమెఱుంగక యూరక పంతమున దిసం తుకొట్టి యిట్టిసంతాపము సంతరింప న్యాయ్యమా? ఓన్యాయమా! ఎవట డాగితి. సమయమున నిట్టిడాగురింత నీకు సంతనమే.

మంత్రి—(సరోపుడై) ఓయి, ఎక్కడిన్యాయము. ఇట్టి నీ కాకృత్యమునకుఁ గా కృత్యముగల్గునే? నీలియున్నచో నీనేతలిట్టివగునే? ఇదియునుంగాక యిట్టి యలరుఁబోడుల వశక్రియలకు వశ్యులుగానివారు నీ యట్టివారే?

పురం—(స్వ) మదుత్తులన్ద్రవంబనియెంచి యాగచ్చువాడి మెచ్చగు నిచ్చక ములకు నీ యహత్యుఁడుఁడొకారముసొచ్చి యీప్రకారము విప్రకారము నేయుచున్నాఁడు. భూవరుఁడును “యథాచైత్రస్థథామైత్రః” యనునట్లుం డునో? ఏమి నాదుర్దశ. వీరినిగ్రహంబు సూపుమనిన వీరుగ్రహంబు సూపెడు వధువుననేయున్నది. ఔరా, ఏమి యీబేలు, ఇకెక్కడిమేలు. నామాటల్లె జగజ్జలిమాటలాయెనట. దీని నెంతమఱచినను మఱపురాదుగదా.

(ప్రకాశముగ) అయ్యా, మంత్రివర్యా, మంచిసెట్రిలు విచారింపక చిక్కిన నాతో నీ వాగ్వివాదము మీకుఁ గడుమోదమే? సయ్యాటలకు నా జాంగపై నామనంబు లియ్యమైనదని యంటికే, యది దయ్యమెఱుంగనేగాని యన్య లెఱుంగరు. అయిననిట్టి శుక్రాచార్యులనాయము మీ యట్టివారికి న్యాయ్యమే?

మంత్రి—ఔనాను. నీదౌష్ట్యమైదియకమైనను గాకాక్షి న్యాయమంటివి. ఇపు డెంత తెలివివచ్చెను. నీవు దావరించునపుడును దాగురించునపుడును నీ తెలివి తేట లెట దాగురించితివి? (భటునితో) ఒరీ, కనకవల్లివచ్చెనా?

భటు—సామీ, ఇదిగో, చేరుగడనున్నది.

ప్రవేశము : కనకవల్లి.

కవ—మంత్రిపుంగవా, దండములు.

మంత్రి—విరిఁబోడి, వింటినే? ఈ పంతగాఁడికొనకలేదుబంటియని గోడగించు చున్నాఁడు. నీ పురావృత్తమేమో యథావృత్తముగ వక్కాణింపు.

పురం—(స్వ) ఓహో, ఈతఁ డారంభముననే సాని కింత వశంవదుఁ డగుచున్నాఁడే, యొక నావాజ్ఞులమధి కృతంబగునేమో.

కన—(విహ్వలచిత్తయై గుండియఁగొట్టుకొంచు) అబ్బబ్బ, ఈ బొమ్మని మోసము చెప్పిన దీరునా? ఈ యజ్ఞజాలి యజ్ఞచే నాకెంత యజ్ఞగావించి గమించె. స్వామీ, ఇంత టక్కరి యెక్కడనుండెడు.

ఆ. నాగృహమున కీతః ॥ డేగుదెంచియు నొక్క
రేయి తాపమార్ప ॥ వే, యని వడి
దక్కడికడియ మిడి ॥ తమిఁ గ్రీడ నొనరించి
యేచి నేన్నులోంచి ॥ యేగుదెంచె.

13

పురం—(న్య) అబ్బా, దీని నైపుణ్యము. ఇది యేమన్యాయము! ఈ మాయలమారి యంతయో పంతమునఁ జలపోరుచున్నది. ఓసీ, నిశాచరీ, ఎంతనేర్పిలివే! విమర్శ మెఱుంగని నా యట్టి వైదికునిపైఁ బిచ్చుకపై బ్రహ్మత్ర మన్నట్టేల యింత మాత్సర్యము. మండీసి, ఇంకేమేమి కపటించిచెప్పి యతని మెప్పించునోయాలకించెద.

మంత్రి—(పురందరు నెగాదిగఁ గనుచుఁ దనలో) ఇంత సాహస మితఁడు నేయునా! నే నవ్వుజాల; అయిన నింకను విచారించి కర్తవ్యమునకు నుద్యమించెద. (పోత్రాసముగ సానితో) వేళ్ళా, నీవు మాకెంతయో యుపకారముచేసితివి, లేనిచో నీ యాభరణము లభించుటరుదుగదా? సరి, పిచ్చుట? టూకించిచెప్పు.

కన—అయ్యా, ఈతఁగాఁ డిట్టి మోసగాఁడని తెలియక పప్పుగా మోసపోయితిని. ఇతని విరహతాపము వినుఁడు.

సీ. వేదండుయూన నీ ॥ కోదండుములఁ గేరు
గరళాక్ష కోదండ ॥ కాండమేసి
నీదృష్టులకా ధూమ ॥ మూఁదిసీగళదర
రవహుడుక్కా ధ్వని ॥ న్రాగమెనపి
వలదు సుమాళమ్ము ॥ నలలినున్నదితుఁగాఁ
జేయ నేచెను గాని ॥ శిఖరివత్స
జయుగాంతరంగ పే ॥ శలరంగ నటునిగాఁ
జేయకనర్థంబుఁ ॥ జేసె మరుఁడు
తే. తగునె, ఘనకచ, నస్తుథా ॥ తప్పుఁ జేయ
నాదు నతు లిఁకఁ గొంచు న ॥ న్నాదరించి

పాచ్చముకా వచ్చి యాతిభయ ! మిచ్చి మెచ్చి
నిదయారస వృష్టిచే ! నేదుమతివ.

14

వెండియు,

ఉ. కాంచనగంధిబొంద కలి ! గంధవిరావము దూల్చు పెట్టు, స
త్కంచుకిరోమ రాజి విడ ! గంధవహార్జమడంచు పెట్టు, మె
చ్చించి ఘనాభ్రవేణి గవి ! యింపక యెట్లు సుఖాంశునాడు, నీ
ప్రాంచితపద్మ వైరిముఖ ! నందక పద్మము లూడు పెట్టు, పా
లిచెడు రామవాణితిమి ! లేకల గోకిల నొంపు పెట్టుకో. 15

అని యితఁడు నుడివె. ఇది గజనిమిలనమని యెఱిఁగియుండిన నితని నవ్వుడే
చక్కఁజేసియుండును.

మంత్రి—(అంతయు సాంగోపాంగముగ నాలించి సాంకయికుండై, తనలో) ఇది
నిష్కర్షగా మహాహతము. ఇతఁడు ధనియైన వితరణి గాకుండవచ్చును. అయి
నను నద్రావ్తాణుఁడు. ఇతనివంశమో, సద్వంశము. ఇతనిసలియో, సతీ
మణి. ఇదియునుంగాక యితఁ డిటివల గోవిందానుజీవియయ్యెనని వినుకలికలదు.
మఱియు నితఁడు నశాచారసంపన్నుఁడు నన్యయోషిత్వరాజ్యుఁడును గాన వీని
మ్రోల జరాభీరునిపద్మచెల్లదు. ఇట్టివానికా, దుర్గుణముండును. ఉండిన, మధ్య
రాత్రమున నాగుడికేటునిర్భయముగఁ బోవును. పోయిన, నంత కుకరముగ
నెటులు కడియము పెచ్చును. లేచిన, దాని నిచ్చుట కీతనిమనంబొప్పునే?
వెండియు వీనిపైసరియైన సాక్ష్యములేదు. ఈతలములం బట్టితర్కింపఁగ నితఁ
డనింద్యుఁడుగ నున్నాఁడు. ఇతనిమీఁద నీపె నిష్కారణముగ దోషారోప
ణము చేసియున్నది. ఈ వెలయాలు వెంగనాలుచేసికొంచమానాలునూపించి
నంతమాత్రనే దీనివాక్యము విశ్వసనీయమగునే? ఇది కాకతాళియమే! (అలా
చించి) కాదు, కాదు; అప్రమాణము. ఇప్పుడు దీనిగుణ మత్రగుణమయ్యె
గాన నిటు తడఁబడి పల్కుచున్నది. (అలాచించి) ఇంతచర్చయేల? బజాణున
బజాటిండు బజాటిమూఁకలెచ్చో నిజమాదుదురు? (ప్రకాశముగా) ఓమి
టారి, నీయంతరంగం బధిగమించె. తాతకుదగ్గులు నేర్చుదవో? నీవంతపు
ఁబల్కులన్నియుఁ జంద్రకాంతములని యిపుడభ్యుక్తమైనవి గదా? ముల్లూకంబుల
మీవంచనలకు వందింపఁబడనివాఁ డొకఁడుండునే? ఇక పీచతురు చాలు.
విద్యమానమానంబు మానవతులకుఁ గాక మీలోంట్లకుఁ గల్గునే?

ఉ. వారక వారకామినుల శివర్ణము మోపుటతెల్లమొం, జసా
ధారణ ధారణాంగము న శివర్ణ జయించిన యోగియైన వే
సారక సారకాంక్ష జెలి శివాహసవాగ్ధ్యురి లీనచిత్తుడై
మారుడ, మాటుడాంబికమమంగళమానని జోగియాఁ దుదిన్. 16

ఉ. చాలు, నిదేటిమాట? నెఱి శివాణలనం బట చూపమేల? యీ
లీల పురందరాఖ్యుడవ శివలీలగ నచ్చుగ మ్రుచ్చిలించునే?
వాలుగగంటి, కొంటివప శివాదము వాదము భేదముకా, జెలుల్
చాలరె? లోచనాలు మగలన్ వగలన్ బగలకా రసోక్తులన్. 17

పురం—(సంతసమునఁ దనలో) నాపైనించుకొనుక దయగలుగుచున్నది. అటుల దారికి
రా రమ్మ, నాశండ్డి.

శ్రీహరి! నదివుండు ప్రకృతమున సాంకయికుం జగుచున్నాడు.

కన—సామీ, నేమమేల? ఈపురందరుఁడు నన్ను విడంబించినది నిజము. నాసాకిరిని
విచారించుడని మున్నే మనవిచేసియుంటిగాదే?

పురం—(నవ్వు) ఓహో, చూడు, మీపెఱానశివునము. ఇతనికిఁజెలియదా? ఎల యెవఁ
డో యున్నాఁడని వదేవదేచెప్ప నేల. ఔరా, ఇదంతజాణరా, “విషకుంభం
వయోముఖ” మనునది దీనిజాలికే చెల్లును. మఱియు లోకమున నిట్టి వణ్యాంగ
నలనిషయమై కూటసాక్ష్యముల్ వల్కులుండుదుకు లెందఱుండురో! ఓసీ,
నిర్దోషియైన నాపైనురక యిట్టిలాలామాలపుఁ బల్కులనొడి కట్టనీకు మేలా?

మంత్రి—(సానితో) నే వానివిచారించితిఁగాని వాఁడు కృతసాక్షి. నీకు బోరామి
యై లోబడియుండవచ్చును. వెండియు వేటొండు సాక్ష్యములేమింజేసి నీవాద
మును నవ్వునీలులేదు. విను, నేరమినినర్చిన నేరమినినర్చవచ్చుఁగాని నేరమి
నినర్చిన నేరము సహింపవచ్చునే? ఇప్పుడు నీవల్కుబడి మునియేగాక ననీ
గాదు, నుమా.

(పురందరునితో) నీవీకంకణము నెప్పుడైనఁ జూచియుండునే?

పురం—చూచియే యెఱుంగను.

మంత్రి—నరి, నేఁడు మీరంతయు వింటిరిగదా? ఇంక మీరేమి వాక్రచ్చెదరు?

పురం—నదివోత్రమ, ఈపె వాచికము కేవలవిక్ర్యామిత్రమని మీకే కృత్యమయ్యె.
సత్కాసత్కములేవో, మీరేగనుగొంటిరి గాన నికనేనీమి నుడివెద. మీవలన
నానీలుగులింకె. నాకు మేలుగలిగె. అయినను వినుండు.

తే. పడవుఁ జెలులెన్నఁ దప్పల ॥ తడక రాటఁ

బడఁతి వాక్పాలి విశ్వాసభాజనంబె?

భక్తగణమేడ? భువినాగ ॥ వాసమేడ?

నాగలోకంబు నక్క వి ॥ న్ననువుగాదె?

18

కన—(లజ్జచే శిరమువంచుకొని తనలో) అకటా, నిత్యతన్నునని బెగడి తత్తడిచెంతకుఁ బోయినట్టయ్యె, నాగతి. ఇకనాకు వేతెవరుతోడు? దైవముదక్క..

పురం—అహా, అలజ్జకలకు లజ్జయనునదిగూడ యుండునే.

మంత్రి—విప్రాత్తమా, మీపల్కులెల్ల సప్రమాణంబులుగాని మహారాజుగా నిత్యతఁ బురప్రవేశము సేయఁబోవుచున్నారు. వేళమీటినది. ఇప్పుడేమిసేయ నసాధ్యము. అయిన మీరు దండులుగారుగాన నిశ్చింతల రగుండు. మీకు సుఖమగు.

చ గతపరిభావమూనఁగ వి ॥ కాసము వీడదె? శూలికై నఁ, జూ!

గతజల సేతుబంధనము ॥ గాకు గదా? ఇక సాకమేల? భూ

పతి కరుణార్ద్రచిత్తుఁ డభి ॥ పన్నుండు నీకు హితంబుసేయు, ని

ర్జితవిమతాంతరేంద్రియ, హ ॥ రిన్వరియంపఁ దటికా భరింఁడే. 19

మీసరివరాధ మూరీకృతంబయ్యె. అయినను మించిన కొందలంబునకుఁ గొంద లింపక యొకింత యారే యొర్చుకొనుండు. సర్వము రాజుగారి దురాదైనను యెల్లి వారిరూపురూపునఁ గలరూపునివేదించి నకలము నివ్వటిల్లఁజేసెద. మీరభి పన్నులుగాన రాజుగారవశ్యము మిమ్ముఁ గాపాడుదురు. (బుద్ధికాలియగునొక కాఠోద్యోగినిఁజేరి) ఓయి, మహనీయులు మహాశక్తి సంయుక్తులగు వీరికిఁ గారయందు సమీచిన్ పచర్యలు గావింపుము.

ఉద్యో—అనుష్ఠ.

పురందరుండుగారు! దయ సేయుండు.

పురం—(నిర్విణ్ణుడై, స్వ) హా! ఏమికష్టము! ఇదేగాఁబోలు మహానుభావత్వమునకుఁ దగిన ఫలము. నావిన్నపమంతయు వితాయయ్యె. ఈ భీనచివునిచే నిపుడు మోసేభూతుండనైతి. అహా! యితని తెలివితేటలు “రామాయణమంతయు విని సీతకు రాముఁడేమికావలయు” ననుపాటిగ నున్నది. ఇప్పుడతనివ్యాజస్తలి దెలిసె. ఇతఁడే నుందరి కధీనుడై స్వతంత్రంబులేకపోయె. సరిగాని నాకిపుడు తప్పించుకొనుమార్గ మెట్లు. పరిచారకుండును విడిచిపె. నేనేమిసేయుదు.

నీకాంగి నైతి. మంచిది. విచారమేల? “అనాథోః దేవరక్షకః” యనునదొకటి యుండియున్నది. (శ్రీహరినిస్తుతించును) అపద్మాంధవా! శరణార్థిని. మొఱయాలింపుమా.

ఉద్యోగ—సామీ, ఏమాలాచన? నావెంటడిరమ్ము. అదే, కారాగృహము.

పురం—సరి, అప్పా, సరి. ఎన్నడుచేసినకర్త మో.

ప్రవేశము : పరిచారకుడు.

పరి—అయ్యా. దిగులొందనేల? చిక్కువడి; క్రంగబడక ధైర్యమూచుము.

తొల్లిలాకాభిరాముడైన రాముండును, గృష్టానందితులగు కుంతీనందనులును, సుగుణగణ సాంద్రుండగు హరిశ్చంద్రుండును, విగతభలుండు నధికబలుండు నగునలుండును భేదింపరే? నేడు మీపురాకృతమే, యిట్టియభిశాపమునఁ ద్రోసి తుదకుఁ జెఱబడఁజేసె.

పురం—నుమీచీనము. “అవశ్యమనుభోక్తవ్యం, కృతంకర్త శుభాశుభ” మనునదెఱుఁగుదు; అయిన నీనాల్లలిమైయిఁగొమ్మదక్కి యీ గండారుననెంత చింతిల్ల వలయునో. దైవమా, యీ యపనయము రయముననపనయింపుమా.

తే. ఆర్తసురభూజ, కోటి మా శ్రద్ధాండతేజ,

అంబుభృన్నీల, మత్తవే శ్రదండపాల,

దారితా సురచయ, యస్త శ్రదనయలహరి

స్వాంతము చెలంగఁ గఁ గలఁచి శ్రయాడుమయ్య.

20

(ఉద్యోగితో) ఓయి, నన్నేమఱించి మున్నాడి తోతెచ్చితివి. ఇప్పుడు నేమరింపనున్నాడ. (శ్రీహరినిహృద్యతుంజేసిశోషిల్లును.)

ఉద్యోగ—అయ్యా, అయ్యా, అయ్యో, పలుకఁడే; యింకేమిగతి; యిదేమన్యాయము. ఇతనిజాడఁజాడ దేహముకంపించుచున్నది. అక్కటా, యితఁడనుభంగమునకుఁ దెగించికాబోలు తూష్టికుండై శవముంబోలెఁ గాన్పించెడు. (కొంచమాలోచించి) అవునవును. అదియట్లే. శ్లోకము. “సాధవో మృతో ర్థయం నగణయంతి”యని పెద్దలు చెప్పుదురు.

తే. అయ్యయో, వీరి యున్నీలి శ్రతాక్షిపుష్కరంబులు నిశీధముల సరో శ్రజంబుల బలె

మృగి ముకుళీకృతంబు లై యగ్గపడియె

నేమి గతి, యమాత్యుం డేమి యెంచునొక్కొ.

21

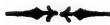
ఏమైనఁగానీ, దీక్షానలేపెద. ధాతుపెట్టున్నదో! (చూచినంతసించి.) ఓహో, ఏమిభయములేదు. శ్వసనముకూడ బాగుగా నాడుచున్నది.

ప్ర—స్వామీ, లేండు, లేండు. (ఆనిలేసి) ఆయ్యా, చాలభయంపడితిని. మీతరము వారికి నిట్టిదీనత దగునా?

పురం—అబ్బా, ఏమికష్టము. ఓయీ, “ప్రారబ్ధంభోగలోనశ్యే” తనునది విశదమే; అయినను భోగానంతరమున నాకే సంకట మెటువచ్చెనో నాకే యాశ్చర్యము.

నీ విఁకఁబొమ్ము. నేనును విశ్రమించెద.

(నిష్క్రమింతురు)

పంచమాంకము.

స్థలము IV రాజమందిరము.

యశో.—(తెరలోపల నేదిష్ఠమున నున్న భార్యవంకఁజూచి) అజ్ఞారే! ఈస్త్రీరత్నము స్త్రీఘోషం బగుచున్నను దెలియక నెజ్జపైనింకను బరుండియున్నది కాఁబోలు; అయినఁ బిలిచెద. ఒనారీమణి.

క. శ్రీకాంతుఁడు తనుఁబాసియు

నేకాంతామణికి దక్కె యిత్తటియంచున్

క్షాకాంతవేగ వేగున్

జోకన్ బుత్తెంచె నాఁగ యశుకుఁడుదోచెన్.

22

ప్రియా, ఉపశీకాలమైనది. రమ్మ. చిత్రమగు నొక కథదెప్పెద.

(పరిచారికన్గని) నేవచ్చితినిని దెల్పిమిరాణిని నికాంతమునకుమున్న తోడి రమ్మ... (బహిష్కృతదేశమున నాసీనుడై వాలోద్ధాతజీమూతంబుడంబునఁ జలిం చుచు) ఆకటా, శ్రీహరిప్రియభక్తుడగు పురందరుగౌరవముదెలియక వ్యర్థముగా నతనిగారాగ్యహమందుంచిన నాఁటంగోరె మన్నాననం బనుక్షణము గారాకూర మగుచున్నది. (పరిచారముగ) అయ్యా, ఒకక్షణములొకే జేసిన

యపరాధము జీవితకాలమంతయు వ్యసనమును గలుగఁ జేయునని తెలిసియు నే నూరక పచారమున దేరము సేయువారలఁ జారమున వేసి వారికపచారము చేసితి. ఇది ధర్మరీతియగునే? (అలాచించి) హా, ఎంత ప్రమాదము! ఇపుడెంత ధైర్యమునినను డెందము శాంతింపదయ్యె (ఉత్పశ్యుండై) కటా, గేలిగొని పుణ్యతముండగు సద్బ్రాహ్మణుని నిర్నిమిత్తముగఁ జేఱిలా వేసి యాయాస పఱచినందునఁగాఁబోలు చంద్రుడు శోభావిహీనుఁడయ్యెడు. వెండియు నిజభర్తయంతర్ని తుండయ్యెడుఁగదా, యిఁకఁదమవిరోధికంటఁ బడుట పతివ్రతాత్వమున కెగ్గుననేమో యని నక్షత్రోత్కరంబులు కరంబదృశ్యంబు లగుచున్నవి. మఱియు భక్తులభంగపెట్టి వీనికింతపంతమా యని ప్రాచ్యంగనామణి శ్రోధకషాయితముఖయయ్యెడు. ఇక నెంతరానున్నదో! టోటిలాఁదలపెట్టి రోఁకటి పోటున కడలవచ్చునే?

ఉ. ఏలాకా! వేశ్య దానిని గ १ దించె, గఢించెను బో, సుమంత్రితా నేలాకా! లేక బంచె, నపు १ డేలితి, నేలితిఁబో, పరాకున మ్మూలుప భక్తు నేల చెఱఁ १ ద్రోసితి, ద్రోసితిఁబో, మురారి నన్నేలాకా, కూకరించె, నిక १ నేవిధి, హా, విధిదాఁటవాటమే. 23

అయిన శ్రీహరిని సంస్మరించిన సంచితదుష్కృతములు హరించుఁగాన నేనటు గావించెద. “నానావిష్ణుం మోక్షదోనాస్తదేవః” అనునది యథార్థమని శ్రుతులు ఘోషింపుచున్నవి గావే?

కందగీత గర్వపంపకము:—

ఖలనరకాంతకా దనుజ १ కాల రమేశ పతంగవాహ లాం
గలిశయనా కృపాపరవి १ కార విఫాల సువర్ణచేల దు
ర్బలకరిపాలకా మురహారా దురితైఘ్నిమోచనాత్మ దో
ర్బలగిరిశాంచితా వృజిన १ వారిధి శిక్ష మహేంద్రరక్షకా. 24

ఇందలికందము, “నరకాంతకా” యనుదానినుండియు; గీతి, “దనుజకాలరమేశ” యను దానినుండియుఁ జాచుకొననగు.

ప్ర: శుభకీర్తి.

శుభ—(నయ వినయము లెనయఁజేరి) ప్రాణనాయకులకు పందనము.

యశో—(జనాంతికము) కాంతారత్నమా, రాత్రియెంత వింత జరిగెను! అద్దాని నిర్వహించు నేతెంచితిగాని నీ నుఖనుషుప్తియే నీకుఁ బ్రతిబంధకమయ్యెనని మదింఁచి నిర్వచయఁడనైతి. ఆహా, ఆదివ్యమంగళవిగ్రహము నే నేమనివర్ణింతును.

శుభ—హా, అటులా! ఏమివింత నాథా.

యశో—అలింపుము. (శుద్ధ విష్కంభము)

నీ. అరవిందదళనేత్రుఁ ఁ దాజానుబాహుండు
 నుదుటఁ గస్తురిబొట్టు ఁ నొదవువాఁడు
 శంఖచక్రములు భు ఁ జంబులఁ గలవాఁడు
 గదయుఖడ్గముఁజేతఁ ఁ గలుగువాఁడు
 రమయుఁ గౌస్తుభము ను ఁ రంబునఁగలవాఁడు
 కనకచేలమ్ముఁ బైఁ ఁ దనుకువాఁడు
 హారకేయూరకోఁ ఁ టీరము ల్లలవాఁడు
 సజలజలదపు మైఁ ఁ చాయవాఁడు
 తే దేవదేవుఁడు ఎండరీఁ దేవుఁ, డహహ!
 పరమతుంబుర నారదు ఁ ల్పాడ, నలరి
 యప్పరసలాడ, బృందార ఁ కాలివేడఁ,
 జెలఁగి నిలిచెను నాదుముం ఁ గలను గలను.

25

కల్యాణీ, వింటివే! పెందిరువడి నెక్కి పెరుమాళ్ళిటు విచ్చేసి మదీయ స్వప్నంబునఁ బేదన్గను పెన్నిధివోలఁ బ్రత్యక్షంబయ్యు నన్వాడిచూపులంజూచెఁ అంత మజ్జాగ్రదవస్థయందు మాయిరువురిలోఁ గొన్నిప్రశ్నోత్తరములు జరిగెఁ అవి మఱిదిన మఱిపురావుగదా. సావధానముగ నాలకింపుము.

ఉ. ఏలరభ క్తునేపఁగ ధరేశ, మదాంధత, దమ్యుఁ, డెట్లు, శ్రీ
 లోలునిభూషదోచె, నవ ఁ లోకిత మెవ్వరిచేత, వారకా
 న్తాలలితాంగిగాంచె, నది ఁ నాచినదా, మృష, వాఁడుకామియై
 క్రాలుచుదాని వేశ్యకిడ ఁ గగ్గకయాపె యొసంగె మంత్రికి. 26

అవ్వల నిటువదించె—నీవు రాజ ధర్మము నిరసించి మల్లీయభక్తుని కప ప్రధగావించి నీయుద్ధతి గావించితివి.

తై. సకలతస్కరముష్కర శాసకుండ
వయ్య హరివంశజాతుండ శ వయ్య రిత్త
యనఘశాసించితివిగదా? శ అవనివతులు
రాజ్యమదమత్తు లనుట వై శరస్య మగునె?

27

ఓయీ,

ఉ. భూసురువిన్యసించితివి శ పుణ్యజనుండ, చెఱి న్విముక్తకా
రాసదనుష్టనర్పవలె శ రాసభమానికమయ్యే నీదురు
త్వాసమె యంబరీషనిభాపావనునూచె విభంగదోలిక
దోసముగాదాకో? తొలగదో? స్వకళత్రసమాఖ్యలోటునన్. 28

శుభ—(ఱిచ్చవడి) ఆహా, మీ రెంతపుణ్యులు. శ్రీహరి పాక్షాత్కృతుండయ్యె.
ఆవల?

యశో—ఆవల యావలితలకొనదు. మఱి విను.

ఓయి ధృతరాష్ట్ర, మధ్యక్షునికీర్తి సర్వత్రప్రజ్వలించు జేయఁదలంచి నేనిట్లాన
ర్పితి. ప్రజ్ఞావంతుడవయ్యును నీకు దీని సంశోధింప దుర్బలమయ్యె.

క. కాంచునది నచ్చవచ్చు
గాంచక వినినంతమాత్రం శ గ్రన్న నమ్మ
బాంచల్యుడై ననోడఁడె?
ప్రాంచద నపరాధిశిక్ష శ కర్తుఁడె? చెప్తమా.

29

అయిన నీవు తొలిమేన మదీయనేవాచరాయణుడ వైనకతన నిన్నిపుడు గటా
క్షించితి. ఈపు మద్దర్యనంబునంజేసి విగతదోషివైతివి.

ఇక మదీయకానన మంగీకరింపుము.

ఉ. చింతదొఱంగి భూమి సురసింహు యశోవిజితాషధీశుని
స్థాన్తకళంకుశాంతఖని శ గాంతవిమానమునందుఁజేర్చి శ్రీ
కాంతు నిశాంతరత్నమున శ గానికేజేర్పు మదాజ్ఞఁజేసి, నా
చెంత నభీప్సితార్థముల శ జెందరె మత్రియభక్తసంతతుల్. 30
ఇట్లు నుడిచి యదృశ్యుం డయ్యె. ఔరా! ఆ దేదీప్యమానము వర్ణనాతీతము
నుమా.

శుభ.—[సంతసమున] ఆహా, దయామయుఁడనిన నాపురుషోత్తమునకే తెల్లంను.

యశో—(భటునితో) ఓయీ, నీపీలేఖను మంత్రికిచ్చి యతని వేవేళనిరమ్ము.

భటు—చిత్తము—

(నిష్క్రమించును.)

యశో—(భార్యతో) రామానుజి, శ్రీరమానుజోహరునిల్లై తుకజాయమానకటాక్షము నాభక్తవత్సలత గమగొంటివే?

ఉ. వయ్యముగాదె సంసరణ ! వార్ధిని నీడిన నెంతకాలముగా
నెయ్యముగా వెత ల్విడవి ! నీతులభాతివనిగా జరింప నా
లియ్యముగా దెటుంగు మిది ! దేశికవాక్యము దీనిమానినగా
నయ్యముగా దతండు భవ ! తారకుం దై ననొనర్చునే? కుయిన్. 31

మనము, మనము తుచ్చంబగునైహికసుఖాభిసీది సత్కాలమంతయు మేలము
సేయుచు నిట్టగణితభవవరంబరలకు గానై ఖలీభవించుచున్నాము. ఇప్పుడునిజ
పుత్రునకుఁబట్టాభిషేకమొనరించి పురందరులవారిని గురూత్తములుగ భావించి
యాతయామసంసారమింక నిస్సారమనితలంచి శ్రీహరి సంస్తరణసమీకృతమతి
యుతులమై పుణ్యనదీనదతీర్థంబుల నేవించి సమంజసగతి గడియించెదము.

శుభ—సత్యము, సత్యము. ఈరాజ్యజన్యజన్యాభటాంభోరాశినెందనుక నీడులాడిన
నివృత్తాబాసము. ప్రస్తుతము లక్ష్మీబాయికి సుఖము స్థూర్పు కార్య మొకటి
గలదు. ఆమె పతివ్రతాశిరోమణిగాన నామెను దుఃఖాబ్ధిముంబకనిష్కళంకు
డగు పురందరుని వేగ బంధవిముక్తునిగఁ జేయ నగు.

యశో—సెబాసు, లెస్సగఁ బల్కితివి. నీవు పురందరుఁడుగారి యాగారమున కిప్పుడే
యరిగి యమితార్తయైయున్న లక్ష్మీబాయి నాశ్వాసించుము.

శుభ—(లజ్జానతముఖ యై) నాథా, రాణివాసినిగాన నచటికిఁ జన లజ్జాశంకలు మనం
బున ఘనంబుగఁ గలఁత వెట్టుచున్నవి.

యశో—(స్వ) ఓహో, త్ర పాపవతముఖయైనది. సాధారణముగ నంతఃపురస్త్రీతతు
లిటుండుట నహజమే గాని యిప్పు డిది తరిగాదు.

ప్ర—ఓరాణివాసమా, రాణివాసమా ! ఆయిన నేమి ? తనమయమున నిటు సంక
యించుట యర్హమే ?

తే. అంగనామణి, పుత్రురాజ్యాభిషేక
మొంచి హర్షించి నిజరాష్ట్రమెడలు మనకు
జరయుఁ బైఁబడె నాశ్రమాం ! తరము గరము
నేరఁగోరితి మింక ప్రాచేఫలంబె?

మన కవస్థాశ్రమంబులు రెండును రెండైనవి గాన విశయ ముండుకొనక తద్వి
శయమునకు హాళిహళి జనుము. ఆనుశీల భర్తృవియోగానలజ్వాలల సెంత
తప్తచిత్తయై యుండునో; వెండియుం దననాథు ఖేదమునకు మనమే కారణ
భూతుల మనియామె యెఱిగిన మన కెట్టి యనర్థ మొనరునో; ఒకవేళ క్షుత్ర
పాతుఁ డని దలఁచినకాపించునో. ఇప్పుడు మనమా మిథునముల కాగ్ర
హమురాసిక మెలంగవలయు.

ఆ. పరమభక్తుల నెటు १ పాలనసేయు స
హస్రపాదుఁ డంచు १ హళిఁ గన స
హస్రపత్రరాశి १ యంపెనొ నాఁగస
హస్థలినిబొలిచె సహస్రపదుఁడు.

33

అటుచూడు, పద్మినీవల్లభుఁ డుదయాద్రికూటావలంబియై తోఁతెంపెఁ గాన
వేగఁ గుస్తరింపఁ బొమ్ము.

శుభ—సరి, పని వినియెద.

(నిష్క్రమించును)

ప్రవేశము : మంత్రి.

యశో—అమాత్యభృంగవా, ఉత్తరముచేరెనా? విషయమంతయు సంగ్రహించితివా?

మంత్రి—అంతయు గ్రహించితిని.

యశో—ఇందుల కేమి సాధనము?

మంత్రి—(విహసముతో) సార్వభౌమ, రణైకకూరులును జగదేకవీరులును నగధీరు
లును గ నుండు మీరే యిటు విహ్వలించుట గన మహాకృష్ణముగ నున్నది.

యశో—(తనలో) ఇతఁడు పెట్టిబాగులు. మద్వాక్యములఁగానికే గైకొనఁడు. వీని
సమక్షమున నది జరిగియుండిన వీని కీడాంబిక ముండియుండునో.

ప్ర.—ఓయి బాదరాయణీ, బాదరాయణాదిమహర్షులను గమలానసాద్యమర్షులనుదన
మాయచే భ్రమింపఁజేయు మాయాకారుఁడగు శ్రీమన్నారాయణుని చెంత
మనమన సెంత? మదియదరం బంత వింతయే. విను.

ఉ. గాదము గాదమానియెద १ క్రవ్వఁగవేడబమాని లాఁగ స
త్సాద మటంచు దూఱి వనిఁదారి యవాగ్రముఖాబ్జయై మొగి
సోదెపుమోతఁగైకొని యశకుద్ధగరాశముఁ బూని నమ్రమై
హ్రాదిని నీడి జీవనముననం దొగి దోఁగియుం బత్తులింప. కా
ద్వాదశరాసు లివ్వరుస १ దంభముఁ బాసి చరించె దిమ్మునన్. 34

అడటుండఁగా “రాజానుమతో ధర్మ” అను నీతివిడిచి నేనెట్టి యధర్మ మొనర్చితి. కటా, మదీయబుద్ధిమం దీభవించె గాని కర్మక్షముడ వైన నచివా, నీ ప్రజానసాచివ్య మెటుపోయె.

క. బుద్ధుడ వయ్యుగా దటి నీ

బుద్ధిసెడె న్నాకు నట్టె ॥ వోయెగా వేళ్యా

కుద్ధోక్తుల స్పృతులే, “స్త్రీ

బుద్ధిః ప్రళయంకరీ” సు ॥ బోధన వినవే.

35

మంత్రి, ఇక నీపీయద్యోగమున కనర్హుడవుగావు న దీనిఁ ద్యజించినఁ గడుమేలు. మంత్రి—(దీనతతో, స్వ) కటకటా, నేనయోగ్యుడనై కొంచమైనను యోచింపక యేల యిట్టానర్పితి. కడపట నాచనియే బీజువాణునట్టున్నది. (యోచించి) అవును. అట్లేగదా, ప్రభువుల నేవ. వారిమనస్సునకు సమాధానముగ నడవని వారిగతి నిర్గతియే. న్యాయాన్యాయవిచారణతోఁ బనిలేదు. అహా, మండ లాధిపతికొలుపు మండలాగ్రముమీది నిలుపుకంటె గవ్వతరముగాడే.

ప్ర.—రాజదేవేంద్రా, నన్నీ విషయమునమన్నింపవలయు. ఇక్కార్యము చైవికము. దీని నన్యథా నిర్ధరింపఁగూడదు. అందునిమిత్తముననే దీని గ్రహింప నెట్టివారి కైన నసంభావ్యమే. అయిన నపదానమున కాలోచనయేల.

ఆ. కడచినట్టి పనికిఁ ॥ గడుమనోవ్యధయేల?

రాచపాడికెప్పుడు ॥ రాపు గలిగె.

నరులు తమపురాత ॥ నకృత్యఫలముల

నంద కెందుఁ జనఁగ ॥ నగుదురీశ.

36

అడటుండఁగా మీరీ కర్మ మొనర్చినందునఁ గాడే! భక్తవత్సలుండు శ్రీపాండురంగుడు ప్రసన్నుండై తోఁతెంచె. అహహా, మీరెంతపుణ్యులు!

యశో—(విహస్తుడై) నచివా, నేనసమీక్ష్యకారి నైనందుననే, నాకింత దావంతము దొరసె. అయిన నిపు డీయపదానమునకై వితర్కమేల? ఏతత్కాలముననే పురందరుఁడుగారిని నొకయాభ్యయాసమునఁ బండరీదేవాలయమునరయమునఁ జేర్చుము.

మంత్రి—బిలినవారి యాజ్ఞ. (నిష్క్రమించును.)

యశో—అహా, అయ్యనఘుని శ్రీకృష్ణభక్తవర్మ్యుడనియు నకృష్ణకర్మ్యుడనియుఁ జెలియమి నేనింతదుర్మయమున కాలయమైతిని. అయినను శ్రీ పండరీనా

భుండు దయాశూన్య మన్నించె. ఆహా, అర్థసంరక్షణమందు వారిదయ వారి దయకేతరముగాని యిట్టి దని నిరూపించు దరమగునా. ఆలస్యమయ్యె. ఇంక నాలయమునకుఁ జనెద.

(విష్కా)మించును.)

షష్ఠాంకము.

స్థలము I. పురందరునిగృహము.

లక్ష్మి—(దగ్గుతికతోఁ దనలో) చెల్లెఁబో! ఏమి నాశలవ్రాలు. చిత్తము స్వాయత్తము లేక యుత్తలమునఁ దత్తఱిల్లుచున్నది. యా, నాథా, మీ రేకాంగులయ్యును గారాబందీకృతులై పీడ్యమానమానులై పరిభ్రాతులై స్వేచ్ఛావిహారోత్కంఠా విదూరులై యహోరాత్ర మిటుకపింప నే నెటుగని సహించుదాన. కటకట, సుగుణనిధులైన మీ కీహారామి రాఁ గకమేమి.

క. తరపిలి వలిభులలేవడి

నరిధరుడిం గరుడవయ్యు ॥ నరుసము విడి తూ
డరివలె నీవిఁ గుండఁ

హరిభక్తుడవైన భాగ్య ॥ మా, యెటులోర్తున్.

ఓ పాండురంగా,

తే నీదుపైఁ బ్రేముడించెడు ॥ నాదుభర్త

ప్రేముడించుచుఁ జెరియందుఁ ॥ ప్రేముడింపఁ

బలుపరాకున నుండనీ ॥ భక్తవల్సె

లతకు సడిరాదొకో? శ్రమశీలం దొలంపు.

2

రుక్మి—(తల్లిచెంకఁ జేరి) అమ్మగారు, అణఁగారుఁడు. మాయందఱకు వైర్యముఁ జెప్పఁగలియు నిటు శూన్యముఖమై యుంటమేలే? కర్మానుభవ మెన్నటికైనఁ దప్పనే? అయినను శ్రీహరి తనభక్తవరుల కీర్తి వెలిగించుపొంటె నిట్టిసంతటము నంకల్పించియున్నాడని జనవాక్యము గలదుగానఁ శాంతింపుఁడు.

భటుఁడు—(లక్ష్మీబాయితో) తల్లీ, దేవిగారు తమదర్శనార్థ మేతెంచియున్నారు.

లక్ష్మి—(సఖాష్టముగ) ఇస్సీరో, నామ్రదిమికిఁ దోడుగ రాజ్ఞని సైతము చూడఁడమా. (రుక్మిబాయితో) అమ్మీ, రాణిగారు వచ్చియున్నారట. తోకొని రమ్మీ. (చురల సుస్పృహనుచు)

క. ఇల నే నెటులొర్తు న్నది

తలడిల్లుచు నున్నయదివె ? తారముచే నే

డలవిధి నేమనవలె నొక

తలఁదఱిగిన యీశునాడఁ ? దగుఁగాకల్కన్.

3

హా, దైవమా, అయ్యుచుపలి యాప్రజాపతి శిరంబులనన్నియు నొక్కపెట్టు
ననే యేల మట్టకపోయె ?

దుక్కి—తల్లి, “విధిర్భలీయసే” యనునది వినమే. లోకులు తమతమ పూర్వకర్తృఫలము
లచే గర్వితులై సుఖదుఃఖ మనుభవించుచుండ విభాత్యని వృథా నిందించుట
యనభ్యము. మఱియు విధియే పృష్టికర్తయైనను దననే విధి విడువకపోయె
గాదే ?

మ. తనభార్యంగన సర్వభూతముఖవాదప్రాధిమ్య నేటుట
దనసూనుం డగునారదుండు కలహాంతరద్భుతుండై తారుట
దనవాహంబెడఁ దన్నుఁగాంచిన సుపద్యంబు న్దినంగోరుట
గని శ్రీకంఠునికి న్విరించి వెతఁదాఁ ? గంతంబు నర్పింపఁడే.

ప్ర వేశము : శుభకీర్తి.

శుభ—(సవిచారముగఁ దనలో) అయ్యో, పాపము ! భర్తవిషయమై యీ కల్వ
కంటి కంటిసిర్వామి. లోక గడు సేదచున్నది. అయినను శ్రీహరి తనభక్తులఁ
బరిశీలించ నిటు కళవళపఱచి యావల పరిపాలించు ననెడి ప్రచారము వీరి
యందు సార్థకమయ్యె. ఎదెట్లున్నను నిపు డీమందయానకు హిలోపదేశంబు
నేసి యీమెయెడఁ ద న్నమాశ్వసింపెద. (ప్రకాశముగ) అమ్మా, లక్ష్మీబాయమ్మ
గారు, ఇట్లు పరిపరిపరుసులఁ బరితపించనేల ?

శ్లో. “హరిణాపి హరేణాపి బ్రహ్మణాపి సురైరపి
లలాట లిఖితారేఖా పరిమార్డుం న శక్యతే.”

అనునది మీకు తెలిసియేయుండియు నూఱడిలక పలుమారిటుకుమారిలనేల ?
వెండియు నార్యపుత్రులు క్షమాక్షములని విశదమయ్యెను మీరిటుల వందురుట
కేవలనంగతము.

దుక్కి—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) అయ్యో తల్లి, లోకమున మెప్పుగన్న భారిగతి యిటు

తానని యెవరైనఁ దలఁచిరా? మంచి నోములు నోచనివారికి సౌఖ్య మెటు గల్గు. నామనంబిట్లు యథాయథ తాచున్నది. నేనేమి నేయుదాన.

(అని రోదించును.)

శుభ—సాధ్వీకిరోరత్నమా, మీభర్తగారి కేమిన్యూనత లేదు. దుఃఖపడక వినుడు.

సాధ్వీవృత్తము:—

వారలు మురహరి ॥ భ క్తులపరిమిత ॥ పంకవనవనవిభావసులుగా
త్వారమణుఁడు వడిమంజులేరలితవిమానముఁ బనిచె సమానమతిగా
వారణవరదుఁడోవారణముగనిదు ॥ వాసియు సురుచిరవైభవముగా
సారసనయసునిసారెకు వగచెడు ॥ సాధ్వీపారలునె? విమాదమునన్.

ఇక నూఱిడియుండుము.

లక్ష్మీ—స్వామిసీ, మమ్ముగాపాడెడు మీబోఁటివార లిటులేని సంగతులుదెలుప విను మానముగ నున్నది. ఇక వారిసంయోగముపై నాక యొక్కడిదిగాని వారి దర్శనమైనఁ జేతపుటనో లేదో యనుశంక గలిగెడు. ఈజన్మమున నాకేమియు సోము కలిగియుండలేదు. ఇకఁ గలుగఁబోదు. “న భూతో న భవిష్యతి” యనునది నిక్కము.

శుభ—తల్లీ, అట్లు దలఁపఁగూడదు. దుర్దశారహితులైన మీభర్తగారునడిసన్నమహా తులని రాజుగారే స్వయముగ నొక చతురంగయానముమీఁద వారి నప్పుడే తిరుమాలిగకుఁ బంప నవవాదంబు దయచేసియున్నారని నే నవవాదంబుగ నుడివెద. ఇంతకుమున్నే వారు గుడిఁ జేరియుందురు. నానుడి నానుడిగాదు. మీబల్లియు దల్లియు రిత్రయగునే? మీ జనసేవనకు లెన్నఁడు వైవాహిక కార్య మొనర్చిరోగాని నేడు శ్రీపాండురంగఁడు స్వీయకృత్యముగ నెంచి తన వూళ్ళవ మొనరింపఁ గంకణంబు నెఁగిన మీపుణ్య మగణ్యము. మఱియు సీయుద్ధర్మము కన్నులారంగాంచు మాసుకృత మెంతసుకృతము.

లక్ష్మీ—(స్వ) ఇదంతయు నాధిదైవికము. ఈనత్యవలీసుభాషితము సప్రమాణము. (పరి తోషించి) ఓ మాని మానరాజుభృంగా, నమస్తభక్త తమస్తమోపతంగా, శ్రీ పాండురంగా, నేవేడిన బల్విడి మద్భర్తకు నెట్టకేని ప్రజానోదయంబు గావించి ప్రసాదించితివి. పరాభయప్రదానంబుల భవదోపాహవంబుల భవదీయకరుణా కటాక్ష మవాచ్యమును నద్వితీయమునుగాడే. నేడు మదీయమనఃపీడనంబు మారుతోడ్పాత వారిదంబు దంబున నడంగె. ఈవే మాకు నదా శరణము.

పాదపవృత్తము:—

భక్తజనామరసపాదప, యెంతో, రక్తిమదీయసరగాగవరు న్న
దృక్కునిజేసి సఖాస్థలిజోన్మ, దృక్తఖలుండయిభావ్రిశైలంగెన్. 6
(ప్రకాశముగ) రాజ్య, మిమాట యథార్థము. ఇప్పుడు మనస్సు కోవెలకుంబోవ
వేగిరబడుచున్నది. రండు. (నిష్క్రమింతురు.)

షష్ఠాంకము.

స్థలము II.

పండరిపురీదేవాలయము : పురందరుడు.

పురం—(కరకమలములు ముకుళించి ప్రదక్షిణించుచు)

మల్లేభవృత్త కందగీతగర్భసీసము.

సీ. భువిలయావాపవిభూత్యనిష్ఠముదురు
ద్యేగంబువేడుల్పుగోగణాధ్య
కువలయారాధ్య నిగూహనంబుచిత్రమే
వారింపవేటాము ఓ గారవంబు
వదిలిపోనో నుడి ఓ వచ్చునో ననుగనం
దీనావనాభవ్య ఓ ధీప్రకాశ
దరలతావృత్తసుతాసతీముఖభవ
ప్రధ్వంసముజ్జేయ ఓ రారవీర
తే. మురహరజనార్దనాభయ ఓ నిరయహరణ
దంతివరద నిర్జరసుఖ ఓ దాస్తరహర
సఖవర భృతమందర శైల ఓ సలిలచరణ
సదమలగుణగణా శయ ఓ సదయహృదయ. 7

(ఇచ్చోట, మల్లేభమును “విలయా” యను పదమునుండియు, కందమును “ము
రహర” యను దానినుండియు నారంభింపవలయును. గీతి సాధారణము)

ఓ పాండురంగా,

క. చంచద్భవదంఘ్రుల వీ

ఊంచిత రఊంపు నన్ను ఓ గీతప్రవణా

వంచక రక్షో హరణా

సంచిత సంకాభితరణః సాధుద్రవిణా.

8

ప్రవేశము : యశోవర్ధనుడు.*

యశో—(పురందరుఁగాంచి కేల్తాగిచి) భక్తాగ్రేసరా, నమస్కారము.

క. నిక్కలసుండి, నాకలమీ

యొక్కువ తక్కువలుసుంతయొలుంగమి గమినే

ముక్కురి యలఁచితిని మి

మ్మక్కట, దోషమునై పుడమలచరిత్రా.

9

దేవా, భవన్తాహత్త్యము నెఱుంగ కిటు లానరించితి. అయినను భవనీయాలోక నంబున స్పృహవేధిస్పృహముచే లోహంబు మనోహరంబగు మనోహరంబగుచందంబున మన్తానసంబు నిర్మలతఁ జెందె.

పురం—రాజకుంజరా, మీరు భక్తాగ్రేసరులు కావుటం జేసి పండరీసాధుడు మెచ్చి స్వయముగ విచ్చేసి దర్శనమిచ్చి మచ్చిక ముచ్చటించి విచ్చేసె. భవత్కారణంబున నమస్తజీవోపాన్యంధగు శ్రీకమలామనోహరుపాదకమలముల నతి సుకరముగ నాకు నేపించఁగలిగె.

యశో—అట్లుగాదు. ఈనేవకు మీరే కారకులు.

(పాండురంగనికి మొగంబుగనిలిచి యెదుపదిచేసి)

ఉ. శ్రీహరి, నీదుభక్తునికిఁ జెట్టనొనర్చితి మోహబుద్ధి నే

ద్రోహిని నాశ్రయించితిఁ బ్రోదోషమునైపుచు నాదుజోతలఁ

దోహలమూని చేకొనివి. ధూతవిచారునిగా గ్రహింపవే,

కూహకుఁ డేనినిన్నుఁగని కోర్కులనొందఁడె? యిందిరావరా. 10

స్వామీ, మదీయాపరాధంబు నహించి యీ భక్తశిఖామణుల మద్ధరూత్తము లుగఁబ్రసాదించవే.

పురం—(శ్రీహరికిఁ బునఃపునః ప్రణామిచేసి)

క. ఇనుఁడెంచం నింగనెహరి,

నెనరుంచం సంచుగాదె నీబిరుదమునే

వినిఁబెంచంగద, కరుణా

ధుని, నొంచందగదవర్ణ సదూర్వాధీరున్.

11

(నారదునిగాన మాలకించి రాజుతో) రాజులలామా, మనకీ భక్తిప్రపత్తుల కాలవాలమును గంటిరే? అదిగో, విజయము చేయుచున్నాడు.

ప్ర : నారదుడు.

పురం—వందనము. మునీంద్రా! భవదీయాగమంబు మమ్ము బవిత్రీకరించె.

నార—(సోత్సాహముగ) పురందరా, నిన్నుఁ జూర్వకర్తము బాధింపుచుండినందున భూపాలునిపల్కు లామోదించితి నేగాని మదియ దివ్యచక్షువుచే యథార్థము నారయక దివ్యచక్షువుఁబోలె వర్తించినందున నీకీ దురవస్థ సంప్రాప్తమయ్యె. ఆయన నిందు చేవిగతకలుషుండవేగాక భవద్విఖ్యాతియు లోకవిఖ్యాతమయ్యె. ఇకఁమీఁదట సచ్చతుష్టభుండ వగునీకుఁ జతుర్ముఖుఁడు చతుర్బ్రహ్మల నొసంగుఁగాత.

యశో—నమస్కారము, యతిచంద్రా.

నార—కుశలీభవ, (భూపతి కరాజ్ఞముని పురందరునితో) భక్తపుంగవా, మీ రెఱుఁగనిధర్మపు లేను. కావున నీ రాజేంద్రునిపై వాత్సల్యము నెఱపుగనెఱపుచు వీరికిఁ బరమార్థము బోధింపుడు. వీరు మహాభాగులు. అటుగాన నేనిటు వచింపఁగలె.

పురం—చిత్తము. చూసింద్రా, ఒక వికర్మమున్నది. ఈజీవాత్మ కెప్పుడు జీవన్ముక్తిగలుగునో లేటచఱచి నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయుఁడు.

నార—అహ, యాచ్రక్ష లోకోత్తమమైనది. ఇక్కలికాలంబున నరులు తమ యాయుఃప్రమాణ మతిస్వల్పముని యెఱింగియు మాయాబద్ధులై తత్తత్ప్రతాపహాదిమరణాంతమునఁ బితృవసంబులఁదచ్చవముల గృహకాళిలవాదులపా లగుట గన్నలారంగాంచియు జేహమునిత్యమనియే యెంచి పామరులై కామాదులవదలక భవతాపత్రయములకు లోనై వారియాయువు వృథా నశింపఁజేయుచు భవాద్ధి దరింపలేక సర్వదాబాములఁ బడుచున్నారు. ఈతను పనిత్యముగాన జీర్ణవస్త్రముభాతి ఊడించును. జీవాత్మయన్ననో, యెప్పటికి స్తవంబు, నశించునది గాదు. మానవుఁడు యజ్ఞానముచే జీవాత్మభ్రమమున జేహమునందే యాశ గొంచునవసానముననక్కటా! మృత్యువు నమీపించెనే యనియు నిక భార్యాపుత్రులగలి యెట్లనియు దుఃఖించుచు జన్మలహరిలోఁ బడుచున్నాడు. జీవుఁడు ప్రాకృతకర్మఫలముల ననుసరించి యన్యజేహమును తాను నూతనవస్త్రమును

ధరించుభంగిఁ బరిగ్రహించినను భక్తివైరాగ్యములకలిమిని గర్భనరక జరామర
ణాదుల వలననుండి శీఘ్రముగవిముక్తుఁ డగుచున్నాఁడు. అట్టి జీవన్ముక్తుఁడు తన
ప్రియతమ మగుదేహమునుసంతసముననే త్యజించుచుండఁగా నింక స్వధనధాన్య
జాయాత్మజాదులఁబరిత్యజించు టొకలెక్కయే. కావున సర్వము మాయామో
హిత మనియెంచి దేహి తన దేహపాతమువఱకు నిర్మలఁడై సజ్జనసాంగత్య
మును సదా హరికల్యాణగుణస్థరణామృతపానము నొనర్చుచున్నచో నిరతిక
యానందకరమును నాముక్తిక సుఖదమును నగునిర్వాణముననాయాసముగాఁ
గొల్లలాడుట కేలాటి సందేహముండదు. ఇంక నే నేగెద.

(గానము నేయుచు నిష్క్రమించును.)

పురం—(స్తేరాననాబ్బుడై భూజాని చెట్టఁబట్టికొని) భూపాలా, అమృతకుల్యమగు వీరి
బోధన మాలకించిలే? ఇంక దయచేయుఁడు. గర్భగృహమునకుఁ బోదము.
(నిష్క్రమింతురు)

షష్ఠాంకము.

స్థలము 111.

ప్ర: గ్రామాధికారి: కరణము.

గ్రామా—మిత్రమా, ఈవిస్తయము గనుగొంటివే?

కరణ—వినుది?

గ్రామా—పురందరునివిషయమై.

కర—ఓహో, అదా, నేనంతయు నెఱుఁగుదు.

గ్రామా—నరినరి, అందుచేతనే పురందరునిఁ గలియుగ కృష్ణావతారమని నుడువవలసి
యొన్నది.

కర—అవునవును. లేనిచో నింతవంత యావహిల్లదు; గాని యతని లేజఃకీర్తులు సాక్షా
త్పక్షిసంకాశయగు లక్ష్మీబాయివలననే తలకొనెనని నాతలంపు. అహో! ఆసాధ్వి
శిష్యరీయుర్విజోక!

గ్రామా—నునరాజు చేసినయక్రమ మాయెఱుఁగదుగాఁబోలు.

కర—ఎఱిగియున్న నేమగునో! యాతనిగతి. ఆమెను నీరుగ్రచ్చినవిషుని రాజు
నకుఁ బెలియదు.

గ్రామా—తెలిసిన నిటుసేయునే? అయినఁ బురాకృతము ననుసరించిగదా, యేదియును నీ
జరుగుచుండు.

కర—సత్యము. (తిరిగిచూచి) ఓహో, ఆపాలకిలాఁ బోవుచు స్వస్థరుణింబోలె
ద్యోతిండునా సాక్షిమణి యెవ్వరో!

చ. ఘనవిధి నీశుఁడేఁచు టాక ॥ గారమెయంచు గమించువాణియో!
తనవిభుఁడేగెఁ బుణ్యజన ॥ దానముకై యనియెంచు పీఠయో!
కనలి నిజేశునీశ్వరుఁడు ॥ కాల్పెనటంచు సరించురామయో!
వినుకలికంటిచెల్వయ్యె! భు ॥ విస్సలరే? యిటులాకనత్సతుల. 12

గ్రామా—(నిదానించి చూచి) ఎఱుగవే? ఆయమ్మగారే, లక్ష్మీబాయమ్మగారు, గాని
యామెపిఱుంద వేఱొందు యానమునఁ జనువారెవరో!

కర—(కాంచి) ఆమె రాణివాసిగ నుండునటున్నది.

గ్రామా—(మరల లక్ష్మీబాయి నుజ్జేరించి) మిత్రుఁడా,

లే. కను మహా! యాపలివ్రతాననపురుషులు!

కోటి కౌముదీ ప్రియులను ॥ నోటువుచ్చు.

కర—

కాంచవే? సాధ్వియకాజ్యోతి ॥ గాజువాలుఁ

గాని తలఁబ్రజ్వలింపకే ॥ కరణినాటు.

13

మనమిపు దాపలివ్రతల కభిముఖులముగాక సూరెలిగిన మేలు. రమ్మ.

(నిష్క్రమింతురు.)

పండరి దేవాలయము.

ప్ర: లక్ష్మీబాయి; శుభకీర్తి.

లక్ష్మీ—(మే పులకరింప శ్రీపాండురంగనికెఁ గైచాపులుచేసి)

సీ. ఆర్తరక్షణ బిరుదాంకుండనంగనేల

ఘనునిభనాథుఁ గాశించినదెసాఁజీ,

చలితపావనుడంచు ॥ బ్రకటింపనింకేల

దురితుఁ డజామీభుఁ ॥ డరయసాఁజీ,

అనుజీవులనుగాచు శ ననగఁ బ్రహ్లాద వి
దురులును బాసవా శ త్సారలుసాక్షి,
భక్తాంగనాత్రాణ శ ప్రాధిమ గననేల
జ్వలదహల్యయును ద్రోపదియుసాక్షి.

తే. ఇట్టులంచును దిట్టలే శ ల్లెడలఁజాటఁ
జాటుపడనేల? మమ్ముజే శ వాటునుంచి
చేరుగడనేయవే భవశిచ్చిష్టపాల
నాసుదీక్షానియతికి భంగంబురాదె.

14

చతుర్విధకందము:—

తే. వనపాద నేడునీయడి, యనికె జగబత్తిగఁజిహ్వనంతనె యగురా!
ఘనపాప పుంజమంగద, తనికె వగలేక నీదు శ తత్వమునెగడెన్. 15

(ఈపద్యమందలి గర్భద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థకందములను ఎరుసగా “జగ
బత్తి”, “ఘనపాప”, “వగలేక”, అనువానినుండి యారంభింపవలయును.)

(భర్తృగని, సానందయై) ప్రాణనాథా, దైవ మిటులవిధింప నెవ్వరు నిరో
ధింప ననుద్ధులు! లొల్లింటిదంట లేన్నియో బన్నములఁ బడరె?

తే. రాజు వలరాజు సురరాజు శ రాజరాజు
తేజాగల పాండవులు నలశరాజు చిదక
లంకుఁడు జితేంద్రియుండుప్రీతశంకుపట్టి
జడిగనరె? దైవహతికి భేషజముగలదె?

16

అయిన నీ కరుణాబ్రాహ్మణుని వాసుదేవుఁడు కృపచే సర్వత్ర భవతీర్తి
కాంతో జ్వలమునకై యిటు గావించె. ఇందుచే విరాగులగు మీపరాగము విరా
జితం బగుచున్నది. స్వామీ, ఈరాజిగారు దుఃఖాభిసీందు నన్ను సాంత్యవచ
నంబుల మీసువార్తలపై న్నిల్వరించినందున మచ్చిత్రము స్వస్థతనొందె.

పుర—ప్రణయినీ, అమితాహ్లాదమయ్యె. ఈ తల్లిరాజిసంగతి చెప్పవలయునే? ఈమె
యంతఃకరణము నవసీతముగాదే?

జ్ఞ—(లక్ష్మీబాయిలో) పద్మముఖా, ఇపుడు హృన్తోదమయ్యెనా? ఇంకైన మదీ
యనాకళ్యము విశ్వసనీయమే?

లక్ష్మి—(సస్థితాస్యై) సమయోచితముగ భాషించవలసి వచ్చినదేగాని కేవలాన్యాయముటినా? సరి, దయచేయుడు. (నిష్క్రమింతురు.)

షష్ఠాంకము.

స్థలము IV. కోలాపురి.

ప్ర : సరస్వతిబాయి, అమృతరావు, పురోహితుడు.

సర—అమ్మ చెల్ల, ఓసికలో రాత్రి రెండుజాలనుండి యంతవర్జంత మిప్పునినేయుచు నేదశానంగ నిప్పుటికి సంబంధపడెను. (ప్రార్థనచే నాసీనయౌచున్నది)

అమృ—(విని) ఇదొకలేడమా! కార్యసాధనమందు జారులును విందులును సాదన ములయు నాలాకించువారు నాకర్థించువారు ననాడు, తగినయ్యాదుజోడు, బల్బగుగనున్నదని యనుకొనునటు లంతయు నంతరించినఁ గాదే, కార్యము జెరసెనని వచించవలయు.

పురో—(అమృతరావుతో) వివాహకార్యమునకై షేమమునఁ బోయి లాభమున రండు.

అమృ—అంతయుఁ దమ యాశీర్వచనముగాని కద్దుడులేని భారతమా?

పురో—(హాసనముతో) సరి, అట్లయిన నేనునైతము మీ వెంట వచ్చెద.

అమృ—ఎవరోయి, భటుడు.

భటు—హజారము గాచియున్నాను, దేవా.

అమృ—సానుగ్రీశకటములు వదిలమే? బంధులకుఁ దగినకంతీరథములరథములఁ గట్టయితము నేయఁబడెనా?

భటు—చిత్తము. బంధుమిత్రాదులకు ముందిరుమైల నందలంబులనరదంబులను వాని మధ్యమునఁ బెండ్లికొనుదుని కొకపాలకియును డానిమేనందమ యుభయుల కాండోళికాద్యయంబును నాయితము చేయఁబడియున్నది. అన్నిటికెనుక నేవకు లేనివారియనుమతిఁ గనుపెట్టుకొని యున్నవారు.

అమృ—మంచియేర్పాటు.

మిత్రులారా, మీరెల్ల రాలకించి యాలకింపుడు.

క. తమివనుఁ గనుఁగొనుచును వి

య్యములనుగల గలపునఁగని క యభిచరులయి సం

శ్రమమున నుపయమమునకుఁ

గమనమగుండని వినయనయ ॥ గతులవినిచెదన్.

17

(భార్యతో) ఏమి, ఆగసాలె యిప్పుటికిని నగలు లేడేల ?

సర—ఏలనో, తెలియదు. మొదటనే, నే నైద్దాయలవారిని నమ్మగూడదని చెప్పితిఁ గాడే? తన భార్యాభూషణములోనే, యీషడ్భాగమునైనను దోచుకొన యత్నించునగసాలి మనల మోసపుచ్చు డనిచెప్ప వీలగునే?

అమ్మ—(కుమారునితో) పుత్రా, ఇక యానం బారోహణము సేయఁబోము.

విద్యా—(సాశ్వత్యుండై) జనకా, ఏల?

అమ్మ—ఎఱుంగవా! నీకు వివాహమని.

విద్యా—(సంతసమున మానముగ నుండున్న)

అమ్మ—(స్వ) నుతున కిది సంతోషమే. అట్లేగదా? బ్రహ్మచారికి వివాహమన నామో దమును, గృహిణికి “అయ్యో, ఏల గృహస్థుడ నైతి” నను నమోదమును గలిగి యుండుట. (ప్ర) శీఘ్రము పోము. ఏల తామసము.

విద్యా—అట్లే, జనకా, చూచితివే, హేమకారాసీతాభరణంబులు. నే నీవి నెచ్చె నుంచెద.

అమ్మ—ఓహో, అందుకొంటివా? సమయమున మోసమాయె ననుకొంటి. మంచిది, ఎచటనుంచుటకుఁ గైకొంటివి!

పితామహి—(ఊఁగాడుచు) ఓ బిడ్డఁడా, నీబిడ్డ యవ్యక్తుఁడుగ నగటదినను స్వకార్య మున నెంతవ్యక్తుడో గను. తెలియదా, తనభార్య కుపయోగింపవలయునని.

అమ్మ—(హాసముజనింప, భార్యతో, కంటితే ?

ఆ. ఇంతి, నీకుమారుఁ ॥ డిప్పటినుండియే

భార్యకొఱకు నింతసాటుపడుట

సర—(అవును. ఇది యందటికి సహజమే)

మున్న వచ్చు కర్ణములకన్న వెనుదన్ని

వచ్చుకొమ్ము లెప్పు ॥ వాఁడిగావె!

18

అమ్మ—అహో, ఇప్పుడే యిటున్న డే! ఇకఁ బరిణయానంతరము మనము దృష్టిపథ ము గాముగాఁబోలు.

సర—అయిన నీసౌమువిషయమై మీరు పల్లరు ప్రస్తావింపకునికి కడుమేలు.

కితామహి—కొమారుడా, నీకొమారుడు గాడా, మఱిక్కడనుండి వచ్చె? ఏయే
కాటిపులి కాయావన్నె యుండకున్నే?

సర—(భర్తతో) నాథా, తెలియునే, అత్తగారు మీర లీప్రాద్దు గ్రాతవారుగారని.
ఇక నిర్గమింపుడు. లగ్నము మించిపోవును.

(పుత్రునితో) పుత్ర కా, ఆభూష తెవ్వి? ఇమ్ము.

విద్యా—ఇదిగో. (ఇచ్చును)

పురోధ—అర్ధరాత్రము కావచ్చినది. ఆస్తులందఱు శ్రయణోన్న ఖులై యున్నవారు.
బారాదికోసులు సనవలయును. హాహాళిగ లెండు.

“లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుత స్తేషాం పరాభవః.”

ఎవరురా, మేళగాంధ్రు. వాయించుడు, వాయించుడు. అందఱు రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

సప్తమాంకము.

స్థలము. 1. ఆస్థానము.

పందిమాగధులు— (సింహాసనాసీనుండై సనచివనందనసభ్యుండగు యశోవర్ధనమహా
రాజుంగని.

ఉ. రాజదమిత్ర గాజ మృగ రాజ, మహావసురాజరాజ, వి
భ్రాజదహార్య తేజ, నత రాజక, భోగవిడౌజ, వామవా
మాజితవామతాతచరణాబ్జవినోదవిధాన, కీర్తి స
దోష్ఠి, సుధీనమాజసురభరాజ, సువిగ్రహనిర్జితాంగజా.

యశో—(సచిపునితో) ధీ సచివా, మనరాష్ట్రంబున సకలపురజనసామంతపరిజనంబు
లకు మంగళమే!

సచి—అందఱు సుఖమువ్నారు, ప్రభూ.

యశో—సంతసము. మన రాజ్యమహిమయరాహిత్యమే!

సచి—అవును. ఇప్పటి కట్లే యున్నది.

యశో—సరి. మఱియు సరాళి జారచోరేలినిరపాయమే!

సచి—చిత్తము, ప్రస్తుత మీలిలేకున్నది. ఉత్తరోత్తర మెట్లా.

యోగో—నిరీత్యాదులచే నమితాష్టదముగాని,

నదివా, మనసేవక ప్రభృతులు తత్తన్నియమితకార్యములఁ జక్కగఁ జేయు
వారలే?

నది—చిత్తము. అక్షేపమే లేదు.

యోగో—(అస్థానపండితులం గాంచి) భూసురగ్రామములు, భవదీయాశీర్వాదముచే
నేటివఱకు శ్రీకరముగను సుమనోహితముగను రాజ్యపరిపాలన చేసి నేడు
మదీయపుత్రునిఁ దద్భారధరంధరునిగఁ గాంచి తీర్థయాత్రలఁ జేయఁదలంచి
లిమి, గావున మీరు మత్తనూజానండును దద్వాత్సల్యముంచి మన్నియగ
మన్నించి దయాభరగుదురని విన్నవించెదము.

1. న. పం—ప్రభూ, నదా మీ యాశ్వానుగతుల మయ్యెదముగాని మాక్షేకంబులఁ
దీర్చుభారము మీదిగాదే?

తే. శిష్టరత్నాభిలాషి సః చ్చీలుఁడవని

జానివా నీదరిజనవె, ఓ సదహితములు,

కలదె, రాకాసుధాకరా ఓ గమనకలన,

నందతమసంబు, విచ్చు మొగ్గెనుగాక.

2

యోగో—(సుతుని కెంగేల్పట్టికొని భూసురులంజూపుచు) కుమారా, ఈవిచక్షణవిచక్ష
ణుల వీక్షించితే? వీరు షడ్భాస్త్రప్రవీణులును షట్కర్తృనిరతులును సద్గుణ
భరితులును వేదవేదాంగోపాంగపారీణులు నవిద్యోదాకరోత్తారకులు నగు
అస్త్రవంశోద్ధారకులు. అత్యంతపారమార్థికులు.

(క్షత్రియులంజూచి) ఈ రాజన్యులంగంటే?

సీ. గోత్రేశ్వరులుగాని ఓ గోత్రేశ్వరులుగారు

తగఁబోల్పుఁబటుధామ ఓ ధామగరిమ,

* రాజేందులేగాని ఓ రాజేందులావీరు

దరికొల్పుఁబరదాన ఓ దానమహిమ,

ఐన సూనులెగాని ఓ యైన సూనులుగారు

తాకొల్పుదుగర్భ ఓ ధర్మవటిమ,

* “రాజా వ్రథా నృపేచంద్రే యశ్చే క్షత్రియశ్చయోః”

అని విశ్వము.

అచలేశజులుగాని యచలేశజులుగారు

ప్రతిసేయరు గ్రస యరసనిషక్తి,

తే. సత్వవిజితద్విషద్వరుల్ సమధికాత్మ

శైలధీరులకూపార సమగభీరు

లనఘలు పయోధరోదారు లనంగబరంగు

రాచసింగముల స్థను రాకొమరుడ.

3

పుత్ర, ఇత,

మ. దరచక్రావనులున్ సుధర్మక్రములుం దార్ధ్యప్రదోషాచరుల్

స్ఫురదర్పార్చరతుల్ సదభ్యుదయులుం బుంభావవైరీభస

ద్ధరులాభా సుకృతావరీణకమలై కాశీశసూనుల్ల స

ద్ధరివంతుల్ ద్యుతిలోకబాంధవులు నాథాత్మీశ్రులంగాంచుమా.4

(మంత్రుల నుద్దేశించి) వీరు నిరీక్షించితివే! వీ రంగపంచకవేత్తలును సుగుణ సత్తములు నగు నచివోత్తములు.

ఇదిగో, వీరిం గనుము; వీరు సంతతము చడ్చాగంబుల సంతసమునఁ జెల్లించు శ్రీమంతులు నరిగీమంతులు నధికబలవంతులు నగు సామంతసంతకులు. వీండ్రంజూచి తే? అహితద్వంద్వసనానారతద్భుతసాయకులు చతురంగనాయకులు. ఈవడాభులు జన్యంబుల పెట్టిదిట్టలైన భంగించులకోరివేఁ బొంగారి కంగారు నేయుట గడుసింగారము; వెలవారియం దీగారము బంగారము. ఏతదాద్యుల సముద్వీక్షించి భవద్రాజ్య లక్ష్మీ సామ్రాజ్యము నెలయఁ బ్రకాశాలన మొనర్చుచు ప్రఖ్యాతి వహింపుము. పెండియుఁ గవిసుముఖిఖిఖామజులయెడఁ గుకవులవలె రంధ్రాన్వేషణసేయక స్పృగ్ధృతఁజూపుచు నుత్తబహుమానంబుల వారి స్థనువుచుండుము. మాప్రవనము నీకళ్ళుడే విశదీకరించి తిమి గాడే!

రామభూ—(నిని నివ్వెఱచడి కొంతవడికి ధైర్యమాని)

జనకా,

సీ. అతిసుఖవాసులై నట్టిమాత్రపితల

సంసరణంబు వి సమాదకరము

గానిసుమంత్రులు కార్యయోచనలందు

రాజబంధులు సమ రంబులందు

బాడబగ్రామణుల్ శ స్వస్తికార్యములందు
సామంతులధిపుని శ సౌఖ్యమందుఁ

బౌరజనంబులు శ ప్రబలురాష్ట్రాధీశు
పాలనమందు స శ దృష్టితోడ

తే. నుండుటంజేసి మీతన శ యుండుశౌరి
కరుణనేలినవారి స శ త్కరుణాబ్రజలఁ
గాపుగడనేయనే లోటు శ గలుగు? కర్త
సాక్షికులసరిత్పతిసోమ శ సార్యభౌమ.

5

యశో—(హాసించుచు మరల నమాత్యాదులం జూపి) వీరందఱు వలయుసాహ
య్యము నేయుచు నధిష్ఠాతలై యుండనుండ నీ కేలోపముండదు. ఇంకఁ బని
వినుము.

(పారిషదులతో)

క. మీదీవన నిందనుక
న్నేదీవన మగ్గలింప శ నిరవగ్రహసం
పాదితమా నాడేలితి
నీదారకునిక నాద శ రింపుడుపేరిక.

6

ఈకుమారు నిపుడు ప్రాభవభారై కధర్మప్రభావునిగఁ జేసి యాదరింపుడు.
ఇంక మాప్రచారమునకుఁ దగినయేర్పాటు చేసికొనవలయు.

1. భూను—(చింతిల్లుచు) రాజేంద్రా, మీప్రయాణము మా కమితదుఃఖకరముగ
నున్నది.

యశో—మీకుఁ దెలియనిస్మృతి యదుడు గాన మీరిందుకై పరితపింపక పరితో
షింపవలయు. దీని సారసారకుఁ బ్రస్తావింపఁ బనిలేదు.

2. భూను—రాజకుంజరా, మాకేలికయగు భవద్వియోగ పరితాపంబు దక్క వేతొం
దుతాపంబు లేదని మనఃశ్రోత్రిగ నిజ్ఞాపించెదము. తమయాజ్ఞా శిరసావహించి
యేలినవారిసుతుని సుతునిగఁబరిగ్రహించెదము. మీ పుత్రరత్న మాచంద్రతా
రకము రూపగుచు మాకుఁబ్రాచుగుచు నేల నేలఁగలఁడని ఊము జేపెట్టు
చున్నాము.

యశో—అమితానందము.

(నిష్క్రమించును)

1. వ. భూ—(తక్కినవారితో) చూచితిరా? ఈ రాజునూనుని చిలువయనునుండ్ల యీతని నే నెఱుంగుదు. ఇతనివలె సుకర్తములఁ జేయుచు మారాపితలయెడలను గురుదైవములయెడలను నెంతయో భక్తివిశ్వాసముల నెఱుపుచు స్వభరకార్యములయందు సమభావము గలిగియుండువాండ్రు కట్టరుడుగదా.
- నేటొకఁడు—అవునవును, అరుదే! ఇక రండు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

సప్తమాంకము.

స్థలము ii పురందరుగృహము.

పురం—(లక్ష్మీబాయితో) ఓ నవలామిహి, ఈలాకంబున సాధారణముగ ననేకులు దుర్విధులై దుర్విషయవిషధిలో నేమి, దుస్తరరోగతరంగములలో నేమి, దురంతకష్టభేదములలో నేమి, కడుక్రంగిలి దుర్మరణపంకాదులపా లగుచు న్నారు. కావున నీసంసరణసహ్యం బసహ్యంబుగాని సహ్యంబు గాదు.

లక్ష్మీ—స్వామీ, నేనిది మున్నే మనవిచేసి యుంటిగాదే!

పురం—కనుక నే కిష్కింధాపురీసంచారము నన్ను వేగిరపెట్టుచున్నది గాన నేఁ జనెద. మదీయభాషితము లాలించి నీవింట నెవ్వదిగ నుండు.

లక్ష్మీ—(స్వ) భక్తిమెయి నివృత్తికి వీరికీతలఁ పెలసె. మహానందముగాని యియ్యెడ నన్నెడఁబాయునట్లు నుడువుచుంట గన నాకెంతయో చింతగనున్నది. అటులైన నా కిందేమి సుఖము.

(ప్రకాశము) నాథా, అమితాహ్లాదము. అయిన నొక చిన్న విన్నపమున్నది.

సంవాదసీసము:—

లక్ష్మీ—ప్రాణసఖా, నన్నుఁ గ బాసి యరణ్యసీ
మల మలయుటకెటు గ మలయుమనము

పురం—ప్రాణసఖీ, సతు గ ల్పతులవెన్న డిఘోర
వనములమలఁగుట గ వలఁలిగాదు

లక్ష్మీ—నాథ, వైదర్భి చం గ ద్రమలి సీతాదేవి
వనిఁజరింపరె? వేడ్కవరులతోడ

పు—సుడివడెదవు సుమా, గ సుంతేనిగారింప
నామనమొప్పు దగదేమొకాని.

—అయినఁ దగదింక మిథ్యాశుఁ ఁ ఖాబ్బినీఁద.

—ఏల నీవిప్రలాపములఁ ఁ చాలుచాలు.

—విడుతురే ? భార్యలను భర్తఁ ఁ లొడుదొడుకులఁ

పు—గడవ నగు, నేరి కీభువిఁ ఁ గర్తఫలము.

7

లక్ష్మీ—కృపాకర, సతీవిచ్ఛేదము పతి కొప్పుముగాదే ? మఱియుఁ గిష్కింధా పురిఁ గనుఁగొనవలె ననునాన నన్ను సంశ్రమింపఁ జేయుచున్నందున నేఁ బ్రతివాస రంబూసరం బగుచున్నదాన, గాన న న్నులుగులముసలుపక నిబ్బరికించి యొక్కటఁ గొంపొందు. కొండొకసేపైన మి మ్మెడఁబాయు నాయసుధారణ మనదుగదా.

(అని కన్నీరుగార్చును)

పురం—అబలా, ఉష్ణలిక యేల ? కాఱిదువులఁ గూర్మగోత్రరంబు కరం బపరి మితము. తదుత్పతితకర్ణకతోరభీషణార్థటులు విభీషణములు. కావున మద్వాక్య మాలించి యీసీ నిశాంతమున నిశాంతముగఁ నధిష్ఠింపుము. లేని యాయానమేల.

లక్ష్మీ—(అయ న్నది క్తయె) మహానుభావా, అన్యత్ర మీవగ తగువగగాని యిప్పుడు నావగవగ చెంపఁజాలదు. నేనదా మీ యధిష్ఠాస్త్రినిగాన మీపెటరా నా కాయానమే కాని యెట్టియాయానము లేదు.

క. అనఘా, కన్నడ సేయక

మనవిని గైకొమ్ము నాదు ఁ మంద్రాటము వే

చను నాయక, కనుమూయక

ననుఁబాయక కీర్తికాంత ఁ నయముగఁ గనుమా.

8

లే. నన్ను మన్నింప మీయంఘ్రుఁ ఁ లెన్నికొంచు

వెన్నడించెద మిమ్మునే ఁ వేడ్కమీఱ

భాస్కరున్వీడి తిగ్గుంబు ఁ బడలియైన

నరుగదే ? యంటితన్ను న ఁ స్తాదికనఘ.

9

పురం—హరిణసేత్రా, ఈజిగిమిష నేలవర్ణింపవు ? అయ్యో ! చరణమునకు నీచరణము హరిణీగతి యురవణించినను ఏదాక్రమమార్గము లాక్రయములపంటివియే ?

ఉ. దారుణభద్రసూకర మ ఁ తంగజనైరిభ భల్లకల్య నా
నారజ నీచరద్విరస ఁ నష్టవగాది వికీర్ణములఁ పరి

సారవనాటకోటి కృత. 1 సాహసభూరి వికారకారికా

ధార నికుంజపుంజము లు 1 దగ్రచమూరు నివాసకుంజముల్. 10

మానిసి, కాన దురాసదముగాన మదీయహితవచనంబు మానసింది నీయుద్యోగము మానుకొనుము.

లక్ష్మీ—నాథా, ఆ దావంబుభావంబున నెంతదావంత మావహించినను దమపదాంబు జంబులు నామనంబున నాటియున్నకలన నేఁ దమకెడననుంటఁ దఱిగొంటి.

క. ఘనముక్తాస్ఫోటంబెడ

ఘనముం వృష్టికినమించు 1 కట్టడ నకటా!

మనసేప్పాసఫలతకై

వినయంబునవేడ నిట్టివిడ్డూరంబే.

11

పుర—(స్వ) ఈమంజువానికి మంచినందు దొరకినది. అవును. అట్లేగదా, పల్లవక బండవలసినది. సుధాంశుని రోపిణివాసి చనునే.

ప్ర—ఏమి, నీకురా నభిలాషయేనా! ముచ్చటికి.

లక్ష్మీ—ఆ, సందేహములేదు.

పురం—ప్రేయసీ, అయ్యో, రావలవదని వేమరు బోధించినను విన్నవైవి.

తే. గృహిణి, నిన్ జ్యేష్ఠగేలిఁ బ్రే 1 రించెగాని
యిందుముఖులను జరియింప 1 నిచ్చునె? వనిఁ

గ్రూరకాసర శ్వాపద 1 శ్రోడభుజగ

సామజశ్వావి దచ్చని 1 శాటకోటి.

12

నీకెంత ప్రబోధించినను వినక వెంటరాఁ దలచెడు. సరి. ప్రయాణించుటకు సిద్ధముగ నుండు. ఆదట న న్గరాళింపడు.

లక్ష్మీ—(సంపుటాంజలియై ముప్పొంగి) ప్రాణనాథా, గోత్రధరుగోత్రావలొకనమే వదురునఁ గదురునో యని వదురుచుంటిని. మీకటాక్షమున నాతలవనుగల మయ్యె. ఇక భవత్పాదచాప్య నెప్పటికి న్నాయను.

పురం—(కుమారులతో) మీర లలసులుగాక మీమీవ్యాపారముల సవరించుకొంచు నభిధిపత్కారంబు లొనర్చుచు బీదసాదుల నొకకంటఁ గాంచుచు శ్రీహరి ధ్యాననిష్ఠాపరామర్శచిత్తంబునఁ గాలంబుగడపుచు మోదమానమానసులై సుఖంబున నధివసించుడు. (బాహుకతో) విద్యాసాగరా, నీవు సుగుణివి, సుజ్ఞానివి, సుబోధకుండవు గాన నీకు విశేషబోధ్య మేమియులేదు. అయినను దిద్దల యందశేషస్నేహభావము నెఱపుచుండుము.

(కుమారితో) అమ్మా, మేము కిష్కింధాయాత్ర నేయఁ దలఁచితిమి. నీవు పెద్దలనుద్దలాలించి భర్తననువర్తించి నీనెలవున నెలవుగ నెలకొనుము

రుక్మి—(చింతిల్లుచున్నది)

పురం—(రుక్మిబాయితో) తల్లీ, ఉల్లాసము లేల? సందర్భమున నన్నిహితులై మీ యన్నలున్నవారు. వెండియు వినసంభరింప నధిక క్రిమంతుఁడును భీమంతుఁడు నగు నీవరుం డున్నవాఁడు.

క. మదినదవదవదలుము, నీ

కుండగిన వరవరువిధాత ॥ కూర్చెన్ ఘనసం

పద యిదె, తొలునోములఫల

మదంత్రముగఁ జనునె? సత్కు ॥ లాంగన కవనిన్.

13

లక్ష్మి—(సుతను సంశ్లేషించి) నాముద్దుపట్టి, సమాగత శుభోదయసమయమున వగవఁ దగదు.

(భర్తతో రహస్యముగ) నాథా, ఈముగ్ధ మనవియోగానలజ్వాలల నెంతయో సంతాపిత యగుచున్నది.

(సవిచారముగ, సరస్వతిబాయిని) వధూనికా, ఇవ్వధూటికా రత్నమునుర్పి మీకు మాపెను వెఱుకయయ్యే యున్నదిగాన విస్తరించి వివరింపఁ బనిలేదు.

పురం—అక్కఱారు, ఈ మాటొట్టెను మీచేతఁబెట్టి ననుచున్నాము. దీని నెటు గాపాడెదరో.

సర—మీదుహిత శెట్టియనర్థ మాపాదిల్లదు. మీరీ జలజాక్షి న్నక్షింగంటిరి. నే నక్షిం గనియెద. నాపెంపుమీఁదట మీకేయింపగు. మీఁడెద మానందభరితమగు.

పురం—(జయరావుతో రహస్యముగ) పుత్రా,

ప్రియంపథావృత్తము:—

పరమభావుకము ॥ పాటిలంగనా

దరముదక్కంగ సు ॥ తామతల్లికక

దరలఁజేయు, మది ॥ తల్లడిల్లియే

కరును, భుచ్చు వెను ॥ కక బ్రియంపదన్.

14

ప్రియంపదను నీయనుజకు బాసటగ శ్వశ్రూగృహంబున నుండునటుల నియోగించినఁ గడుమేలు. మఱియు నీవిడ గాయక మెఱుంగనిదిగాన నీమెచ్చిన సౌభాగ్యకంఠయుఁ బదిలముగ వెంటనంపుము.

జయరావు—అట్లే, యేర్పాటుచేసెద, తండ్రి.

లక్ష్మీ—(పుత్రిక సాలింగనముచేసి) నా బంగరుతొమ్మ, నీసహజాదులు చేరుగడఁ జేరు
గడగనుండ కోచనమేల? నీవు సత్వగుణధర్మవృత్తిచే నీయత్తగారియింట నభే
దముగానున్న చో నీకేమియు బాము గలుగదు. నీకొసంగిన తగవంతయు
జాగరూకతగ నుంచుకొని యుదిలకొనకుండుము.
మఱియు వినుము.

సీ. భర్తతోమార్కొని ॥ పలుకకు మత్తమా
మలకు శుశ్రూషలే ॥ మఱికుమమ్మ
హీనకాంతల పాండు ॥ మానుము గయ్యాళి
తనమునుమాను పె ॥ తనముఁ బూను
వనదేవతలకుఁ బె ॥ ట్టినరీతి వరునినోఁ
బుట్టులకుం బ్రీతిఁ ॥ బెట్టవమ్మ
వారికివీరికి ॥ భాగ్యంబు గలదంచు
గుటకలుమింగకు ॥ కుడుపుముందు

తే. నేయ కెవ్వో నవ్వకు ॥ సిగ్గువిడకు
ముర్చివలె నెంతసెరగైన ॥ నోర్చిపుట్టి
నింటికేగాక మఱిమెట్టి ॥ నింటికెపుడు
వన్నెదేవమ్మ, నన్గన్న ॥ చిన్నిపట్టి.

15

అమ్మా, నీవిమ్మెయి నడచుకొనుచు నెల్లరకు నల్లరులెల్లమె నీసలపున నెల
కొనుము.

పురం—(తనయం దగ్గఱఁజేర్చి యాశ్వాసించి) మచ్చియాత్తజా,

తే. తొల్లి యనసూయ మొదలగు ॥ తల్లులెల్ల
పతులనే విశ్వసించి ని ॥ ర్వాణగతులఁ
గనరె? నీకాంతుడై వము ॥ గాఁగను, పతి
భక్తయేనుమ్మ, సతులకు ॥ ముక్తికిమ్ము.

16

వేటొం డాలకింపుము.

తే. అవని రఘురామునకు జాన ॥ కివగనాయ
యావిభునకు శర్మిష్ఠ ॥ భాతిమించి

నీవు భర్తకు బహుమానం నై విశిష్ట

పుత్ర కాయుష్యవృద్ధి సం పూర్ణవగుము.

17

ప్ర—(తనయులతో) తండ్రులారా, ఈసూనను మీసూరెల నుంచిపోవుచున్నాము గానఁ గంటికితెప్పఁబోలె గాపాడవలయును.

జయ—(తల్లితో) జనయిశ్రీ, అట్లే మీయాజ్ఞానుసారుల మధ్యైదముగాని మీరు మాకెవ్వరియండఁ జూపించిపోయెదరు?

లక్ష్మీ—మీ కేనహాయత పనిలేదు.

తే. మీకుఁ గలుగదున్యూనత ప మేము మగుడ

వచ్చువఱకును గృహభార ప వాహులగుచు

నలిగి లభ్యాగతులకు స ప మృతిదలిర్పఁ

గుడుపుచు సుగమ్మఁ గుడుపుఁడు ప కోర్కీమీఱి.

18

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

అష్టమాంశము.

స్థలము 1. గ్రామోపాంతము

ప్ర : మంత్రిప్రభృతి పండితప్రముఖులు.

మంత్రి—(పండితులతో)

తే. రాజులన్ పూరరాజన్య ప కాజిచేత

రాజరాజబ్ధికానీన ప రాజులం వి

రాజిలుం గాదె? భువిమన ప రాజజప్ర

రాజదంహతి రాజిరా ప రాజులోడ.

కంటిరే, అట్టియవక్రభుజపరాక్రముడైన మన మహారాజుగారి యభినివేశము. వారుజిలేంద్రియులై జ్ఞానులై వానప్రస్థవిధానముకై నిజోద్యానవాటికాంతరమున విడిసిరి. వారివియోగ మందఱ నేకగ్రీవముగఁ దపింపఁ జేయుచున్నది. హా! ఇది చైవ సంకల్పముగాని వేఱుగాదు. ఈశాకంఘనఁ దద్భక్తియుఁ దత్కీర్తియు వేఱొకనికె గలుగునే?

1. వ. పండి—ఈయదితదీయాభిజనపాఠంబరీకృత్య మగుటంజేసి వారికి నీయభిజనవ సహామే.
2. వ. పండి—తథ్యము. ఇది పరంపరాగతము. అందువల్లనే మన తొంటివల్లభులకెల్ల విశేషయశోవిభవమును బారమృతసుఖమును దభృక గలిగియున్నవను జనవాక్యము వినుచున్నామునుము. వారు యశఃకాయులనుటకు నందియమేమి?
1. వ. పండి—అది సరిగాని మన యావరాజ్య మింక నెట్టిదిగనుండునో యని శంక పొడమెదు.
2. వ. పండి—అది వాక్రవ్య నెట్లగు.

తే. అలతమోహము లధిక ప్రభాధ్యులైనః
దత్తుతులు దృష్టులు ఘనులే స నుత్సహించి
యట్టియట్టమొందిరె, యిది స తిట్టగాదెః
వీరి కీర్త్యపకీర్తులు స వారిదండు.

2

అయినను ధరిత్రీవిభుఁడుగారి పుత్రరత్నము యువరాజుతోసిరాజుగాఁడని వింటిగాన నిది కొంతలగ్గే. నీతిగలిగి ప్రజాపాలన నేయనిరా జుండియేమి. లేకయేమి. “కిం రాజా యో నరక్షతి” యనునది వినుమే!

3. వ. పండి—అవునవును. మఱియు వారు మనోజవులని తేలిసియే యున్నది. “యథా బీజం తథాఽంతుర” యనునది వినుమే.

మంత్రి—అది సరిగాని, కొన్నికొన్నివిషయములలోఁ దండ్రుకన్న మఱియు నధికుఁడని యుఁ జెప్పనగు.

తే. శ్రీలవానీని బోడును స స్వీతకాంతి
గౌరుఁ డాకారకాముండు స సారధైర్య
జాతరూపాగమము మనీ స పాగురుండు
రమ్య తేజోహరియుఁజాప స రాముఁ డతఁడు.

3

3. వ. పండి—నత్యము. ఇట్టివాడే పుత్రుఁడు. లోకమున గాడెలాని ధాన్యరాశివతఁ గీర్తి కాములు గానివారనేకులు పుండీభవించి నట్టుండిన లాభమేమి?

2. వ. పండి—ఇది వాస్తవికముగాని యిపు డెవరెవరు గ్రామాంతరోవ్యాసమునకుఁ బో నుద్యమించిరి.

మంత్రి—భట్టారకుఁడును బట్టపుజేవియు లక్ష్మీబాయియుఁ బురందరపురోగులై పో నుద్యోగించిరి.

పం—అప్రకారమా! హరిహరి!

తే. కాండధరుడయ్యుఁ బరిసంధి ॥ కాండమాచి

వీరపూరుషమేలు హం ॥ వీరనిభుడె!

ఈదృశాచలేశునడిది ॥ హితవె? యీశ్వ

రేశ్వరా, నీదునియతి వా ॥ రింపడరమె.

4

1. ప. ఉద్యోగి—అహహా, ఏమనవలయు, రాజాగారి ధర్మపరిపాలనాశక్తి, ఆ సజ్జన పోషానురక్తి, ఆదైవభక్తి, ఆ పురందరులచారి సత్కీర్తి, ఆ స్త్రీరత్నముల పాలి ప్రత్యక్షుర్ని, కేవలాగణితము. అట్టివారి కిట్టి యసాధ్యకార్యము సంప్రాప్తమయ్యెద గదా? అయినను మహానుభావుండును సకలకర్తృత్వేత్తుండును నగు మనరాజున కీయాత్ర యొకదుర్లభముగా నుండునో?

3. ప. పం—ఏమటు లూహించెదరు?

తే. రాజుసన్తహాన్వీతుఁ డ ॥ ర్ణవనివృత ధ

రాధర శిరస్త్రరాజిత ॥ రత్నరాజి

దీప్తి నీరాజితానూన ॥ దీప్యతాంఘ్రి

యుగళ నీరేజినకును ని ॥ మ్రోగియలఘువె?

5

2. ప. పం—అవునవును

ఇట్టి కృతలక్షణుల కృతకృత్యములు వినియున్నాము గామే?

తే. అమరులంబుధి మథియింప ॥ నందు భీష్మ

మొంద నుత్పాతముల్ పెక్కు ॥ లుద్గమింప

విడిచిరే? వారివిజిగీష, ॥ వీరవరుల

సాహసు బెన్నగాఁగాఁడె? ॥ సాగరంబు.

6

మంత్రి—నిక్కము. అది యటుండఁగా నిపుడా మిక్కిలివారినిఁగోధింప నతిదుర్లభము. (విక్రమాధికారిం గని) సాయుకుఁడా, మనమహారాజాగారి వెలివలలికి వలయు పాశేయములఁ బూజావిధానోచిత సాధనములఁ గొన్ని పంపుము. వెండియు నాకుటిల్లాండు కిష్కింధాలికమున నిర్మించుటకు విన్నాణులగు కలిభటుల నేమింపుము. ఈవిషయమై నేమిక్కిలి క్రవించించి వచించ నక్కఱలేదు. వారితత్పరక నీకుసయితము తెలిసియే యున్నది.

(భాండాగారికునితో) భారికుండా, బండాలమునుండి నీవీ గ్రామాధికారి కోరి
కోక్కమిమ్ము. అందఱు రండు. ఆద్యంధ్యద్వంద్యముల సేవితము.

(నిష్క్రమించుదురు)

అష్టమాంకము.

స్థలము ii ఉద్యానము.

పౌరపండితాదులు— (కాషాయవస్త్రధారులును శకళత్రులునైన రాజబ్రహ్మణుల
నమస్కరింతురు)

1. పౌరుడు (వేటొకనితో) మిత్రమా, ఆహా !

తే. అగ్రజామాత్య రత్నాక ॥ రాంతరమహి

జాని ముక్తాత్యలంకృతా ॥ స్థానిసీమ

హైమవీరిక సచ్చస్తు ॥ దై మహాన

వద్యుడై ధవళాంతరీ ॥ పమున నవళు

* లించు మాధవుజోలై గా ॥ నిపించుగనుడు

7

1. వ. పండి—(భూపాలుని గాంచి),

క. ఊరాజా, మిముంగనమన

సారస్వల్లోచనోత్ప ॥ లా మోదకరం

బారెన్ దోషాంతర్థయు

సారజముగఁ జక్రరిష్ట ॥ మనయంబూరెన్.

8

మఱియొకఁడు—రాజేంద్రా, నే మితవఱుకు భవదీయకటాక్షముచే సంవర్ధింపఁ బడి
తిమి. నేఁడు పితృకుల్యులగు మీదియొగము మాకందఱుకు బరితాపసంయో -
గమయ్యె. ఇక మమునంరక్షింప నేరులేరుగాన మీవెంటఁ గొంపోవకుండిన
మేము బ్రతుకఁజాలము. మఱియు “దుర్బలస్య బలంరాకా” యను ధర్మమేలి
కకు జలసియేయున్నది.

క మనుజేశా, వనవాసము

మునులకుఁ దగుఁగానిమీ క ॥ మోఘంబగునే ?

కనుఁడు, మహాహితసమితిం

గొనిపెంపుం గనుటకంటె శ్రగుర్యే? తబముల్.

9

యశో—ఆద్యులారా, మివార్త నువార్తగాని, ఏనుఁడు.

సీ. దుష్టదిష్టంబు ము శ్రుత్యనినానివలమానఁ

దానభిమాన శా శ్రవునకడఁగు

నిషణ్ణత్రయముతన్నునీడాడివలమాన

హంసను హింసించియతకరించు

దాను సత్సంధిని శ్రమానివలమాన

లేకంగడఁ బడఁబాకమాటు

జ్ఞానవైరాగ్య సో శానాప్తివలమానఁ

జేసి యంగడఁ బడఁసేమమారు

తే. గాన నివిగని మనుజులి శ్ర “జ్ఞానమేవ

మోక్ష”యన్ లక్ష్యమెంచి వి శ్రమోహయుతవి

నోదముఖకృత్యముల నట్టేనుఁజియియాడి

యిద్ధ పురుషార్థమే నేక శ్ర రింపవలయు

మఱియు,

10

సీ. భవకంధిలో భయా శ్ర వహవపాదిమలదే

హమనుకలమువిప శ్ర ధాప్తిని నవ

రంధ్ర వేష్టితమయి శ్ర రా, నావికుండు నాఁ

బ్రాణి దానిఁ దరింపఁ శ్ర బదరుఁగాని

విషయవపాళిలో శ్ర విషముప్ర వేశింప

దాఁట నసాధ్యమై శ్ర తరణిమునుఁగు

గాన జీవ్రండింద్రి శ్ర యానుబంధంబున

నెంతకాలంబున్న శ్ర సంతహని

ఆ. తప్పదనిరి భూమి శ్ర నొప్పమిసేయుచు

గాలమెల్లరిత్త శ్ర గడపికడపి

కడిఁదిఁ బడుచునేల శ్ర చెడిపోవలయుఁబూట

కంపు విషయనితలి శ్ర పెంపరగని

11

వెండియు వినుండు, పురాకృతము ననుసరించియే, మానవునకు మనుజుడు లుత్పత్తియగు. తత్తలంబున నతం దంతఃకరణచతుష్టయమునకు లాగై మాయాసంబంధేషణ త్రయంబు వివర్ణించుట కనర్హుఁ డగును. ఇది యుండునందాఁక నజ్ఞానము దుఃఖము దప్పు కాశ్యతానంద మెన్నటికిఁ గలుగఁజాలదు. కావున భవబంధమోక్షసామ్రాజ్యము లకుఁ గారణ మగుచునప్పును నుపదేశప్రాప్తిచే నకల మనఃప్రభవాదిదుర్వ్యాపారముల నుండిఁ బ్రిప్సియాడి జ్ఞానమునే నేకరింపవలయు. తదుభయి యాజ్ఞానమే మోక్షమును నుకరముగఁ గొల్గఁగొనుచున్నది. ఇప్పుడు నర్వముహవణించు మత్కుమారన చివాధివాస ముచే మీకెట్టికడమ కడల్కొనదు. వారి నధిష్ఠించి మీమీ మనిశీఃజని మనిశిత పడుండు.

పౌరులు—(మంత్రితో రహస్యముగ) స్వామి, మేము కొంతదప్పు రాజుగారివెంట రాఁ దలచియున్నాము.

మంత్రి—(రాజుతో) భూపాలాగ్రణి, ఈ నాగరులేనవారివెంటడి కొంతదూరము రా నుదయగొనుచున్నారు.

యశో—నరి, అట్లేనెలవిప్పు, గాని జలదర్శనమువలనకే వారి యాగమనమని సూచింపుము.

రామభూ—(నదిచారుఁడై మంత్రితో రహస్యముగ) అమాత్యపుంగవా, మదీయజనని జనకు లీస్థానీయము వీడి కిష్కింధాప్రయాణమునీయఁ దఱిగొన నాకెంతయో దావంతముగ నున్నది. తన్నిగ్రహమున కేదైన సాధనమున్నచో బోధింపుఁడు.

(అని వ్యాకులత నొందును)

మంత్రి—చింతావిష్టుడ వేల యయ్యెడు. ధరణీధరులు సంసారాసారత నైతింగి నకల ఫలసంధాతయగు శ్రీధరణీధరుసందర్శనార్థ ముడుగుచున్నారు. వారిసుకృతమే సుకృతము. ఇట్టిసంకల్పమునకు వికల్పముకల్పించిన మహాదోషమని దెలియుము. మఱియు నీమఖవార్త వినిననాటఁబట్టి నే భూపునివెంట గమనింప గమనించితిఁ గాని కొన్ని హేతువులచే వెనుకొనక వెనుదీసితి. వేటొకటి విను, ఇట్టి యశోనిధులకీర్తి యెందనుకలాకంబునఁ బ్రకాశించునో, అంతకాలము వీరికిఁ బుణ్యలాకప్రాప్తి గలుగు. వినవే “యావత్కీర్తి మనుష్యస్య, పుణ్యలాకే ప్రగీయతే” యనునది.

రామ—నిశ్చయము. యశస్తరుణిని జెందవినరుం దెంతకాలముజీవించిన నెన్ని రాజ్య భోగాదుల నాస్వాదించినను నిష్ఫలము.

తే. అదికూర్త భుజంగమ 1 హస్తలవని

మోయరే! జ్యోతిషాంపతుల్ 1 రోయరే! మురి

రోడిసిక, బాహుజో త్రముల్ 1 రోదసినోగి

నేలరే? ఘనులకు యశం 1 బే స్థిరంబు.

12

సచివోత్తమా. నే తదీయసేవావరుడనై కలిపయదివసంబులు వారివఱగడ నుండెద, నందాఁక నాకుమాటుగ మత్తైత్తక ప్రాజ్యసామ్రాజ్యవదస్థానికుడ వగుము. మంత్రి—(న్య) ఔరా, ఈ రాచబిడ్డ చాకచక్యము. నిగుఱులాని నిప్పుచొప్పునఁ దెలియఁబడదు.

(ప్రకాశము, రాజుతో) వింటిరే? రామభూపాలునివాక్యము.

యశో—(న్య) ఆ, మదీయాంగణాఁ డెంతవిన్నాటి! ఇతఁడు నిరర్థకదోర్బుగఁబలవిన్న నిరూఢవైభవంబున రాజ్యంబును సునాయాసంబుగ నధ్యక్షించి కీర్తిసంపాదకుండు కాఁగలండు.

(మంత్రితో, ప్రకాశము) సచివా, ఈకుమారుఁడు తిరిగి వచ్చువఱకు నన్నద హితభయరాహిత్యవశంబును మీవశంబున నుంచుకొని తన్ననోరధము నిర్వహించ వలయును.

మంత్రి—దేవా, శిరసావహించి భవదాజ్ఞ నెఱవెద.

పురం—(బృహ్మీకునితో) భూపాలా, ఆలస్య మేల? “కుభస్యకీఘ్ర” మనున దెఱుంగరా? నిర్దమింపుఁడు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

అష్టమాంకము.

స్థలము III. పౌరపరస్పరసంభాషణము. (ఉద్ఘాటనమువెంటిడి.)

ఒకఁడు—(వేటొకనితో) వయస్యా, ఈవంత గంటివే!

అమాత్య గురు బుధ సామంతబంధుజనంబులు సన్నిధిన్గలువఁ, గవిపుంగవులై సంతరంగం బుహ్వింగఁజేసియుపాంతంబున నిలువ, వేత్తధరులు “సాహా” యని హెచ్చరించు జనంబులఁ దలవ, కాత్రవప్రాతంబులు భయకంపితులై పాఱిగలువ, నకలపరివాఁడు చువేట్టించిగొలువ, నఖండరాజ్యవిభవంబునఁ బాకకానకులై కాననంబు నెఱుఁచు నెఱుఁచు మన మహారాజుగారిని బురకృతము కాషాయవస్త్రధారులగుఁగ గావించి దారుణాటవికె బుత్తెంచె. వారివెంటి భగీరథుని వెంట భాగీరథివలె నందఱు ప్రయాణోన్ముఖు లైరి.

తే. హారదాన దయాసత్య 1 వీరులలర

ద్విద్వయాంభోధి మేఖలా 1 ధిపతియగుచు

రాజ్యరమచేత రాజిల్లు ! రాజమాని

లంపటకుఁ జిక్కె, హా ! విధి ! లంఘ్యమానె.

13

2. వ. వాడు—అవును. కంటిని. వారు కామయధర్మై రాజయోగింబోలె వెలరా
రుచుండిరి. ఆహా ! వారి యశోవిభవ మా సోమమండలము వ్యాపించియు
న్నది. ఇక వారి పంకసంయుత భవాంభోరాశిని యాశోదేయ కరుణాకటాక్ష
మనుతరిచే దరింపఁబడి సాలాక్య మొందుట కెట్టినిరోధముండదు. అట్టివారికి
వదూర్తు లెక్కడివి. నరులు తొల్ బాముల కన్నీడురాకృతములఁ జేసినను సర్వ
దా భగవన్నామమునేయుచు వచ్చిన, హా ! కర్తములన్నియు సూర్యునిఁ గన్న
చుంచువలె మాయమైపోవును. అట్టివారికి సాధారణముగ దుర్వృత్తియే పన్ను
పడదు. మనతనవు గాలిలాని దివెకంటమనియు భోగంబులు క్షణికంబులనియు
సెఱుంగక యీశంస్మృతియే యధికసంస్కృతమని నమ్మి సదా చర్వితచర్వణ
ములనే, నేయుచు మాయాభవాధీన్ మునిఁగి పారము గనఁజాలక యిట్లు
వ్యర్థముగా జలిభవించుచున్నాము. ఇట్టిమనకా, ఆ తపస్విధి గలవారి ప్రభా
వము సెఱుంగుట.

3. వ. వాడు—సత్యము. వారి బండాలము నాకుఁ గొంతవికదమే. వా రీసంసార
మును నిస్సారమని తెలిసికొని నిప్పుచ్చాలైత్యఁబిరి. మన కట్లునేయ సాధ్య
మగునే ?

ప్రథముడు—సాధ్యముకాదని నెప్పఁగూడదు. ఎప్పుటికైన ప్రయత్నములేకయే,
యేకార్థమైన నెఱవేఱునే ? బావిలో జలమున్నది, గాని తలఁచినమాత్రనే
యది పొంగి నిర్గమించునే ?
ఇకరండు. ఆజాయాపకుల నేవంతము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

అదేచోటు-ఇద్దఱు స్త్రీల సుఖాపణ.

ఒకరై—(నుటియొకతెతో) అమ్మీ, అమ్మచెల్ల ! వింటివే, కడచినరేయి తెల్లవాణుటకు
మున్న మనభూపతియుఁ బురందరుఁడును భార్యానమేతులై కానఁబట్టిపోవఁ
దద్వియోగజాతాత్రివరంబరలు ధూమముఁబోల్కి దత్కాలప్రావిర్భూత నిధి
దీక్రత జీమాతవ్రాతంబులకే జేరి నర్థిసలం బాణుటంజేసి యంబరంబంతయు
యమునవలె సంధికారబంధరంబై గానఁబట్టె. అచిన్నము లిప్పటికిఁ బొడవడు
చున్నవి.

- వ. స్త్రీ—(వెలుగున) చనిరే? చెలీ, అద్భుతంబులుగ నీవాక్కులు, గగనంబున నోడలు దిరుగుచున్నట్టుగను వృక్షంబులున్నట్టుగను నెండమావుల నీళ్లున్నట్టుగ నున్నవి.
1. వ. స్త్రీ—ఔరార. ఎంత కోలాహలమాయె! ఈ ప్రమేయమాబాలము ప్రవృత్తమైనను నీవెటు వెలుంగవస్తు.
2. వ. స్త్రీ—అటులా! వాస్తవముగ నే నెలుంగనే యెలుంగను.
1. వ. స్త్రీ—(దరహాసముతో) ఏల యెలుంగవు? రాత్రి విశేషవిచారమేమిదిగదా?
2. వ. స్త్రీ—విచారము లేదు, విహారము లేదు గాని, యదేమో, నిద్దరపట్టక వేగు ప్రాద్దునఁ బడె.
1. వ. స్త్రీ—ఏల నిద్రాభంగమయ్యె? సరసంపుటలుకయో, విరసంపుటడలో? సామాన్యముగా యోగి భోగి రోగిఁ గదా, నిద్రపట్టదు. ఒకవేళ విరహోత్కంఠ తక్కువైతివా?
2. వ. స్త్రీ—నీ విట్టనుట ధర్మమా?
1. వ. స్త్రీ—ధర్మముగాదా? ఓసి వెట్టిబాగులు, యోచింపఁగా నిదియు ధర్మములలో నొకటియే.
2. వ. స్త్రీ—అట్లుక్క, ఏల క్రేణించెదవు. ఎంతనేర్పితివే, ఆ ధర్మమెటులో తార్కాణించెదవా?
1. వ. స్త్రీ—ఎటులా? గ్రామ్యధర్మ మెలుంగవు గాఁబోలు.
2. వ. స్త్రీ—(ఎలనగుచు) ఇంక నీకోతము చాలు, నిలుపు.
(హిందజూచి) ఓహో, నీమాటలే నిక్కము. అనిగో, అయ్యిరుల సూచించు రేకలు. మఱియు భూమ్యాకాశములు నివ్వెఱుపడియున్నట్లున్నవి. ఔరా, ఏనుబ్బురము!
1. వ. స్త్రీ—అంతికా, ఇదొకవింతయే, రాత్రివింత లెంత దొంతరలయ్యె.
- నీ. పరఁగులక్ష్మీదేవి ॥ పరఁగఁగ ద్విజరాజు
జడతాలిశయమున ॥ జడమునఁ బడె
బొంగటితారకా ॥ ప్రోషితభర్తృకల్
జలదచ్చదాప్తి గోష్ఠాభరంబు

నాదంభమున రోదనం బొనర్చుచు వృష్టి

భారానికృతిని గగన్మీరునిం చె

దీపికావలికెల్లఁ దేజంబు దొలఁగెను

గన్న వారలకు దుఃఖంబుగలిగె.

తే. కువలయంబులుకుంచె సంక్షోభమునను

సంకులోపధులకంచె విపాదమునను

నవల యథాంగన వగవఁ నాని

రసిత విద్యుల్లతార్పంఝుఁ లెస నెసంగ.

18

ఏంటివా! వానినందఱిని వారింబ గాలినానలపరిమితముగ సంధించినను
దదభినివేశముఁ ద్యజింపరైరి. ఇట్టి దాబాలవృద్ధము ప్రవృత్తమైనను నీకేల తెలియ
దయ్యె. బహు, బహు.

2. వ. స్త్రీ—(ఉద్విగ్నయై) నాదుంధృష్టము. మందభాగ్యును గాన నమ్రహానుభావులనేవ
దొరకొనవయ్యె. ఒకవేళ ప్రాకారమున లేది రా దొరకొనినను మాయత్త
గారు తత్తఱపెట్టి మొక్తుదురు.

1. వ. స్త్రీ—నిక్కమే, అందులకు సందియము లేదు. కనుకనే, అత్తలేనికోడ
లుత్తమరాలని చెప్పువలసియున్నది. అయినను నారీమణు లెట్టిధీరలైనను వారికి
వ్యతంత్ర ప్రక్రియాది క్రియలుకూన్యములని దెలియుము.
అవంతి, ఇంక మించినదాని నెంచనేల? రమ్మ. ఇప్పుడైన వారిని నేదించెదము.

(నిష్క్రమింతురు)

అష్టమాంకము.

స్థలము. IV మంత్రియాలగము.

ప్రవేశము : స్థాయికుండు.

స్థాయి—(వ్యగతము) అహారే! దైవభుటన. చతుర్ముద్రముద్రిత భూమండలాధీశ్వ
రుండైన మా మూర్ధాభిషిక్తులకు బదులుగ నీ మూర్ధాభిషిక్తుండు యుద్ధసమయం
బున ఇంబుకంబు కార్దులంబైనట్లు మూర్ధాభిషిక్తుం డయ్యె. ఇతని కధినమైన

భూవరు ప్రైత్యకీమహి యీక నితనిచే పాతమగునో! ప్రపాతమగునో!
(ప్రకాశముగ) అమాత్యపుంగవా, మన భూనేత్ర ప్రవాసమునకై నే బహుదూర
మే తెంచి యాయాయించోట్ల లగ్నపదదిరుల నిర్మించి మఱియు నుభయకార్థ
ముల నేర్పాటుచేసి యు తెంచితి.

మంత్రి—అమితానందము. అచో నెల్లవారికి మంగళమే!

సాయు—కాకేమి?

మంత్రి—(స్వగతము) అహ, భూపుడు నిజరాష్ట్ర మంత్రి సామంతసేనాంగము
న్వర్ణించి యడవి నిడుమలఁ బ్రవేశింపఁగాదా, నే వింటిని. ఇతఁడుమాత్ర మందఱు
నుభమున్నారని చెప్పట దతిమఁగాదే. మంచిది బాగుగా విమర్శించెద.

(ప్రకాశముగా)

ఆ. సకలధర్మ శర్మ సాధార్థరహితుఁడై
యెట్టులుండు రాజు నట్టడవిని

సాయు—

వారికేమి సోమ నైష్ఠవశేఘరుల్,
తాంతి గలుగునే? నితాంతశమికి.

14

వారీ పునర్భవనుభంబు తృణప్రాయంబని పరివర్ణించి శ్రీమనోహర సమాపిత
మతియుతులై పరపూర్వాత్మలతో నిపుడు పెనుమననమునుబోని క్షిప్రంధకుఁ
బోవుచున్నారు. వారిపొగడ్త బొగడ హరిహరప్రహ్లాదులైనఁ జాలుదురే?

మంత్రి—అహా, అది వారణాసికి సమానమా! సరిగాని, యీనిలుకడ కడవఱదనుక
నుండవలయుఁ గాదే?

సాయు—(స్వ) ఔరా, ఇతఁ డెట్టి స్వార్థపక్షుఁడు, అయిన నే నెపుడైనఁ బక్షీకరించి
యుండునే?

ప్ర—అహ, దాని కాటంకమేమి? చివనే? ఒకసీతి.

ఉ. చేయరు దొల్త విఘ్నముని నెయ్యిమునొక్కటి మానవాధముల్
వాయుదు రంతరాయ ముప నన్నముగాంగఁ గలంగిమధ్యముల్
దాయుచు నెంతయెద్దుచినఁ దప్పక దారువరించు చక్కటికా
ద్రోయక యించుకేని తమితో నెఱవేర్చురుగాదె? యుత్తముల్. 15

మంత్రి—చితమరి, హితవరివై యలంగక తత్కార్యములనెల్లఁ బదింపదిగ నొనర్పితివే?

సాయు—నన్ను సైంధవుఁడని యెన్నితిరో?

మంత్రి—నే నటులెందునా? నీ విశ్వాసము నీ సాహాయ్యము నే నెఱుంగినే! నీవు
చికిత్సమని యెఱింగియోగద, ని న్నంపినది. అహ! ఇంతగౌరవ మన్యులకు లభ్య

మే! వినుమే! “కే వా నన్యః పరిభవవదం నిష్పలారంభయత్నాః” అనునది.
 తే. సతత సంతాపయుతులైన ॥ సార్వభౌము
 లకును గర్వక్షముండ వై ॥ లలితముగను
 హితుండ వైతివి మేలయ్యె. ॥ ఇంటరమున
 సర్వకార్యదతుడె సుమా, ॥ సహచరుండు.

16

స్థాయ—(స్వ) బలే! ఇపుడుగదా, యితఁడు గతగంధుఁ డయ్యె.

ప్ర—ఇక నాకు సెలవిచ్చెదరా?

మంత్రి—నరి, పాము. మాకును వేళమితెను.

(నిష్క్రమింతురు).

స వ మాం క ము.

స్థలము. I అడవి.

జయరావు : రామభూపాలుఁడు.

రామ—చక్కాద్దామి, మాతాపిత లంతంకనున్నవారు. తల్లికనార్థమై యీతుమిరాగ
 మచ్చాయనించుక విశ్రమింతము.

జయ—మంచియాలాచన.

(ఇరువురు విశ్రమింతురు).

జయ—(చూడ్కి నలుమూలల నెరసి) ఆహా, వనరమారక్షితంలైన యివ్వనరాజం బగ
 జితఫలపుష్పభరిత తరుగుల్లలతాదులకలిమి నెంత లక్ష్మీప్రదముగా నున్నదో
 కనుమా.

వృషభగతిగడ:—

1. విమల విమలా శారిభాచిరిఃఖిల్వఖిల్వహరిప్రియాసన
 క్రముకక్రముక జటాజటాకలి ॥ కారకారభు కుంజరాశన
2. పిచుల పిచుల జయాజయాకరఃపీరపీరరసాల శరములు
 రుచకరుచక కరంబరంభా ॥ రోహిరోహితజాలపురములు.
3. చతుర చతురలు వీరకఞ్జనకర ॥ సాలసాలములోలివిరియును
 వితవితమరి గడంగితాఞ్జనవియవియకయ్యెవిధినిదొరయును.
4. చీకుచీకురు వాయులగములఁ ॥ జిందు వందయిప్రేలు మోడ్పడి
 నాకనాకాంబుదకణంబులు ॥ నాఁగనాగరు లెన్నఁగాడ్పడి.
5. మృగమృగాదనకోలశాఖా ॥ మృగమృగారవభీకరంబులు
 సెగసెగం గొని విడిది విడిసెడు ॥ జీవిజీవహరాకరంబులు.

6. సాలికాలిమరాళిమధువిన ॥ సాంద్రనాళములాన వీక్ష్యము
వాలువాలము లొత్తివటంగర ॥ వాలువాల్పున నొత్తలక్ష్యము. 1

ఆ. మఱియుదగ్రతరులు ॥ మాఱునఁ దలిదండ్రు
లవలె ప్రాసవకుటము ॥ లవలఁ బిన్న
లబలెఁ గానిపించు ॥ లక్షమున్ లక్షింపు.

దారితారిజాల ॥ ధర్మశీల.

2

రామ—మివర్ణన మతివర్ణితము గాని మాకుఁ జూడఁగ వేటొకభంగి గోచరమగు
చున్నది.

ఆ. ప్రాంతపాదపములు ॥ ప్రబలి దిగ్విజయంబుఁ
బొందు యోధులమెయి ॥ బొటకరించు
మఱియు ఖర్వతరువు ॥ లఱలేక సేనాచ
యంబు డంబుగొంచు ॥ డంబుగాంచు.

3

జయ—బా, ఈవర్ణన యతి చమత్కారముగను గేవల రాజార్హముగ నున్నది. (తిరిగి
చూచి) మిత్రమా, జననీజనకులు సమీపస్థు లగుచున్నారు. ఇంకఁ జనెదము.
రమ్మ. (నిష్క్రమింతురు.)

(అదే స్థలము.)

శుభ—(కాడినకంటకముల నూడఁబెఱుకుచు) అబ్బబ్బ, దైవమా! ఏమిముండ్లు.
యశో—(స్వ) ఆహా! సకలసుఖావహమగు శుద్ధాంతమున వసించు సీయసూర్యం
పశ్యయగు నసూర్యంపశ్యకీపేరడవి నెట్టిరట్టు సంప్రాప్తమయ్యె.

సీ. మెత్తని విరవాది ॥ మెత్తపై మెలపని
మేనెట్లుఛదముల ॥ మెలపునొక్కొ,
గుజరీలివాసీలఁ గుదురుగా ॥ నడయాడ
నోర్వని యంఘులై ॥ ట్లొర్పునొక్కొ,
నవసుమావళిహస్త ॥ నాళికములనైనః
దీయదే ముండ్రెటు ॥ దీయునొక్కొ,
ఆమోదకరగాన ॥ మాలింపదే! ప్రక్క
లించురుతమెటు లాలించునొక్కొ,

తే. అంతిపురినుండి రానేల ! యలఁతఁగుండఁ

గటకటా ! దైవమా యెంత ! గాసినిందఁ

జేసితివి వేసరముగల్గె ! నానసంద

డింపలంపటులందీర్పు ! మిఁక ముకుంద.

4

(ప్రకాశముగా)

తే. కల్కి యీనగ నీమ లీకంటకాదు

లీగభీర స్రవంతులీయిననిదాఘ

మిట్టి భయదమ్మగోల్కర ! మిట్టికానఁ

గాన గానయ్యె నీదుద్యోక్కంజ మకట !

5

కుభ—(స్వ) అక్కటా, చిట్టదవిక జిట్టాదు శుభ్రకాపులనుబెట్టిదపు మెకములను
గనుఁగొని నేనధికవ్యాకులనైతి నని కాఁబోలిమనవేశ్వరులు నమధికవ్యా
కులికచిత్తు లగుచున్నారు.

ప్ర.—అయ్యో, నాథా. నాకోనముమీకీ గాసియేల !

ఉ. ఈనగరత్నమింద్రవగ ! రిద్యముకంటకరాశి మల్లికా

సూనము లాయతాపగలు ! సూక్ష్మపుగుల్మలహస్కరాంతసం

తానముసాంద్రచంద్రికలు ! తామససార్థము లచ్చధేనువుల

'కాననమిట్టుకాననము ! గాఁగనుపట్టెడుఁగాదె? మీఁగెడన్. 6

యశో—(నమందస్థితముగ) ఓహో! అటులా, ఇక నిర్భయముగవండుము. (పౌరు
లఁగని) మీరువత్సలతనిందనుక విచ్చేసితిరి. ఇంక దయచేసి విచ్చేయుఁడు.

పౌరులు—(సవింతగ) మానవేకా, యేలినవా రెన్నటికైన దిరిగి వచ్చి యట్లు
పెట్టిన లీఁగెలవలె నల్లల్లాడుచు ననాథులవైయున్నచున్ను రక్షింపవలయు.

యశో—దైవనంకల్ప మిది. అయినను మీకువిరాగత్వ మింకంబరివక్యముకామినం
సారకాపత్రయముచే వేధితులగుచున్నారు. కావున మీకెప్పుడు కృత్యాకృత్య
వివేకము నాత్మానాత్మ విచారముఁ బురుషార్థచింతయునకల జంతుకాలంబులయందు
నమభావముగలిగి సుజ్ఞాన మేర్పడునో యెప్పుడో మీకన్నిటి యందు విరక్తి
పాటిలు.

సీ. జనులార శ్రీహరి ! ననుఁగన్న నాతండ్రి

కమలాక్షిలక్ష్మీన ! నన్నతల్లి

భాగవతులునాకు 1 బంధుజనంబులు
 ధర్మమల్లె భాగ్యతలు దలంప
 శాంతిదాంతులుగల 1 సజ్జనుల్ పుత్రులు
 కరుణాసహితులాత్మ 1 వరులుధరణి
 సుజ్ఞానులేసతీ 1 సుతలు విశ్వంభరు
 నేవాపరాయణుల్ 1 చెలిమికాంధ్రు.

తే. ఇట్టి సుకృతాత్మురాహితు 1 లెల్లహితము
 వల్కుచుండఁగఁ బడిపున 1 ర్భవజడధిని
 మునుగుచున్దేలుచుండుఁగా 1 మాధజీవి
 యెప్పుడోముక్తిగాంచుటే 1 నెఱుంగనొక్కొ.

7

ఇట్టినునులే నా కాత్మబంధువులుగాని యితరులెట్టి స్వజనులైనను మరీదికలఁ
 బోరఁ గాన్పించుడేహబంధులు నుమా - ఇక మీమినివాసములకు
 తొండు.

పాదులు—వీరికయ్యాళ్ళ, (రెండడుగులు పని పనివనాటాదుల నుద్దేశించి)

సీ. తరులార, గాలిమే 1 తరులార, విన్నాణి
 దొరలార, యోమరే 1 దొరలమేటి.
 మరులార, నిర్జరామరులార, చారుచ
 మరులార, యేదరే 1 మర్త్యపాలు.
 కరులార, మలయువే 1 కరులార, శశివిభా
 కరులార, కావరే 1 కారుణికుని.
 చరులార, సద్వనే 1 చరులార, శర్వరీ
 చరులార, ప్రోవరే 1 చారుమూర్తి.

మావులార, తలిర్పెడు 1 మావులార,
 యద్ధికమునేయుఁ డీక్షితీ 1 పావతంసుఁ
 బ్రాంతరవిహరవిశ్రుత 1 స్వాంతులార,
 శాంతులార, దయాసర 1 స్వంతులార.

8

లక్ష్మి—(భయకంపితాంగయై భర్తతో) హా, ప్రాణేశా, యేతత్సాక్షాత్ భీకరవత్సవికార
కృతభాంకృతి హంకృతి సమిళిత ప్రతి భావసంబులు భయాక్రాంతంబైన యన్
త స్వాంతంబునునిష్క్రాంతియగునటు నేయుచున్నది.

పురం—(నవ) రామరామ, యావలతివలతియయ్యు నీవలతియందలి ప్రచండవేదండు
దండాదిమృగనినాదములకలిమికమితాందోళితచిత్తయగుచున్నది. విశచ్చ
మంబు వాయవముకట్టెద.

ప్ర—సహధర్మిణీ, ఆదంతావళములకు నీవెంతయోవంతనొందియున్నట్లు కనజేసెడు.
అది వలవదుసుమా.

ఉ. ఏనుఁగు గున్నలున్నదపుశేనీకలున్ జరియించుచుండినన్
మానుము సాధ్యసంబిపుడు 1 మావిభువేడిన నవ్వీచితుమై
బూనియెదుర్పలేవు, నరకపూజ్యులు భక్తులు నారసింహులై
మానుగఁ గుంజరాళిమన 1 మాంద్యము పుట్టు జరించుదుర్పలే. 9
భగవద్భక్తుల కసాధ్యతగలదే? వివేక, తొల్లియాంజనేయుం డత్యధి
కాయతమునతి భయోత్సాదకమునగునంభోనిధి స్వల్పసారణింబోలె సునాయా
వముగా లంఘించెనని
వేటొందుచిత్రముదిన.

ఆ. రమణి, నీదుమ్మదుతరకరాజ్జములకుండ
తృరము లగయఁగదొరకగానికతన,
మఱియు నీదునడక 1 యొఱపున కిభతతుల్
వీడ్వవానినేచ 1 విరిసిపాటు.

10

లక్ష్మి—(కొంతలేటి) ఓహో, అటులా! సరి. జీనిలేక, అపొదరి టిండ్ల చెంతఁ
గనుఁడు.

చ. తరుణశశంబులెల్లవలు 1 తావుల దీవుల సంచరించి సు
బరమునఁ బూరిమేసి కరి 1 పాలికి జంకవదేల!

పురం—

అల్లనాఁ

డరతను బృంహితాళికురి 1 యాడి శశాంకుని వారిలోనవే
గిరమునఁ జూపిశాత్రవుల 1 గొట్టినఁ బాఱినొనర్చె చైదలి.

11

అత్తగతము) అ ! ఈభాయాతరులక్రింద న్నాకుఁ గొంతవిక్రాంతిగలిగె.
 బ్రతాకము, భర్తతో) స్వామీ, ఇచ్చోట,
 దొకలరవళాఁగి. మ ! యూరవార
 కలరవంబులుదంబుగఁ గ గల్గుటే!

మో—(రాధా మఱి)

కలఁగు పథికులకతిరిక్త ! గానఫణి
 విరతి నొనరించు విహిసంపు ! విందులివియ.

12

ప్రవేశము— రామభూపాలుఁడు : జయరావు.

జయ—(స్వ) బోరా, నేత్రవర్ణమునేయునిచ్చోటు ఖరకరకరాన్నిదగ్ధకాయుంగు
 నధ్వస్థులశెంతయో తెలియకచారము నీయుచున్నది.

(రాజకుమారునితో, ప్ర:)

చ. చెలిమరి, కంటె, యిట్టిపథి ! చిత్రవిచిత్రచరిత్రముల్ ఘనా
 చలచరదధ్యగార్తి పరిశ్రాంతివిధాననిదానముల్లతా
 కలితలతాంగనాప్రతతి ! కావననోచ్చలదాత్తసూనకు
 ట్తులవిషచామరౌఘముల ! మంజులతైత్త్యమమర్చవీచెడున్. 13

రామభూ—నత్యము.

నయస్కుఁడా, నేఁ గృతహస్తుండ గాన నీ మంజులవంజులమంజులంబులచెంత
 వేటాడ వేడకపోడముచున్నది.

జయ—(చెవులుమూసికొని) హరిహరి! ఇది యశాస్త్రీయముగాన గేవల మత్రావ్యము.
 మన మేతెంచిన తెలసమేమి ! ఈనీతలంచిన తలంపేమి ! మృగయానినోదము
 విషదాకరముగాని మోదా నరముగాదునుమా.

తే. పానముయువతివేటచే ! వనముదండ
 వాక్యపారుష్యముల్పర ! వస్తుహరణ
 మనెడుసప్తవ్యసనములు ! వ్యసనభాజ
 నములనశ్యమువర్జనీ ! యములునుమ్ము.

14

ఇట్టి డుష్కృత్యములచే నలనలయుధిష్టిరులబడవడతే ! కావుననిట్టివియిత
 వరము విహితునంబున నుచున్ననీలక దగవని నే నుచున్ననీలక.

(మతలిచూచి) మనవారు చేరువయ్యెనుమఱి నీ నెలతాలమీదఁ గూర్చు
దమురము.

శుభ—(అకంఠితమొకాబాలో) నాథా, అదిగో, అంతలో భాగమున నీలగళుగొడవై
మనకట్టుచూచుచు భయంపఱచుచున్నది.

యశో—(స్వ) ఆయ్యో, కష్టము. సంభ్రమించుచున్నది.

(ప్రకాశము)

శ. అలికులవేణి, యేలవెలు ! పాగజవైరులనంగనెంత నా
బలమునెఱుంగ వియ్యదవిఁ ! తైకొనుకేసరుల్లెవైకొన
న్నలగుడుచెట్టలేవునర ! నాయకుఁడౌటను, నిష్కహానుభా
వులుహరిభక్తులాచార ! భుల్లలనిల్వంగలంగనేటికా. 15

ఇచ్చోటు భయావహమైనను మాయురుపురికకమున నీకుదరముచేరయదు గాన
ధీరత్వవనలంబింపుము. అదిగో, వినిశాంత్యము. అకంత దోఁతెంచుచున్నది.

శుభ—(తిరుగ వీక్షించి) స్వామీ, టౌకార, కమ నమరథ ! మీవాల్లోకనావా
నాశ్రురసత్వంబు లాలోడితనత్వంబులై విచ్చుమొగ్గలగుచుఁ దత్రతలంబున
బలకు జాణుచున్నది. మఱియు వాయాతాయాత వాతాయువులలో చాచి
త్రహరిణములనగుఁడు. అది మగలఁ జాచి యులికిపడి వీనులనిక్క వొడువఁ
గాలికి బుద్ధిచెల్పుచున్నది.

యశో—నెఱచరి, నీవొక నెఱసిఁడివి గమ్ము. వలయనంగ ననియన్నియు నీ మహిమాలి
శయముననే దలఁకుచుఁ దలఁగుచున్నది.

శ. అంగంబగు నీకొనిపు

డింగముగాఁ జెంగలింప ! నీలవడుచు ను

త్తుంగంబగు తుంగమునకు

నింగంబులు పొంగడంగి ! చెంగుటగనవే. 16

నెండియు నీ నేత్రశృంగారమున కరియాడి యాహ్వాగంబుల సయిత ముజుగు
చున్నది.

శుభ—ప్రాణనాయకా, ఈగట్టు చట్టుబట్టునఁ జాట్టుకొనిన యంధకారబంధురో
న్నతస్థానంబులఁ గన్గొన నెడఁదయేచి కడఁబడుచున్నది. ఇంక నెంత దవ్వు
ననవలయునో !

శిల:—

లలుకంటకము ల్బదంబులఁ జిక్కనెత్రిటుకాఁజగఁ
 టువనాకుఁ దరంబుగాదిటఁ నిచ్చలంగమలంగెడుఁ
 నిలధరాధర సంక్తిఁ గేరెడుఁ కొండలెక్కుట యెట్టెటో!
 నిలవిధి స్థలపోయఁ జిత్తముఁ తప్తమయ్యెడు నక్కటా! 17
 నడవనడయాడ నడుగులుఁ తడబడెవడి
 వడిగ నడవఁగ మై గడుఁ నడుకొనెఁజుడి,
 నడవఁ జొడగనఁ జీకువాఁ లడరె, నేమి
 తంత్రమో, తప్పె మర్యాదఁ తలముగూడ. 18

ఈ కిలాచ్చయారోహం బధిక దుర్ఘటము గానఁ గొంఠోక తడవినకల్గం
 బగుచోట నివర్ణమయ్యెద.

సుశో—(గ్వు) కటా! తతసుమధ్య కెంత చింతకలిగె. అధ్యదుఃఖమేగాక యీ
 వర్యతారోహణము సేయవలయునని కాఁబో లిట్లున్నది. (అలోచించి)
 ఆవును. అట్లేగద, అబలల కుండుట. అయిన నీదిగరుఁజోడి. చూర్ణాయానము
 పో వెరవగు వెరవుఁబన్నెద.

(ప్రకాశము)

మ. అలివేణీ, భవదీయసాధమిదియాఁ నా! చెల్లరే! మున్న నే
 వలదన్న న్వివేకవచ్చితివి! సం! వాదంబు చాలించి నీ
 నిలయం బందువనింపకై న సరి, కనీసీరేలనే? నీకుచా
 ద్రులుభూయిష్ట మృదుస్థితి స్ఫురఁగఁగఁదోడ్తోఁ గలంగున్దిరుల్. 19
 చూచితివా? మనవారందఱు చేరువనున్నారు. భయానకమగు కానసాంతము
 నంతిమముననే యగవడుచున్నది. అవిగో, చంద్రకాంతములు. అవి మనల
 నెప్పుది వఱకుఁ గలవు. రమ్మ.

సుభ—(నవ్వి కముగ) మీరు నడయులు గాన మీయుదంతమంతయుఁ జంద్రకాంత
 ముగ నుండ దని ఛానించెద. కరుణార్ద్రహృదయు లూరుల కాలిం గని
 కాలిం తెడవకుండురే! వినుమే! "ప్రాయస్కర్షోభవతి కరుణావృత్తిరార్ద్రా
 వ్రరాత్నా" యనునీతి.

యశో—చూచినీ, నీ సూక్తులే నిజము. రమ్మ.

(నివృత్తి)మింతురు)

న వ మాంక ము

స్థలము ii. ఋశ్యమూకము.

ప్ర : యశోవర్ధనాదులు.

రామ—(జయరావుతో)

కంటేవే ? ఈశిఖరి రాజంబుడంబు.

సీ. శార్దూలకపికరి శార్దూలసాంద్రిత

గహ్వరం తాభీల శ గహ్వరంబు.

వనతటిసై కత శ వనతటి త్పరికనత్

కర్పరంబుడలిత శ కర్పరంబు.

కనకప్రసూన స శ క్లంధనున్నభ్రమ

రాంబరంబు సమధి శ కాంబరంబు.

తాపసచయవరి శ తాపసంచయహారి

విష్టరం తాకిర్ణ శ విష్టరంబు.

తే. పరమసరిదూర్తివిధులాబ్జ శ పన్నపుష్ప

రసనిరంతర పానప శ రాయణాలి

సాకినీ విహరణభేల శ నాప్యకూట

పాలివనరమాకేలి యీ శ శైలమాలి.

2(1)

జయ—యథార్థము. బలుప్రశ్నగ నున్నదిగాని నామకాండ వేటొకభంగి దోచు

చున్నది—

రామ—అదెట్లు?

జయ—

చ. సకల సుదివ్యవేద్యమయి శ చక్రికనత్కటకాభి రామమై

ప్రకటశిరోభ్రాసంయుత విరావయుతామృతనిర్ ఝరాప్తి దీ

పకమయి కాలికాగణ ప్ర శ భాసితమాట గిరిశనామమీ

త్రికకుడహార్యవర్యున క శ రిందమ, కూర్చుట యప్రశస్తమే ? 21

యశో—(పురందరునితో) కనుగొంటిరా ? ఇచ్చోటు శ్రీభండాదివృక్షములచే నలం

కృతం తె యంతగాఁ బరిమళించుచున్నదో. వెండియు నవృష్టున నానానిగ

సంబులకుఁ బోవ ననేకనిగమంబులు సూచింతును. కొందఱు భక్తాగ్రసరు
భక్తాగ్రమునకు శ్రీరామనందగ్గున పఠాచారులై ననుచున్నారు.

రాజదేవేంద్రా, దైవసృష్టికిని దమదృష్టికి నంతరమేమి ? కానీ, యాస్థానము
స్థాన నీవిద్యమానమున నాకొండు పోచుచున్నది.

క. మీవలె గాంచనసాలవ

శావసురాజీవశృంగః సదమలసుమనః

పావనభూభృద్వనికా

శ్రీవిలితమై యగంబు సెలంగునరేళా.

22

యశో—అహా ! మీవర్ణన మతిశ్లాఘనీయము. ఇక రండు. ఇచట విశ్రమింతము.
(అందఱు సేనులగుదురు.)

జయరావు—(రామభూపాలులతో రహస్యముగ)

మిత్రమా, అలకించితివే ? వీరి మనఃఫలంబులు దివనక్రమంబున భక్తిసూర్య
తప మంచినకొలది తజ్జాతజ్ఞానరుచుల నెట్లు లవఘరించుచున్నవో.

రామ—తథ్యము. అయిన సీతత్వభాగభేదము నందకమున్న మనవంటి యపకృతాబం
బులు లోకజ్ఞానరసంబు నాస్వాదించి ప్రవర్ణిల్లవలయుఁ గాదే ?

జయ—నిక్కము.

యశో—(శుభకీర్తితో) సాధ్వీ, ఆచోద్యము గంటివే ? ఆ జంతుకలాపంబులు కలా
పంబులుమాని నేర్పబువృత్తి నెట్లు చరించుచున్నవో.

సీ. అడవికుక్కలు నక్క స లామేషరాశిలోఁ

జరలాటలాదెడు సరసముగను

నొకవంక నొకఁడొక సుబ్బుచు శ్యేన శ

శకములు మెలంగు సం సర్గమునను

నొకకోనలోళ్వాన స మొకకోనఁ గొనికోన

కేగులాగును గను స లేఁగలూఁగ

నామండమునకండ స నాహ్లాదముననాడు

కుండలిమండలి స మండలియును

లే. బకము బగిఁదారుకోక శా స బకముబకము

కపిబిడాలశృంగము సం స గమముగమము

సతతమికేలికి హరిసా ! కతమే కతము

గాన నివిగానఁ గనవు వేఁ కరముకరము.

ఇట్లనేక మృగపక్షికాకంబుల యైకమత్య మత్యాత్మర్థకరంబు గాదే !

శుభ—(సాత్పర్యముగ) స్వామీ, ఇట్టిమహిమ యెచ్చోటం గానము. ఇది కేవల రామ మయముగ నున్నది. మఱియు నిప్పుక్షపాతముగఁ బ్రకాశాలన మొనర్చు తమ మనశ్చక్షువు లెందని వల్లక్షణంబులఁ గాక మఱమిదృష్టించు ?

శా. మాయామగ్నులు మానవుల మతవే ! మాటు న్మరుల్దారటం
చాయావృత్తుల భద్రవృత్తిమెయి న క న్యాయంబుగా వర్తిల్ల
హేయద్వేష విశిష్టసత్వతతి హిం ! సింహద్వము, నిర్మలుం
డౌ యీశ్వరి సదేశసార్థసమర ! వ్యాసంగ ప్రవృత్తులే
లా, యట్లుండు. అనూనశిక్షితమరుల్ వ్యాపాదసంచారులే. 24

జయ—గురువర్యులారా, ప్రాజ్ఞాత్ముడైనది. (పురోభాగమునఁ గని) అదిగో,

క. వారలు పాములు మొగపడఁ

దారుట గనుఁడతిరయితే న క దాహ్మన్తోదం

బారధనీ తీరవనీ

త్తైరమణీ రమణువరుణ ! శరణుంశరణుకా. 25

చూచితే, కొందఱు బాడములు న్నుపితులై నదీతీరమునుండి ఋత్యమూర్తాద్రి కరుగుచున్నారు. వారిజేరిన మనము నైతము కిష్కిరంధకు వేగఁ జోరగలము.

పురం—(విని, దర్శనోక్తంబుండై) బ్రాహ్మణులా ! బ్రాహ్మణులా ! ఏరి ! ఏరి ! (వారిం గని సోత్సాహుండై రాజుతో) రాజేంద్రా, ఈ వగరాజుహిమాలికయమును దవ్వహోవశ్యలియు వర్ణింప వేనోట్లగావలయు.

క. హరిసుత తైర్దికనియములు

సారగళ నేవించులేఖ ! సురభీష్టలముకా

సురభిప్సారామూర్ధలి

సురభియు సురభియునుసార ! సుమనోనిధియుకా. 26

మఱియు నీగోత్రము కిష్కిరంధాక్షేత్రములొనిది. అప్పురి తొల్లి కీకనాథులగు చాలిసుగ్రీవుల రాజధాని. వారు నహోదరులైనను అరస్థరవిరోధులుగ నుండిరి. ఒకతఱి బలకాలి యగువారి. దుందుభి యనురక్కసుని వధియించి తత్క

బరం బెగరడన్న నది యిగ్గిరిమీఁదఁబడి తెల్లబెడరైనకరనఁ దద్దధిర
మాంసాంత్రము లిన్నగంబునఁ దవంబొనర్చు మతంగమహామునిపైఁబడె. అంత
నాటుపి రోషించి యద్దధాత్తుఁడు వారి యాయత్రిశక్తిఁగఁ దచ్చిరంబు
ప్రక్కవాఱుగాక యని కాపించె. తత్కారణంబున సుగ్రీవుం డిందు సురక్షి
తుండై నిర్భయముగ వసించి రాముకార్యమునెఱసి కృతార్థుం డయ్యె. వెండి
యు నిపుడు పరమార్థసీతాశ్వేషణం బికట్టడవి నెట్టునీయవగునని తల్లడిల్లు
మనకు విప్రకాఖ్యామృగోత్తముల నహంబులం జేయు చున్నది. తత్సంధికై
మన్ననంబు మనోజవంబున విక్రమించి గమింపనున్నది. వేంచేయుఁడు. (ఋశ్య
మూకాద్రి సుజ్ఞేకించి)

నైకసురర్షి దేవయువః తీలితకూటమ, భేదభేదనా
నాకలుషార్తిముక్తసుమః సః ప్రవరేణ్య సమీహితాగమా,
ప్రాకట ఘర్షకాంతికరః వాతవతంసమ, కాకపైకగో
త్రాకుల సత్వసంకుల శిః ఖాచలపాకమ, ఋశ్యమూకమా. 27

జ్ఞంబు నెలవొనంగుము. తిరిగి యేతెంతుము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

న వ మాంక ము.

ఫలము iii. నదీతీరము.

ప్ర—రామనాథదీక్షితులు, కాళీనాథకాస్త్రి.

మఱికొందరు భూసురులు.

కాళీ—(దీక్షితులంగాంచి, స్వం) ఓహో! ఇక మనకైక్కడిదీవిక. యాజకు లిట్లు ధన
బాధ్యత్యధులై యాచకులవలె మన కడ్డమువచ్చుచున్నారు. ఇట్టివారు తాము
సకలార్థిక ర్తుకంబున నిభులులమని పొగడుకొంచు నిట్టి స్వల్పకార్యము లొ
నర్చు నొడికట్టుచున్నారగదా. ఇదేమన్యాయము.

ప్ర—కొకరా! మీరును వేంచేసితిరా!
రామ—ఏమి నేయుదము. విధలేడు.

కాశీ—నిల ! యజ్ఞ కర్త లెటో చనిరిగాఁబోలు.

రామ—(అనూయతో) అప్రసక్తి యిపుడేల ! మీపూజాపునశ్చరణము లగ్నా
నేఁ దమావాన్యగదా ! నిల యంతయులన్యము.

కాశీ—(న్య) అహ ! మంచియమావాసి ! కాసువిశేషముగా గడింపకున్న నిట్టి కష్టి
బుబ్బందునే.

ప్ర—నిల, ఈదివసము నమావన్యగా మార్చితిరి. భారతంబునందలి శ్రీకృష్ణనిచర్య
మనంబుననాటెనో ?

రామ—(అధోముఖుండై) అదిగాదు. పొరపాటు, గాని నేఁ డేమిసేయవలయు ?

కాశీ—నేఁడాలయమున నర్చనావిధు లెచ్చుగాన మనమిచ్చోసున్న యాశ్రాజనంబు
లేమిసేయుదురు ? ఇదిగాక యీసంపత్సరము స్వామిదర్శనార్హమై యేలేంచు
చీరసేపులు కోటానఁగోటులు. ఇపుడే యాసజ్జనమున జ్ఞానము నేయింపవలయుఁ
గాడే !

ప్రవేశము—పురందర యశోవర్ధనాదులు.

పురం—(భూసురులతో) పూజరులారా, అలిదూరవ్యాపనముచే విజృంభమాణమై
యధిక గంభీరంబగు నీ నదీరాజ నామంబెది ?

రామ—వినుండు,

ఆ. తుంగభద్రసహిత ॥ తుంగతుంగంబుల
మధ్యమమునఁ బాఱ ॥ మధ్యలోక
మింగముగన భంగ ॥ తుంగభద్రానది
యనఁగ మించుఁగనె సకల స్తంభుల.

28

ఈ యుత్తమపుణ్యనదీప్రభావ మేతన్నాత్రమే ? ఈయది ప్రతివర్షదుపునకుఁ
బిచ్చట నొకతూరి శ్రీరామలవారి పాదప్రక్షాళనము సేయఁగోరి పొంగారి
కాలువాలుచు మీఱుచున్నది. ఇం దహోరాత్రము కృతస్నానులగువారు
రామునిపాడియే సుక్తు.

యశో—(చెంత నొక సరసింగని రాజ్ఞితో) కంటివే ? నాభీలస్థానంబును నాభి
నమీనంబును నాభుల్లనలిసంబును నిర్దుక్తభేదంబును నిర్గత దుష్టజంతుజాలంబును
నిర్మలాదకపూరితంబును నగు నివృంకజాకరంబు శ్రీకరంబై కరంబు మానసో

స్వామిగారు గావించుచున్నది. ఇదియే పరిపాకారోపరంబు. మున్ను శ్రీరామ
ప్రక్షణలు వనవాసము నేయుచో నీ ప్రాంతములఁ గొంతవిక్రాంతిఁ జెందియుం
డిరని వినిగలడు. మఱియు నిచ్చోటఁ గలదు.

అయ్యవృత్తము:—

సరుహనేత్ర స 1 విధమలయంబునఁబిసబిసఁ జేరెడు 1 బెళవగమి
సనిచిగుర్పసఁ 1 బసగఁబసాపడిఁపరిపరిఁగేరెడు 1 పరితముల
సకొనిమారుని 1 మనమసఁగున్దనుమధుపవివర్తము 1 మఱికసటా
పట్టునడంచి కమలకుడలంబగుమలయజవృత్త విమలసరసి. 29

శుభ—బలుసాంధ్రుగ నున్నదిగాని యొకచిత్రము వింటిరే ?

యశో—చిత్రమా! ఏమది!

శుభ—

తే. స్వామి, యీకమలినఁ దెల్ల 1 దామరనను
రాగమునఁ దాఁకనదినాయ 1 రత్నిమీట.

యశో—(నగుచు)

అంచనీకేలు దమ్మని 1 నటుగ్రసించ

నెరఁగె. ఇష్టార్థ మెవ్వరి 1 కరుచి యగును ?

30

శుభ—ఓహో, అదియూ, సమాచారము. మంచిది. ఇచట చిలకించితిరే? ఈయెల
దోట తాటాదూటము గాక నానావిధరమ్యులతానిటపి చిటపాటలచే నలంక
రింపఁబడి యెంతయో చిలకించుచున్నది. మఱియు నిందలి తిలకతిలకము
న్దనుడు. ఇయ్యది శోభావిహనులమైన ఘనకు నిండివరములకువిరోధముల
భాతిభాతినిచ్చుచున్నది.

యశో—(కనుగొని) శ్రీయా, నిక్కము. ఈ యభినవాగమమాననితానము వాగవే
యము. అయిన నీ వివృతప్రమానములకలిమి నీ వివృతచిత్తము కారణము.

శుభ—అయూరే! అలాగా!

యశో—సంభేదామేల! ఇట్టియకాలమున నైతము శ్రీలదోహద్రయల ననిచి కను
చున వనేకములు గలవు.

ఉ. గోరంట బొట్టుగుల్ పొగడ 1 గోగులకోకము మావి నుంపెగల్
మోరటి పొన్న వావిలులు 1 ముద్దయ కొంగిటఁ బొడ్డినుమ్ముల

దా రెడుగేలి దాపులను 1 దాకుడదల్పుల బాటపాడంగ
వారకనవ్వంగన్నిడుద 1 వాయువు దీయంగ బూచువావిరిన్

శుభ—స్వామీ, తథుమూలమున నెన్నడు విననిదితల్లె వినగల్గె. కర్ణరసాయనంబయ్యె.

యశో—(భూసురులతో) ఆగ్రజస్తులారా, ఇచ్చోటు కిసలయవ్యాప్తసంధ్యారాగ మయ్యు వికసిత నానావిధపుష్పభరితమై పనలక్ష్మియుంబోలె జేజరిల్లుచున్నది. ఈ యారాచునామంబెది?

కాశినా—భూపాలాగ్రజీ, పూర్వ మాంజనేయుం డశోకవనంబుననుండు సీతా దేవిం గాంచి పెక్కురక్కసుల నుక్కడంచి లంకందహించి యేలెంచుచో దదృశుడూరగమనాయానక్షిప్తిపాసలం న్వమధురమధురసాఫలముఖఫలామృతంబులం దీర్చి ప్రకృతినొందిన యీతావలము మధువనమండ్రు. దీని కావల వలమైనకావలమునైనను గేవలముగఁ బోగొట్టునట్లు కిష్కింధనావెలయు.

పురం—(రాజుతో) రాజోత్తమా, జనసంతతి వంతదొలగించు నిట్టివంతయందుఁ దీర్థములాడి జేవునిదిర్పించిన మేల్ గాదే?

యశో—అహ, అట్లే నేయుదము. (తుంగభద్ర చాయంజూచి)

గీ. ఘనరమావిభు పాదసం 1 గతముకతనఁ
దనరి పావనివై ముక్తి 1 దాయనివయి
సారభక్తాలింగాచి సం 1 సారబంధ
సంగతింజెంగఁజేసెడు 1 తుంగభద్ర.

32

మమ్ముఁ గరుణింపుము.

విప్రోత్తమలారా, భగవత్పాదారవిందదద్వంద్వందర్శనాయత్తచిత్తులమైన మాకు విధ్యుక్తముగా శ్రీహరిసందర్శనసేవాది సుఖంబులొనంగి చేతఃక్రియ జేయవేడెదము.

రామ—అలాగే, విజయంచేయుండు.

(కాస్తులతో) మీరే మిథునంబుల యభిమతంబు నెఱుపుడు. నేమరలవచ్చెద.

కాశీ—(నవ్వు) తెలియును, నీరి సంవర్కము జీవికకు మోసమని. ఇంక మననోట మన్నె.

ప్ర—మీపాకడ తెలియునుగాని యిపుడెక్కడితో? పోకడ.

రామ—మీయాశయ మెఱుంగుడు. వెనుక మాటలాడుదుము.

కాశీ—అది సరికాదు. నేఁగూడ వెంటడించెద.

—(రహస్యముగ) మీకిచ్చువాడుదలచుచున్నాను. యథాతథము. మీరు వీరి మెప్పడి విజయముచేయుఁడు.

—నరి, అటులైనఁ బొందు.

(పురందరునితో) ఆయ్యా, రాజుగారి గోత్ర మెయ్యది? తమగోత్ర మెద్ది?

—వీరిది కాళికగోత్రము, మాది వాళివృత్తము.

—ఓహో, మీరు మాకు సంబంధులే.

—సంతోష మేగదా,

—నరినరి, దయ సేయుఁడు.

(నిష్క్రమింతురు.)

న వ మాంక ము.

స్థలము IV. కిష్కింధాభ్యర్థనపర్వశాల.

ప్ర. ఇద్దఱు పనివాండ్లు.

ప్రథముఁడు—(రెండవవానితో) సఖుఁడా, మనరాజుగారు మనకంటె ముందుగ బయలుపెడలిరిగదా? ఏలాకో, యింకను వారి పాదపూజనము. ఇచ్చోటు భయోత్పాదకము. ఇంక నెన్నివాళ్లు ప్రాణాలు బలిపెట్టికొని యిట్లుండవలయునో.

2. వ. వాఁడు—అది నెచ్చ నెట్లు? వారి సౌకర్యార్థమునకే యీచందగుపాకను మనవారు పరిణమించి కట్టించి వలయుసామగ్రిల సేకరించియుంచిరి. మన మధి కప్రయాసపడి దీనిసంతయో బాగుగ భద్రాకరణముచేసి యొకయభివృద్ధి కవలె నుంచితిమి. అయినను మనశ్రమ వృథ యని యనుకొనఁ గూడదు. తలఁచిరికి కబళము నోటికివచ్చునటు వారెటు పరించినను తుట్టుతుడకిచటికి రాకమానదు. అందాక మనము కండ్లుమూసుకొని కాలహరణము సేయవలయును.

ప్రథ—ననాకారి, అదేనరి, తల నమ్ముకొనినవెనుక యెన్ని యమిబిరుసులువచ్చినను కేయుఁడు గాచుకొని యుండవలయు. ఇంకగా గళవళపడియుఁ గడకేదో యొందు పొరలైన సేవకునిగతి నెచ్చవలయునే? చీ, చీ, సేవోచ్చుత్తి; దీననే మైన సోముగలదా? దీనికంటె నుంభవృత్తి కడుమేలని తోఁచెడి. ఇదియును

గాక యెంతయో భయభక్తులతో నడచిన నిప్పుటియజమానుల నంతో
యలిడుర్బభము. వారిచేత లిండుకసెప్పెద నాలింపుము.

ఉత్పలమాల:-

చేసిన చేతగాదనుట ! చేయకచెంగిన జప్పటింతుట
ల్వాసిగ సుత పెట్టిన సె ! తా, సిదితీరెను మాడునేరిమిగ
దోసముగూరెనే నితఁడె ! దున్న, యెనర్చెను నేరనిగడటిగ
గాసి కఠింపఁగానికిని ! గైకొన కన్మతమంచు నెట్టుట
గాసిలఁ జేయఁజూచునధి ! కారి, ఋతంబిదిగాన భృత్యుఁడీ
వేసమువేడునేల, యటు ! విశ్రుత మాధుకరంబుపాటిలన్. 38

2. ప. వాడు—తెలి, నీమాటలు నరిగాని యందఱుట భిక్షపై యభిలాషగల్గునా ?
నేనీ నాచనికై గన్నవారి కాన్లుపట్టుకొని మిక్కిలి కష్టపడితిని. ఇప్పుడు నుఖ
పడుచున్నాడుగాడే !

ప్రథ—అవునవును. భరిగావలసినవచ్చిన శునకపాదములైనఁ గడుగక విధిలేదు.

2. ప. వాడు—(తిరిగిచూచి, పరిశ్రమమున) చెలువుఁడా, ఆలకింపు. ఆప్రక్క నేడో.
నడ్డు వినఁబడుచున్నది. ఎవ్వఁడో వచ్చునటున్నది.

ప్రథ—వేడి ! వేడి ! (అని చూచుచు) అహారే ! వారుగో, వారుగో, వచ్చు
చున్నారు.

ప్ర. రాజపురందరాదులు.

ప్రథ—దొరలారా, మీకొరిగలు (అని చాచిలుచున్నాఁడు)

2. ప. వాడు—కాబులారా, జోకములు. (అని సాఁగిలఁబడుచున్నాఁడు)
యశో—(గనివారితో) విమిసంగతి !

ప్రథ—దేవర, ఏలికనినియోగించుట కీవల్ల భంబగు నాకుట్టిల్లు నిరీక్షించుచున్నది. దయ
చేసి మీరందఱు జేందువేంచేసి వేంచేయుఁడని నేపథునివిన్నవము. మీనిమిక్తము
వేము మాన్పాన్లుతోడఁగి యిందు బెగఁదొందుడు నుపవసించి వసించియు
న్నాము. నుక్కు చుఱవవలదని చుఱిమఱి విన్నవించెదము.

పురం—(రావారితో దోకానాముగ) అర్చా, మీరీలేకల విశ్వాసము గంటిరే ? మీ
బల్కులించిరే ? నా ప్రవక్తలుగ నీయుటల మిప్పుటిమునస్థితికి వాస్తవ్యము
గానే యున్నది.

—అవునవును. ప్రస్తుత వానయోగ్యమే. ఇచ్చట యంతమాత్రమాధార మెంత విశేషము. వీరు మహాబుద్ధివంతులు.

(బనివారిలో) మీ సాదరమృదూక్షలవలన మాయంతరంగంబు కాంతినొందె. మేమందఱు మానందమందిరంబునఁ జేరితిమి. ఇప్పుడు శ్రీహరి నోలగించి తిరిగి యుచ్చోటి కేలెంచెదము.

బనివాండ్లు—వీరినవారి చిత్రము.

ప్రథ—(?. వ. వానిలో, రహస్యముగ) ఇటు రా మఱి. వింటివే, నే నమయమున నొకమాట విడిసితిని. ఏడ్చుబిడ్డకేగద, పాలుదొరకును.

2. వ. వాండ్లు—బలే, మంచిపని చేసితివి. ఇంకఁ బోదము రమ్మ. (నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మీ—(మోలఁబరికించి భర్తలో) ఆర్యపుత్రా, ఆచిత్రమేమి! అచ్చోట నొక జంబుక మొకమేషీ కావకంబునకుఁ బాలిచ్చుచున్నది. టౌరా, కద్వీతవై జాత్యము !

పురం—(విని) సహచరీ, ఇదొకవిచిత్రమా? ఈప్రవ్రవము మున్నే ప్రస్తావించఁబడె గాదే? ఈప్రాంతంబుల నెల్లెడలఁగాంచిన నిట్టి సత్యవృత్తులే గలవు. వైరస్య మనునదే పూజ్యము. అదే, పురోభాగమునఁ గాంచుము ?

సీ. తల్లు లేగఁగనార్చు / పిల్లకములఁ జేర్చి
చలివాపు నల్ల భుజగములోర్చి
ఛాగి యేగఁగఁ దనశాబకంబుదరఁగ
మేకొని సాఁకును / మేక తిండి
చిటుమొకం బెండచే / జేడ్పడనోముఁ ద
త్పరత నటుతఁ జిటుత విడివీడి,
అహ్యాపిభుగోగ్యగమమరిన బవరంబు
కాసంత లేకయే / కడగఁబోవు

తే. నిట్టి మాత్సర్యరాహిత్య / మిట్టిశాంతి
యిట్టి వాత్సల్యసాహిత్య / మిట్టి దాంతి
బాసవా బ్ధిరాలై నఁ జే / పట్ట భ్రాంతి,
అద్భుత దయారసము లిటు / ననుచు నింతి.

34

యా—(తనపు పులకింప భార్యలో) జేపి, ఇదిగో, దేవాలయము. ఇది సమస్తా లయములలో బహుప్రతనమును సర్వమునిజనమనితమును సకలభక్తజనని

తము నైయున్నది. మఱియు నిందలి పనితన మెచ్చో గని వినియుండి
అత్యద్భుతము.

(పురందరునితో) స్వామీ, కంటిచే, దేవాలయము. నకలవర్ణవర్ణనీయము. దర్శించే
దము, రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

న వ మాం క ము.

స్థలము V. కిష్కింధాదేవాలయము.

ప్ర. రామభూపాలుడు : జయరావు.

రామభూ—(జయరావుతో) అక్రందుడా, కాంచితివే? శ్రీరాములు వెలయు
నీయాలయపునసంహద్వారము పర్యవసాయందుఁ దొలుపఁ బడిన కతన నెంత
సంచుగనున్నదో. మఱియు నిచ్చట నైతము జంతుకాలంబుల యైకమత్యము
వర్ణనాతీతము.

క. ఆసురభీ భల్లుకముల్

లాసకనికుదుంబముల్వ 1 లనుగ న్నది ను

ల్లాసమునం జెరలాడెడు

వేసర కామరమున క1విత లుండుటచేన్.

35

జయ—(కని) ఔనాను. అత్యాశ్చర్యమే. ఈశ్వరము భక్తసంతానసంతానసంతాన
మని తెలిసియే యున్నది. (శ్రీరాముల సందర్శించి వందనం బాచరించి.)

ఉ. శ్రీల, తమాలనీల, వర 1 శిష్టజనాఘతమ స్తమోరి, ని
రేణిల కృపాలవాల, పరి 1 భేదితవాల, వ్రజాంగనాలి హృ
ల్లోల, నరానుకూల, ఖల 1 లోకవిఫాల, సుశీల, దేవకీ
బాల, రమావిలోల, నత 1 వైష్ణవచాల, విషన్నపాలకా.

36

(ప్రవేశము.) భార్యాసమేతులైన యశోవర్ధన పురందరులు

పురం—(శ్రీరాముల నేనించి) శ్రీపదమయోగిహృదయసంచారా, విజితమితకవీరా,
భవవిదూరా, గతితేనివారలఁ బ్రతిపాలించు వ్రతిన నెఱపుట కిదే తలి. దేవా,

శూచకనికాంతంబు మామకస్వాంతంబును నికాంతంబుగఁ జేసి రంజింబంచేసె
నిక మూ కనికరంబున మాకనికరం బవనీకం బయ్యె.

రంగ, నీడయ గలుగంగఁ ॥ దుంగయైన
రంగ డుత్తుంగ తుంగమై ॥ పొంగు, యుష్ష
దంతరంగంబు వింగడం ॥ బైన భర్త
శృంగియైనఁ బులఁ బర ॥ మేళసంగ.

37

(రాజుతో) రాజప్రకాండా, అనుకంపాసింధుండును, జనతాపంధుండును,
ప్రసౌఖ్యక్షణసహితుండును, దివ్యమనోహరమూర్తిమంతుండు నైన శ్రీరామచంద్రుల
నభివీక్షింపని జన్మమేల?

ఉ. కన్ను నెఱింగి శౌరిఁ గను ॥ కన్నులు కన్నులు, తత్సమూర్తికి
జెన్నఁటి వోవదం చెఱఁగుచేతులు చేతులు, తన్ని కాయము
గన్నడ లేక చేరఁ జనుకాలులు కాళులు, తద్విలాసము
దిన్నని బుద్ధితోఁ దలఁచుదెందము దెందము గాదె? మేదినిన్. 38

యశో—అవును. ఇందులకు ద్వాదశరంజేమి?

(శ్రీహరి పదాంబుజసేవనాభిమగ్నుఁ డై)

తే. శ్రీమనోహర, గోపికా ॥ చిత్తపశ్య
తోహరా, కేవతోష, సాధుపరిపోష,
పతితపాపన, నిన్దన ॥ భవభయచయ
హరణ మయ్యె న్నదా? యస్త ॥ దాదులకును.

39

పురం—రాజచూడామణి, పూర్వము విభీషణులవారి సంగతీకార్యమై శ్రీరంగనాథుండు
శ్రీరంగమునవలసిన శేవఘోరరాక్షస విరాముండును భక్తహృత్కుముదపో
ముండును నగురాముండు సతతాభి రాముండై సుగ్రీవారాధన కిట వెలుఁగు
చున్నాఁడు. కావున పురాతనమగు నీవ్యాభక్తము విశ్వజనీనముగను వాన
యోగ్యముగ నున్నది.

యశో—నిశ్చయము, ఇందుండు తీర్థవాసులు శ్రీరామశ్రీతులు గాన వారికపవర్గము
హస్తాదులకనుని పరమద్వ లానలిచ్చిరి. దానంచేసి యందఱిందుండుట కభి
లాషులై నదానుభోదధిలోఁ గ్రుంకుచుందురు.

పురం—తథ్యము.

ఉ. తీర్థము సార్థకం చిచట ॥ ధిమణి పార్థ, సమర్థజేవ సం
స్థాత వాసుజేవ వర ॥ భక్తకలాప సముద్ధితంబు నా
నార్థ బహుప్రళస్తవర ॥ మాలయ మర్థిహితార్థభామ మే
తీర్థమునందుఁ దేరు, నిటఁ ॥ దేజేఁ బరార్థ్యముగా, “పరోపకా
ర్థ మిదంశరీర” మను ॥ సార్థక కుద్వచనోత్పరం బొరన్. 40

యశో—ముఖంఁగెల! ఈభూత్యక్షేత్రము నిక్కువముగ నవిముక్తక్షేత్రమును
యెన్నది. ఇక నిష్కపీనుతారవణుని సర్వకాలస్వావస్థల నిష్కగరిష్టసమ
ధింజేర్చి నిత్యమఖం బందెదము. (శ్రీహరిని మరల నేనించి) పీఠక్రవ్య
ద్వాసి, భవదీయానుచరదరిత తటిక్వలిని హరించ భవక్రూరుణాకటాక్ష సదా
గలియే యధికచతురిమ గలది యని ప్రసిద్ధినొంది యుండఁగ మా కింక సదాగ
లినిబొంద సంకయమేల ?

తే. ఇలను దైవము లనుభవా ॥ దృశుండు భవ్య
తీర్థము లనుగ్రహముల నా ॥ దిత్తుభాతి
నిట్టి కిష్కింధనాక్షేత్ర ॥ మిఁకను నాకుఁ
బరుండు సిద్ధమనోరథుం. ॥ దరయఁ గలఁడే! 41

(భార్యతో) ఆర్యా, నకల కల్యాణగుణాబ్జిష్ఠుండును శుభవర్ధిష్ఠుండును
శ్రీమహావిష్ఠుండును భక్తతాపసభ్యేయచరణాబ్జుండునగు సీత్రామచంద్రసందర్శనం
బున నే నిమ్రుదుగదా, యమందానందకందళిత హృదయారవిందుడ నైతి. మఱియు
మజ్జన్తపావనం బయ్యె.

క. మంతనమేలా! నాకింక
సంతప్తామణముగల్గె ॥ నక్షద్యయికి
గాంతకరదిందువిందహా!

శుభ—

వెంటయే! భక్తాభిలకు నవీనసుఖాపుల్. 42

పురం—(జయరావుతో) పుత్రా, పాటిభాన్వరప్రభాభాన్వయం దైనశ్రీరాముల నేనిం
చిది గద, యింక రాజమానానుయాయై పురికిఁ బొమ్మ. మొరిద్దలు లిలకందు
లన్యాయముగఁ దద్దనయ్యుద్ధగ మెలసి మెలంగును నిరంతరము మనస్థయజ్ఞము

నీలపుడు ఫలకామినిగాక మోక్షసంధాయకుఁ డగు శ్రీహరి పదభక్తినిరతుండ
వగుచుఁ దదపాంగసీతావరంపరల కానాల మగుము.

కు—(తల్లితో) నవిత్రీ, నవిత్రునిదేశమయ్యె నింకఁ దాము నెలవిందు.

క్షీ—(వ్యుత్తచిత్రయై) తండ్రి, ఏమి నెలవు?

5. వినుము కుమార నిత్యము త్రివిక్రమదివ్యకథాప్రసంగముల
వినుచుఁ దదర్పణంబుగని వేద్యపదార్థము లెల్లఁ జేసి స
జ్జనజటి నిర్ధనాదుల యథావిధిఁ దన్ని మృషం ద్యజించి యా
గు దొలఁగించి భక్తజన సత్కృతిచేఁ దులకింపుచుండు మా. 43
మఱియు,

6. ఎవ్వఁడు ధారుణీరథిక 1 హేలిమతెవ్వని దృగ్గ్రథాంగముల
కవ్వడియంతయే డథిక 1 కర్మశవిద్విదనీకథేదితా
నెవ్వఁడు లోకహాని జనియింపఁగఁ దత్తణ ముద్భవించువాఁ
డెవ్వఁడు భక్తసాధ్య వనుఁడెవ్వఁడు వాని భజింపుము క్షీకె. 44

వత్సా, పోయిరమ్మ: “ప్రాణినాముపకారయైవ సాధూనాం జగతి జీవిత”
మనునది మనస్కురించి శీలవంతుడవై పాడివీడకరాజపుత్రునితో క్షీరసిరంబుల
తెరంగునఁ గూడి మాడి వర్తిల్లుము. ఇట్టి మనికి మేల్గాడే? మఱియు యశో
నిలయయగు మత్స్యత్రీ సీయనుజమానియోగానలక్ష్మాలల నధికసంతప్తమానస
యగుఁగాన నామెను విడనాడకు.

య—తల్లీ, ఆలాగే.

మమూ—(మాతతో) మాతృకా, ఆజ్ఞ దయచేయుండు.

భ—(నవచారముగ) బాలకా, స్వామియాజ్ఞ. రాజకులకల్పారజైవాత్మకుండవై
జైవాత్మకుండవు గమ్మ. వెండియు నీనవయస్కుఁ డగు జయరావును తెన్నుద్దిగఁ
గొని పురంబున కరుగుము. ఈదివ్యక్షేత్రము మక్షీక్షేత్ర మగుటంజేసి యవ
శ్యము నిషేవ్యము గాన నిందు మానకలిపయము నిల్వఁ గాంక్షించెదము.

మమూ—(తండ్రితో) జనకా, ఆనుజ్ఞయిండు

పశో—పుత్రా, సర్వకాప్రకృతివిదుండవై సుజ్ఞానవంతుడవౌ నీకు బోధనీయ మేమియు
లేదు. అయినను,

సీ.. మేము లేమనుకొఱ 1 నీమదిబోకాడఁ
జేసిసాగర నేమి 1 వాసిఁ గనుము

చలపాది నీచు బ శ ల్పాలిక గొండాడి
 కొండెము ల్నుడువఁ గై శ కొలువడకు
 ముద్దలేళ్ళరుల సా శ మంతుల మంతుల
 మచ్చికతోఁ బరా శ మరిససేయు
 రాజబంధులకు స శ ద్రాజకంబునకు మ
 ర్యాదసంధిపు మే శ రాశముగను
 తే. సదయునై కహంసద్వ్యతిసహితుసుహితు
 నార్త మాతంగపాలుడో శ యదవినీలు
 శ్రీశుఁ బేర్కొని నీయశ శ శ్రీ చలంగ
 రాష్ట్రము స్థూర్తి యేలు స్వ శ రాష్ట్రము, సుత.

45

భరతవాక్యము:—

చ. సకలచరాచరోద్భవము శ చాతురిదార్ప విరించియై జగ
 త్ప్రకటితశాంతభావమున శ రక్షణమాన విరించియై తమి
 దకపికలాదుభూహతవిధాననిరూఢి విరించి యా మహా
 ప్రకృతివిజేత పూత జన శ పాత త్రిమూర్తి మము స్మరించుతఁ. 46
 (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది, డాక్టరు, పసుపులేటి వీరస్వామిప్రణీతం లైన

శ్రీ పాండురంగవిలాస నాటకము

స మాప్త ము.

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.

శుద్ధ పత్ర శేషము.

	తవ్య	చివ్య
12	ప్రేరణచే	ప్రేరణచే
19	యాచనార్థమై	యాచనార్థమై
25	రంగడు	రంగడు
28	గాగల	గాగలది
8	రుక్మ	రుక్మ
25	జిహ్వాదర్శిపుమురో	జిహ్వాదర్శిపుమురో [జిహ్వాదర్శి]
26	విష్ణుంబరి పాతకృష్ణునిదిసిరికి	కృష్ణురో విష్ణు గారిచుమిష్ణు
11	శ్రీరామచంద్ర మువర్ణుల	మువర్ణు శ్రీరాములే
8	వసునది	వసునదీ
17	మాతృపుత్ర	మాతృపుత్ర
10	వల్కువల్కులు	వల్కువల్కులు
7	జూచుచు	జూచుచు [చిరో]
10	వారికేలదెలియదు.	వారొకతఱి చొరపాటుగా దల
22	విద్యాసాగురుడెక్కడ ?	విద్యాసాగురుడెక్కడ ?
5	విచకిలిక	విచకిలిక
25	చెన్నజిదుమదీ ?	చెన్నజిదుమదీ ?
24	మొగము	కృంగము
4	తనుననువుగ.	తనలినలిగ.
6	యోగికికందంబు	యోగికికందంబు
11	గనుకనే	గనుకనే
21	మరులనినెన్నదుము	మరులినెన్నదుము
16	మాటాగాయె.	మాటాగాయె.
18	గానజేర్చి	గానజేర్చి
15	లేనిచాయితం	కృద్విచాయితం
26	బద్ధుఁడ	బద్ధుఁడ
10	నిమంగంబు	చరణంబు
29	లోలదలఁచు	లోలదలఁచి
1	గనఁగనెట్టి	లేని, యెట్టి
21	వైకుంఠభామ.	వైకుంఠభామము.
23	కంఠభామ	కంఠభామము
1	తెట్టుండునె,	తెట్టుండునె.

శ్రీధర్మశాస్త్రము.

సంఖ్య	సంఖ్య	తత్వము	తత్వము
39	18	భుజుగుల	భుజుగుల
39	23	శ్రేణులదెడి	శ్రేణులదెడి
40	10	శ్రేణు	నియమ
42	9	శ్రేణు	శ్రేణు
45	8	విక్రమి విక్రమా	విక్రమివిక్రమా
47	23	మటమటించు	మటమటించు
	24	జలలలలు	జలలలలు
48	4	పీలేఖరి	పీలేఖరి,
49	1	ఇదిగో	ఇదిగో.
52	16	గామనీమణుల్	గామనీమణుల్
54	7	మానెగాదె,	మానెగాదె,
56	17	అభిషంగమేల,	అభిషంగమేల,
57	28	దోచలేడు.	దోచలేడు.
58	27	నారదే!	నారదే!
	29	పణిహారుడా,	పణిహారు!
	4	లక్ష్మీ	లక్ష్మీ
	28	మంటి	మంట
61	4	జెనయ్యగోళ	జెనయ్యగోళ
	6	యగలినయంతికాన్యమువగ	యగలినయంతికాన్యమువగ
68	3	య్యనిచో	య్యనిచో
	15	తోడిగంత	తోడిగంత
	18	సంగమించి	సంగమించి
	22	మృద్ధుడంచు	మృద్ధుడంచు
69	6	కృష్ణ	కృష్ణ
	19	వలదు	వలదు
71	18	వీడను. అరితాళి	వీడరా, దరితాళి
72	2	స్తరదర	స్తరదర
	25	వృద్ధికోంది	వృద్ధికోంది
73	12	మీరిట్లు అరితాళి	మీరిట్లు అరితాళి
77	14	సంపండితః	సంపండితః
79	19	కట్టుడు	కట్టుడు
80	17	టానంగ	టానంగ

మధ్యమతానామ

	తప్పు	ఒప్పు
3	6 యమానుషమూ	యమానుషమూ
3	10 వృధా	యామెనువృధా
4	15 తమిగూర్పు	తమింగూర్పు
7	10 పరిపాలితకుంగవరాంగ	ద్విషదాతకత్తతవధంగ
1	19 వల్కెడివల్కెలు	వల్కెడివల్కెలు
	20 వాకొను	వాకొను
8	10 శ్చేతనేషు	చేతనేషు
	21 రుథముడు—	రాజపక్షకుడగు నొకడు—
	27 దనకీర్తిచ్చులమేఘరాళికలి రిక్తత్వకటికానిగాఁ	దనధర్మచ్చుల మేఘరాళికచేతా *న లోర్తిరుళంపానిగాఁ—లేక, దన ర్తిచ్చులవచ్చునంతి క చరా*వల్య బ్రహ్మరంబుగాఁ
94	2 త్నస్సార	త్నస్సార
91	24 మృత్యోర్భయం	మృత్యోర్భయం
02	15 నిత్యతీయంచుక	నిత్యతీయంచుక
05	7 న్దనర్పవలె	న్దనర్పవలె
	25 మత్రియ	మత్రియ
06	16 ముంచక	ముంచక
08	19 నకృత్యఫలముల	నకృత్యఫలముల
09	12 తూ	తూ
	17 జేముడించ	జేముడించ
10	7 "విధిర్పలియాన్"	"విధిర్పలియాన్"
16	22 పలిక	పలిక
17	8 భంజంగు	భంజంగు
18	17 బంధులకు	అపత్నానికి బంధులకుఁ
19	23 యందతి	యందతి
21	17 మద్యాత్త	మద్యాత్త
	22 తరికొల్ప	తరమెంచ
22	19 మొనర్చుచుఁ ప్రఖ్యాతి	మొనర్చుచుఁ ప్రఖ్యాతి
25	12 నికాంతమున	నికాంతమున
26	9 మనగీతా	మనగీతా
27	22 ప్రియంబదా	ప్రియంబదా

క్ర. సం.	సం.	తత్వము	వివరము
128	28	భావిమించి	యనువుగాను
130	10	దృష్టులు	దృష్టులు
131	21	తెన్న గాఁగాఁదె!	తెన్న గాఁగాఁదె!
	23	సాయముఁదా,	సాయముఁదా,
	25	కిష్కింధాంతమున	కిష్కింధాంతమున
	26	కలిభటుల	కలిభటులు
132	16	దోషాత్కరియు	దోషంబాతెను
135	26	హరదాన	వికరణరణ
136	18	కై న బ్రయత్నము	కై న బ్రయత్నము
	25	కాతార్తి	కాతార్తి
139	2	భూనేత్ర	భూనేత్ర
	26	యెంతయెద్దు చినఁ	యెంతకాకిడినఁ
141	22	లివాసీలఁగుదురుగా*	లివాసీలఁ*గుదురుగా
143	19	వే * కరులార,	వే * కరులార,
145	3	కీరకలరవకారీ	కీరకలరవకారి
	15	ప్రకలి*కా	ప్రకలి*కా
	17	గృతహస్తుండగాన	గృతహస్తుండగాన
147	9	తలముగూడ.	తలదొడఁగున.
150	16	కరణం కరణం.	కరణం కరణం.
156	7	కన్యతమంచునెట్టుట	కాదటమానియెట్టుట
159	1	నికాంతముగ	కాంతముగ
	23	చున్నాడు.	చున్నారు.
		కావున పురాతనమగు	కావునఁబురాతనమగు
160	28	న్యాయముగదద	న్యాయమట్లుగాక తద
161	10	మతేవ్యవిద్యగ్రథాంగముల్	మతేవికనుల్ రథాంగముల్
	14	ప్రాణినాముపకారయైవ	ప్రాణినాముపకారయైవ

Note:—(1) శ్రీ పాండురంగవిలాసనాటకము, (2) అంకము—ఈ
 త్రోసివేసి యందులోని పంక్తులనంటదులు లెక్కనెట్టుటయియున్నది.

అభిప్రాయములు.

కర్రాను—1-2-31.

మహారాజశ్రీ, డాక్టరు పసుపులేటి వీరాస్వామినాయనింగారిచే రచితమైన పాండురంగవిలాసనాటకమును స్థావరపురాకన్యాయమున చదివి చూచితిని. నేను చదివించిన పద్యములును గద్యములును, కడుంగడుఁ జైఘ్రపదములును చదివితా ప్రగాఢతను ప్రవృత్తపఠించునవిగా నున్నవి. కవి, ప్రాచీన ప్రాథకవికృతులఁ బెక్కింటి నక్కఱతోఁ జదివి నిఘంటువులనేర్చి పదపదార్థములను చక్కఁగా నేర్పరచి యీ నాటకమున విలువదీసిన పట్టులందుఁ జక్కఁగా నెక్కిల్చినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

అన్యవ్యాపారమున కవకాశమీయని వైద్యవృత్తిలో దీర్ఘ జీవితము గడపుచుఁగూడ నాయనింగారు ఆంధ్రభాషలో తలస్ఫుర్చమైన పాండిత్యము సంపాదించుట, అంతేకాక కవితాకృతినిగూడ గడించుట మఱియు, గ్రంథరచనము కావించుట, ఆనందావహమైనది. ఇదియట్లమైనదిగదా!

(Sd) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి,

వైసిడెంసీ కాలేజి పండితుడు.

కర్రాను—1-2-31.

మహారాజశ్రీ, డాక్టరు పసుపులేటి వీరాస్వామినాయనింగారిచే రచితమైన పాండురంగవిలాసనాటకమును స్థావరపురాకన్యాయమునఁ జదివితినీ. పటుతరరీతిని జూపు నుత్సాహముతో రచింపఁబడిన యీ గ్రంథము కృతికర్తగారి సాహితీలభమును వెల్లడింపఁజాలియున్నది.

గ్రంథకర్తగారి కవిత్వానామ ప్రశంసనీయమై యున్నది. భగవద్భక్తగ్రగణ్యుడగు పురంధరదాసుగారి చరిత్రము పరమపవిత్రమైనదగుటచే నీ గ్రంథము నునీతిబోధకమగుచు నుత్తమ పురుషార్థసాధకమగుననుటకు నంది యము లేదు.

(Sd) వర్యుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి,

Junior Lecturer in Telugu, Oriental Research Institute,
Madras University.